

НАУКА і ОБОРОНА

Щоквартальний науково-теоретичний та науково-практичний журнал

Редакція:

Семон Богдан Йосипович (*головний редактор*), доктор
технічних наук, професор;

Бодрик Юрій Григорович (*науковий редактор*),
кандидат технічних наук, старший науковий
співробітник;

Колесник Володимир Іванович (*відповідальний
секретар*), кандидат технічних наук, старший
науковий співробітник

Редакційна колегія:

Бочарніков Віктор Павлович, доктор технічних наук,
професор;

Вагапов Володимир Белалович, кандидат технічних
наук, професор;

Волошенко Антоніна Віталіївна, доктор економічних
наук, доцент;

Воробйов Олег Михайлович, доктор технічних наук,
професор;

Грицюк Валерій Миколайович, кандидат історичних
наук, доцент;

Еггінтон Білл, доктор освіти;

Загорка Олексій Миколайович, доктор військових наук,
професор;

Карабін Василь Васильович, кандидат геологічних наук,
доцент;

Косевцов В'ячеслав Олександрович, доктор військових
наук, професор;

Лобанов Анатолій Анатолійович, доктор військових
наук, професор;

Мацько Олександр Йосипович, кандидат військових
наук, професор;

Медведев Володимир Костянтинович, кандидат
військових наук, професор;

Мірненко Володимир Іванович, доктор технічних наук,
професор;

Неділько Олександр Миколайович, кандидат технічних
наук, доцент;

Павліковський Анатолій Казимирович, кандидат
військових наук, доцент;

Павловська Світлана Володимирівна, кандидат
історичних наук, старший дослідник;

Ракушев Михайло Юрійович, доктор технічних наук,
старший науковий співробітник;

Романченко Ігор Сергійович, доктор військових наук,
професор;

Руснак Іван Степанович, доктор військових наук,
професор;

Сальнікова Ольга Федорівна, доктор наук з державного
управління, старший науковий співробітник;

Самберг Андре, кандидат технічних наук;

Сиротенко Анатолій Миколайович, доктор військових
наук;

Телелим Василь Максимович, доктор військових наук,
професор;

Тимошенко Радіон Іванович, доктор військових наук,
старший науковий співробітник;

Тюрін Віталій Вікторович, кандидат військових наук,
доцент;

Чепков Ігор Борисович, доктор технічних наук,
професор;

Щипанський Павло Володимирович, кандидат
військових наук, професор

ЗМІСТ

Актуальні питання національної безпеки та оборони

<i>Забродський М. В., Кривенко О. В., Кривець Л. В.</i> Науково-практичні підходи до проекту Закону України «Про Статут внутрішньої служби (Військовий статут) Збройних Сил України»	3
<i>Назаркін В. М., Мокоївцев В. І.</i> Порівняльний аналіз роботи посадових осіб органів управління військових частин (підрозділів) під час планування бою (дій) у Збройних Силах України та арміях країн – членів НАТО	7
<i>Володівський П. Б.</i> Мобілізаційна підготовка та мобілізація – важливі складові організації оборони України	13
<i>Тюрін В. В., Салій А. Г., Кас'яненко М. В., Опенько П. В., Мартинюк О. Р.</i> Обґрунтування моделі підготовки фахівців Повітряних Сил у сучасних умовах	20
<i>Алещенко В. І.</i> Роль гуманітарної освіти у формуванні професійної компетентності офіцера	27
Розвиток теорії та методології <i>Semenkova M. A.</i> Cross-border migration of Ukrainians and COVID 19: consequences for the national security of Ukraine	34
Національна безпека та оборона: методичний аспект <i>Тюрін В. В., Салій А. Г., Коротін С. М.</i> Методика проведення багатонаціональних командно-штабних навчань за процедурами НАТО	38
<i>Щипанський П. В., Колесник В. І.</i> Особливості проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії	44
Науково-технічна інформація Важливі заходи наукової та науково-технічної діяльності, які відбулись у 2019 році. Анонси подій на 2020 рік	48
Summaries	52

Contents

Topical issues of national security and defence

<i>M. V. Zabrodskyi, O. V. Kryvenko, L. V. Krynets.</i> Scientific and practical approaches used in the draft Law of Ukraine «On the Internal Service Statute (Military Statute) of the Armed Forces of Ukraine»	3
<i>V. M. Nazarkin, V. I. Mokoivets.</i> Comparative analysis of combat (combat actions) planning by staff personnel in the Armed Forces of Ukraine and the armies of NATO countries	7
<i>P. B. Volotivskyi.</i> Mobilization preparation and mobilization as important components of organization of defence of Ukraine	13
<i>V. V. Tiurin, A. H. Saliy, M. V. Kasianenko, P. V. Openko, O. R. Martyniuk.</i> Justification of a model of training of Air Force specialists in modern conditions	20
<i>V. I. Aleshchenko.</i> The role of liberal arts education in shaping the professional competence of an officer	27
Development of theory and methodology <i>M. A. Semenikova.</i> Cross-border migration of Ukrainians and COVID 19: consequences for the national security of Ukraine	34
National security and defence: methodical aspect <i>V. V. Tiurin, A. H. Saliy, S. M. Korotin.</i> A methodical approach to conducting multinational command post exercises based on NATO procedures	38
<i>P. V. Shchypanskyi, V. I. Kolesnyk.</i> Specificities of providing PhD postgraduate students' theses preliminary examination	44
Scientific and technical information Major science and technology activities that took place in 2019. Announcements of events for 2020	48
Summaries	52

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-3-6
УДК 355.077.6(477)

М. В. Забродський,

народний депутат України, перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони і розвідки, генерал-лейтенант,

О. В. Кривенко,

кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, доцент кафедри правового забезпечення Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, генерал-лейтенант у відставці,

Л. В. Кринець,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник кафедри суспільних наук Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, радник начальника університету з гендерних питань

Науково-практичні підходи до проекту Закону України «Про Статут внутрішньої служби (Військовий статут) Збройних Сил України»

Метою статті є окреслення основних засад і концептуальних поглядів на розробку нової редакції загально-військових статутів Збройних Сил України в Комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони і розвідки робочою групою, до складу якої входять представники Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, Національної гвардії України та Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. З огляду на необхідність активізації процесів досягнення Збройними Силами України відповідності критеріям членства в НАТО шляхом прискорення внутрішньодержавних реформ, переведення сектору безпеки та оборони України на стандарти НАТО й поліпшення взаємосумісності Збройних Сил України з арміями держав – членів НАТО члени робочої групи враховують у структурі і змісті проекту загально-військових статутів Збройних Сил України загальні принципи й положення, які визначають засади військової служби в арміях країн – членів НАТО.

Ключові слова: військовий статут, статут внутрішньої служби Збройних Сил України, принципи військової служби, права та обов'язки особового складу, гендерна рівність, НАТО, армії країн – членів НАТО, Збройні Сили України.

© М. В. Забродський, О. В. Кривенко, Л. В. Кринець, 2019

Постановка проблеми. Політична криза в Україні початку 2014 року, анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, початок бойових дій на сході держави стали вагомими чинниками прискорення реформування як Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів, так і сектору оборони та безпеки держави загалом.

Залучення військових частин і підрозділів до реального виконання бойових завдань за призначенням виявило суттєві невідповідності вимог реальних обставин положенням Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [1] (далі – Статут). Зазначений Статут, прийнятий у 1999 р., на 90% копіював вимоги Статуту внутрішньої служби Радянської Армії та розроблявся переважно відповідно до реалій мирного часу. Чимало питань залишилися законодавчо неврегульованими, що позбавляло командирів військових частин і підрозділів можливості діяти адекватно, у правовому полі, виявляти рішучість та ініціативу. Постали завдання першочергової професіоналізації військовослужбовців, підвищення здатності військових частин і підрозділів виконувати завдання за призначенням.

Стратегічним оборонним бюлетенем України [2] передбачається, що професіоналізація сил оборони і створення необхідного військового резерву в Україні мають упроваджуватися на засадах і принципах, якими керуються держави – члени НАТО.

Внесення в лютому 2019 р. змін до Конституції України [3] щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору зумовлюють початок тривалого процесу адаптації військового законодавства до підходів НАТО. Першочергове місце в адаптації належить розробці змін до базових законів, які регламентують основи організації функціонування військових формувань держави, формують вимоги до професійної корпоративної етики військовослужбовців України, закріплюють моральні та професійні стандарти поведінки військовослужбовців. До зазначених законів належать Закони України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [1] та «Про дисциплінарний статут Збройних сил України» [4].

Видання Президентом України Указу [5] обмежує напруження пропозицій щодо розробки зазначених документів груднем 2020 р.

З огляду на викладене Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони і розвідки (далі – Комітет) розпочав роботу з розробки нової редакції загально-військових статутів Збройних Сил України. До складу робочої групи Комітету ввійшли представники Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України й Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, а також науковці.

Робоча група Комітету розуміє, що Статут розробляється для майбутнього з творчим урахуванням досвіду минулого. Правові стандарти діяльності військовослужбовців усіх рівнів мають збігатися як під час виконання бойових завдань, так і в повсякденній діяльності. Єдиноначальність залишається наріжним каменем військових відносин, усі рішення приймаються командиром (начальником) одноосібно й не підлягають обговоренню підлеглими.

Метою статті є висвітлення науково-практичних підходів до розробки Статуту внутрішньої служби, напрацьованих робочою групою Комітету, задля обговорення.

Стратегічною метою напрацювань робочої групи Комітету є:

- розроблення Статуту внутрішньої служби, який відповідав би Збройним Силам суверенної, незалежної, демократичної, правової держави й урахував би досвід армій Європейського Союзу та Організації Північно-атлантичного договору;
- підвищення якості законодавчого регулювання діяльності військовослужбовців в умовах ведення гібридної війни проти України;
- законодавче закріплення нових місця й ролі сержантів (старшин) у військових частинах (підрозділах);
- законодавче регулювання особливостей застосування законів України у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил України та стосовно військовослужбовців.

Слід зазначити, що прийняття зазначеного Статуту в подальшому обумовлюватиме внесення змін до низки законів і насамперед до Законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [6] та «Про військовий обов'язок і військову службу» [7].

Принципові підходи до формування змісту Статуту

Поширення вимог цього Статуту на всі військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення, які комплектуються військовослужбовцями (Збройні Сили України, Службу зовнішньої розвідки України, Службу безпеки України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національну гвардію України, Державну прикордонну службу України, Управління державної охорони України).

Зменшення обсягу Статуту шляхом передачі процедурних питань до сфери регулювання міністра оборони України (інших керівників центральних органів виконавчої влади) з метою надання можливості своєчасного внесення необхідних змін і доповнень.

Законодавче впровадження в діяльність Збройних Сил України досвіду застосування військових частин (підрозділів) під час виконання завдань у зоні операцій Об'єднаних сил (антитерористичної операції):

- визначено, що захист державного суверенітету й територіальної цілісності України, збройне забезпечення безпеки держави, відсіч збройній агресії, а також виконання завдань відповідно до міжнародних зобов'язань України становлять сутність військового обов'язку;

- упровадження нового принципу відповідальності командирів: відповідальний той, хто має сили й засоби впливу на об'єкт відповідальності;

- розширення та законодавче закріплення в Статуті часу, коли військовослужбовець вважається таким, що виконує обов'язки військової служби (на сьогодні це питання врегульоване частиною 3 статті 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [7]);

- законодавче визначення командира (начальника), його головного обов'язку та відповідальності. Визначається, що ключовий обов'язок командира – керувати підпорядкованою військовою частиною (підрозділом) під час виконання завдань за призначенням, вести підготовку та здійснювати заходи всебічного забезпечення;

- законодавче надання права командирам у разі необхідності делегувати свої повноваження від старшого командира до молодшого;

- законодавче надання військовослужбовцям права носіння і зберігання особистої зброї в позаслужбовий час у порядку, визначеному міністром оборони України;

- законодавче врегулювання відносин командирів у випадку спільного виконання завдань, коли підпорядковані військові частини (підрозділи) надають підтримку одна одній. Закріплені поняття: додані, придані, підпорядковані військові частини (підрозділи) та права командирів щодо них;

- для забезпечення гарантованого виконання військовою частиною (підрозділом) завдань за призначенням у будь-яких умовах обстановки впроваджується інститут дублерів, які зможуть виконувати обов'язки за важливими посадами;

- законодавче закріплення понять «територія та розташування військової частини», що дає можливість командирам усіх рівнів та особовому складу внутрішніх нарядів організувати їх належну охорону та оборону;

- законодавче надання повноважень командира частини визначати озброєння добового наряду залежно від обстановки, що дає змогу відповідним командирам оперативно реагувати на зміни обстановки й уживати запобіжних заходів;

- законодавче визначення допустимих правил поведінки військовослужбовців в оточенні, полоні;

- деталізовано вимоги до зовнішнього вигляду військовослужбовців (зачіски, татування, сережки тощо) з урахуванням принципу гендерної рівності. У проєкті Статуту зазначено, що зовнішній вигляд військовослужбовця й дотримання ним правил носіння військової форми одягу є ознакою дисциплінованості і показником високого рівня корпоративної культури в Збройних Силах України. Своім зовнішнім виглядом і ставленням до військової форми одягу кожен військовослужбовець демонструє передусім самодисципліну (вимогливість до себе) і власну гордість за належність до особового складу Збройних Сил України. Військовослужбовець зобов'язаний дотримуватися вимог до зовнішнього вигляду незалежно від того, чи виконує він обов'язки військової служби, чи ні.

Відмова від деяких пострадянських підходів до організації внутрішньої служби:

- скасовано обов'язок командирів усіх рівнів відповідати за виховання підлеглих;
- внутрішній наряд звільнений від обов'язку відповідати за підтримання внутрішнього порядку та за контроль за виконанням розпорядку дня;
- переглянуто орієнтування всіх правил внутрішнього порядку, організації несення внутрішньої служби здебільшого на військовослужбовців строкової служби;
- усунено надлишкову деталізацію процедурних моментів;
- вилучено принцип виключно вертикального підпорядкування, обмеження ініціативи молодших командирів;
- запроваджено облік і контроль за тривалістю службового часу військовослужбовців.

Упровадження кращих підходів армій країн Організації Північноатлантичного договору :

1) запровадження засад – принципів військової служби, впроваджених у 2013 р. Радою Північноатлантичного альянсу [8].

Передбачається, що у Збройних Силах України військова служба будуватиметься на засадах верховенства права та принципах єдності, відповідальності, вірності, неупередженості та професіоналізму. Для Збройних Сил верховенство права полягає в забезпеченні законності, підзвітності, прозорості діяльності Збройних Сил України, рівності всіх категорій військовослужбовців перед законодавством України.

Принцип єдності полягає в:

- об'єднанні зусиль Збройних Сил України й народу України з метою забезпечення захисту держави від потенційних і реальних загроз;
- здійсненні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони України;
- підвищенні престижу Збройних Сил України та військової служби в суспільстві;
- активізації процесів досягнення Збройними Силами України відповідності критеріям членства в НАТО та поліпшення взаємосумісності Збройних Сил України з арміями держав – членів НАТО;
- інтеграції цивільного та військового персоналу Збройних Сил України задля ефективного виконання поставлених завдань.

Принцип відповідальності військовослужбовців ґрунтується на засадах єдиноначальності та добросовісності у взаємовідносинах між командирами (начальниками) і підлеглими та полягає в:

- наділенні командира (начальника) всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих і покладанні на нього персональної відповідальності перед державою за належну та ефективну підготовку й виконання військовою частиною (підрозділом) завдань за призначенням;
- особистій відповідальності кожного військовослужбовця, незалежно від його посади та військового

звання, за добросовісне виконання покладених на нього обов'язків військової служби;

- відповідальності за збереження державної таємниці.

Принцип вірності військовослужбовців полягає в:

- повазі до демократичних цінностей, української культури, історії, мови та державних символів;
- персональній відданості кожного військовослужбовця військової службі, військовим традиціям держави та бойовим традиціям військової частини (підрозділу);
- здатності гідно витримувати всі умови військової служби;
- готовності до самопожертви заради захисту свободи й незалежності українського народу, державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності та національних інтересів;
- прагненні примножувати славу України і честь Збройних Сил України.

Принцип неупередженості військовослужбовців полягає в:

- повазі до честі й гідності кожного військовослужбовця;
- толерантному і доброзичливому ставленні кожного до інших військовослужбовців і цивільного персоналу Збройних Сил України;
- вимогливості до себе й інших щодо добросовісного виконання обов'язків військової служби та об'єктивній оцінці результатів;
- не зловживанні службовим становищем і привілеями;
- дотриманні принципу гендерної рівності.

Принцип професіоналізму полягає в:

- постійному вдосконаленні кожним військовослужбовцем власних професійних знань, умінь, навичок відповідно до визначених стандартів;
- упровадженні ефективної кадрової політики з урахуванням потенціалу, рівня підготовки та службового досвіду військовослужбовців під час прийняття кадрових рішень;
- розвитку військового лідерства, спрямованого на згуртування військового колективу, забезпечення командної роботи та мотивацію військовослужбовців до професійного розвитку.

2) законодавче розмежування призначення та функцій офіцерського, сержантського (старшинського), рядового складу та працівників Збройних Сил України (державних службовців);

3) законодавче впровадження вимоги поваги до національних символів;

4) введення розділу стосовно «службових процедур», до яких віднесено: службові відрекомендування, зауваження, інспектування;

5) регламентовано порядок взаємодії з місцевим населенням та засобами масової інформації.

Закріплення принципів гендерної рівності:

- гендерна рівність (з огляду на аналіз гендерної політики НАТО) розкривається в тексті Статуту як рівні права, рівні можливості та рівні обов'язки військово-службовців незалежно від статі. Для жінок і чоловіків мають бути створені рівні умови проходження військової служби та до них мають бути поставлені рівні вимоги – жінки й чоловіки мають нести рівну відповідальність за власні дії або бездіяльність та їх наслідки. У результаті такого підходу жінки в Збройних Силах України на рівні із чоловіками мають проходити військову службу та обіймати керівні посади [9];

- деталізовано правила щодо допустимих норм сексуальної поведінки військовослужбовців, окреслено відповідальність за сексуальні домагання.

Підвищення відповідальності командирів за прийняті рішення. Якщо командир (начальник) втручається в діяльність виконавців нижньої ланки, він поділяє відповідальність за кінцевий результат.

Підвищення вимог до забезпечення безпеки військової служби:

- законодавчо розширено перелік випадків, коли військовослужбовці мають право особисто, а командири (начальники) – наказати підлеглим застосовувати зброю, озброєння, бойову техніку, спеціальні засоби та/або заходи фізичного впливу;

- законодавче надання командиру права з установаження обмежень щодо користування мобільними радіоелектронними приладами під час виконання завдань.

Висновки

1. На шляху реформування сектору безпеки та оборони України відповідно до вимог Північноатлантичного альянсу в Збройних Силах України зроблено вже чимало успішних кроків. Проте цей процес не можна вважати завершеним доки не буде досягнуто повної сумісності концептуальних засад формування воєнної політики держави.

2. Розробка і прийняття нової редакції Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України є ключовим мо-

ментом у втіленні досвіду армій Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору та поліпшення взаємосумісності Збройних Сил України з арміями держав – членів НАТО.

Перелік літератури

1. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України № 548-XIV від 24 березня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 194.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України № 240/2016 від 6 червня 2016 р. // Офіційний вісник України. – 2016. – № 45. – Ст. 1641.

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України № 2680-VIII від 7 лютого 2019 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 9. – Ст. 50.

4. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України № 551-XIV від 24 березня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 197.

5. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України № 837/2019 від 8 листопада 2019 р. // Офіційний вісник Президента України. – 2019. – № 24. – Ст. 1038.

6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України № 2011-XII від 20 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190.

7. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України № 2232-XII від 25 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

8. NATO Code of Conduct. Annex 2 to ON(2013)0078 (Agreed by the NAC on 2 December 2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf>.

9. Салкуцян С. М. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції / С. М. Салкуцян, Л. В. Кримець // Наука і оборона. – 2019. – № 3. – С. 21–24.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-7-12

УДК 355.351

В. М. Назаркін,*перший заступник Командувача Сухопутних військ
Збройних Сил України, генерал-лейтенант,***В. І. Мокоївець,***провідний науковий співробітник Наукового центру
Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, полковник запасу*

Порівняльний аналіз роботи посадових осіб органів управління військових частин (підрозділів) під час планування бою (дій) у Збройних Силах України та арміях країн – членів НАТО

У статті проведено порівняльний аналіз алгоритмів роботи посадових осіб органів військового управління військових частин (підрозділів) Сухопутних військ Збройних Сил України під час планування операції (бою, дій) з аналогічними алгоритмами роботи посадових осіб органів управління армій країн – членів НАТО. Аналіз алгоритмів дав підстави для висновку, що структурно-логічна природа кожного з процесів планування, їх змістовне наповнення та цілеспрямованість мають багато спільного. Сутність обох алгоритмів роботи полягає в тому, що відповідно до поставлених старшим командиром завдань та обстановки, що склалася, вдається вчасно визначити замисел бою (дій) або концепцію операції, як це прийнято в арміях НАТО, сформулювати й поставити бойові завдання підпорядкованим військовим частинам (підрозділам), організувати взаємодію, всебічне забезпечення бою (дій) та управління. Надані рекомендації щодо адаптації роботи посадових осіб штабів військових частин (підрозділів) Сухопутних військ Збройних Сил України до алгоритму роботи рівнозначних посадових осіб за стандартами НАТО під час планування бою (дій).

Ключові слова: процес прийняття рішення, орган військового управління, процес планування бою.

© В. М. Назаркін, В. І. Мокоївець, 2019

Уже понад шість років Україна перебуває у стані неоголошеної війни з боку Російської Федерації. Упродовж цього часу Росія незаконно, на порушення всіх міжнародних норм, здійснила анексію Автономної Республіки Крим, підтримувала та підтримує сепаратистів так званих ДНР та ЛНР, постачаючи їм боєприпаси, сучасне озброєння та військову техніку, веде проти України «гібридну війну», використовує регулярні війська проти частин і підрозділів Збройних Сил України в східних регіонах нашої держави, здійснює постійний військовий, політичний, економічний та інформаційний тиск. Усе перелічене вимагає від керівництва України пошуку шляхів захисту від агресії з боку Росії для забезпечення ефективних гарантій незалежності, суверенітету, безпеки й територіальної цілісності держави.

На переконання політичного керівництва України, єдиною у світі функціональною організацією колективної безпеки є НАТО. Тому впродовж останніх років в Україні було розроблено пакет нормативно-правових актів, які визначають завдання і напрями діяльності в різних сферах і створюють умови для інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1, 2].

Одним з таких напрямів є забезпечення оперативної сумісності з арміями країн – членів НАТО й упровадження в діяльність військ стандартів з планування, всебічного забезпечення та ведення бою (дій).

Основними процесами планування в арміях країн – членів НАТО, залежно від рівня ланки управління, є військові розв'язання проблеми, військовий процес прийняття рішення та процедури управління підрозділами.

Сучасні підходи щодо алгоритмів роботи органів управління військових частин Сухопутних військ (СВ) Збройних Сил України (ЗСУ), процесів прийняття рішення командирами всіх ланок з урахуванням досвіду армій країн – членів Альянсу активно вивчаються та впроваджуються у ЗСУ.

Метою статті є проведення порівняльного аналізу алгоритмів роботи посадових осіб органів управління військових частин СВ ЗСУ та армій країн – членів НАТО під час планування бою (дій) і вироблення пропозицій щодо інтеграції стандартів з планування у діяльність військових частин СВ ЗСУ.

Результати досліджень

За стандартами НАТО, планування бою (дій) – найважливіший етап діяльності командира та штабу з підготовки бою (дій). В основу планування на тактичному рівні (бригада, батальйон) в арміях країн – членів НАТО покладений військовий процес прийняття рішення (military decision making process – MDMP) – єдиний аналітичний процес, який застосовується командиром і штабом для проведення оцінювання, визначення порядку виконання отриманого завдання і формулювання бойових завдань

підпорядкованим військам (силам). Він складається із сімох послідовних та взаємопов'язаних етапів: отримання завдання; аналіз завдання; розробка варіантів дій; аналіз варіантів дій; порівняння варіантів дій; затвердження варіанта дій; розробка бойового наказу.

Кожен із зазначених етапів містить кроки, перелік та зміст яких залежить від умов обстановки, наявного часу, організаційно-штатної структури органа управління (штабу), його вкомплектованості особовим складом, оснащеності засобами автоматизації управління та обраного командиром методу роботи під час планування бою (дій).

У військових частинах СВ ЗСУ під час підготовки бою (дій) застосовується процес «планування бою» – послідовні та взаємопов'язані заходи: аналіз бойового завдання; оцінювання обстановки та визначення вихідних даних для планування бою; вироблення й затвердження замислу бою; формулювання рішення на бій; доведення бойових завдань до підпорядкованих підрозділів; організація взаємодії; завершення розроблення плану бою. Існуючий алгоритм роботи загалом забезпечує формулювання рішення та розробку встановленого комплексу планувальних документів, але потребує оптимізації та вдосконалення у зв'язку з особливостями сучасного загальновійськового бою, що характеризується високою напруженістю, швидкоплинністю, різкими змінами обстановки, наземно-повітряним характером, застосуванням різноманітних засобів ураження і способів ведення бою, швидким переходом від одних видів дій до інших, широким застосування технічних засобів та автоматизованих систем.

У таблиці 1 наведені алгоритми роботи посадових осіб органів управління військових частин СВ ЗСУ та військових формувань тактичного рівня армій країн – членів НАТО [3–5].

Проведення порівняльного аналізу алгоритмів дає підстави для висновку, що структурно-логічна природа кожного з процесів планування, їх змістовне наповнення і цілеспрямованість мають багато спільного. Сутність обох алгоритмів роботи полягає в тому, щоб відповідно до поставлених старшим командиром завдань та обстановки, що склалася, вчасно визначити замисел бою (дій) або концепцію операції, як це прийнято в арміях НАТО, сформулювати і поставити бойові завдання підпорядкованим військовим частинам (підрозділам), організувати взаємодію, всебічне забезпечення бою (дій) та управління.

В основу обох алгоритмів покладено діяльність командира і підпорядкованого йому штабу, націлену на ефективне використання сил і засобів для досягнення мети бою (дій) за найменших втрат людських ресурсів і витрат озброєння, військової техніки й матеріально-технічних засобів.

Обидва процеси планування починаються з отримання завдання та охоплюють [3–7]:

- аналіз сукупності факторів, які впливають на процеси підготовки і ведення бою (дій) та ускладнюють або сприяють діям військового формування під час виконання бойових завдань (*противник, свої війська, місцевість,*

погодні умови, цивільне середовище тощо), за кожним з факторів у процесі планування робляться певні висновки в інтересах вироблення замислу бою (дій);

- вироблення замислу або концепції бою (дій);
- формулювання і доведення завдань до підпорядкованих підрозділів на певних етапах планування;
- розроблення встановленого комплексу планувальних і директивних бойових документів.

Аналогічно до армій країн – членів НАТО, у військових частинах СВ ЗСУ командир і штаб під час планування бою (дій) ураховують просторово-часові показники виконання бойових завдань, умови обстановки, бойові можливості своїх військ і військ противника, їхні сильні і слабкі сторони, формулюють декілька варіантів дій, порівнюють та оцінюють їх, за результатами чого обирають найдоцільніший варіант дій підрозділу під час виконання завдання.

Як і в арміях країн – членів НАТО, у ЗСУ вся робота з планування бою (дій) проводиться так, щоб забезпечити безперервне управління підрозділами, своєчасне прийняття рішення і доведення завдань підлеглим, при цьому в обох випадках більша частина наявного часу надається підпорядкованим підрозділам для їх підготовки до виконання бойового завдання.

Хоча обидва процеси планування бою (дій) мають спільні риси, проте існують і суттєві відмінності. Розгляньмо основні з них.

По-перше, обидва алгоритми відрізняються за кількістю етапів і заходів на кожному з них. Як показує бойова практика й досвід проведення спільних навчань за стандартами НАТО, кількість залученого особового складу, обсяг виконаних робіт і час їх виконання в органах управління військових організаційних структур армій країн – членів НАТО є значно більшими, ніж під час планування бою (дій) органів управління військових частин СВ ЗСУ. Мають значні відмінності перелік, структура і зміст документів, що відпрацьовуються на кожному з етапів планування.

По-друге, логічним завершенням планування за результатами виконання всіх його етапів в арміях країн – членів НАТО є розроблення бойового наказу (*operation order – OPORD*) з відповідним комплектом планувальних документів (*operation plan – OPLAN*), а сама структура бойового наказу та попередніх (бойових) розпоряджень (*warning order – WARNO; fragmentary order – FRAGO*) універсальна, містить п'ять визначених пунктів і застосовується як для піхотного відділення, так і для бригади. Водночас бойовий наказ і бойові (попередні бойові) розпорядження вітчизняного війська мають різні структури та зміст і відрізняються не лише за ланками підрозділу, а й за видами бою (дій). За нашим алгоритмом, після видання бойового наказу розпочинається розроблення плану бою (дій), яке полягає в детальній розробці послідовності, термінів та способів дій сил і засобів, які беруть участь у бою (діях), проводиться організація управління, всебічного забезпечення та взаємодії, розробляється

Таблиця 1

**Алгоритми роботи посадових осіб органа управління військової частини СВ ЗСУ
та військового формування тактичного рівня армій країн – членів НАТО під час планування бою (дій)**

Алгоритм роботи, який застосовується у СВ ЗСУ		Алгоритм роботи, який застосовується в НАТО	
Етапи	Основні заходи	Етапи	Основні заходи
1. Аналіз бойового завдання	<ul style="list-style-type: none"> успішного отримання завдання; організація роботи штабу; доведення до підрозділів попереднього розпорядження 	1. Отримання бойового завдання	<ul style="list-style-type: none"> приведення штабу в готовність; збирання матеріалу, необхідного для аналізу завдання; удосконалення штабних оцінок; здійснення командиром і штабом первинного оцінювання; відпрацювання первинних указівок командира; доведення до підрозділів попереднього розпорядження № 1
	2. Оцінювання обстановки	<ul style="list-style-type: none"> оцінювання противника, своїх підрозділів та сусідів, району ведення бою та інших умов і факторів, які можуть впливати на виконання бойового завдання; формулювання висновків в інтересах вироблення замислу 	2. Аналіз бойового завдання
3. Вироблення й затвердження замислу бою		<ul style="list-style-type: none"> розроблення варіантів способів ведення бою; оцінювання та порівняння варіантів способів ведення бою; нарада з визначення замислу бою; оформлення, розгляд і затвердження замислу бою 	3. Розробка варіантів дій
	4. Аналіз варіантів дій (військова гра або розіграш)		<ul style="list-style-type: none"> збирання інструментів; складання переліку припущень; складання переліку відомих важливих ситуацій і точок прийняття рішення; визначення критеріїв оцінювання; вибір методу проведення військового розіграшу; військовий розіграш бою та оцінювання результатів
	5. Порівняння варіантів дій		<ul style="list-style-type: none"> оцінювання переваг і недоліків варіантів дій; порівняння варіантів дій; розвиток запропонованого варіанта дій
	6. Затвердження варіанта дій		<ul style="list-style-type: none"> рекомендація штабом варіанта дій (брифінг щодо обрання варіанта дій); рішення командира; заключні вказівки командира з планування та віддавання попереднього розпорядження № 3
4. Формулювання рішення на бій	<ul style="list-style-type: none"> визначення бойових завдань підпорядкованим підрозділам; визначення порядку організації управління, основних питань взаємодії та основних питань усебічного забезпечення; доведення бойових завдань підпорядкованим підрозділам 	7. Розробка наказів	<ul style="list-style-type: none"> підготовка наказу або плану; введення в дію важелів управління ризиками; перегляд і затвердження командиром бойового наказу
5. Розроблення плану бою	<ul style="list-style-type: none"> розроблення документів плану бою; узгодження документів плану бою; розгляд проєктів документів плану бою 		

та оформлюється комплект бойових документів, які складають план бою. При цьому до змісту розробленого бойового наказу можуть бути внесені зміни і доповнення.

По-третє, керівними документами, що регламентують процес планування в арміях країн – членів НАТО, конкретно й чітко визначається, на підставі яких вихідних даних розпочинається кожен з етапів планування, які заходи він містить та що має бути результатом кожного з етапів. Установлюються показники, критерії та вагові коефіцієнти, за якими: здійснюється оцінювання обстановки, зокрема місцевості (*observation and fields of fire, avenues of approach, key terrain, obstacles and cover and concealment* – ОАКОС), погодних умов тощо; визначаються сильні та слабкі сторони своїх військ і противника; розробляються, оцінюються та порівнюються варіанти дій. Водночас у вітчизняному алгоритмі роботи змістовна частина окремих заходів занадто розмита і не вимагає від командирів відповідних ланок управління обов'язкового виконання конкретних важливих заходів, що призводить до спрощення у виборі варіанта дій підрозділів під час виконання бойового завдання з урахуванням невизначеності можливих перспектив розвитку обстановки. Існуючим алгоритмом роботи командира і штабу передбачена досить вільна структура оцінювання обстановки й не передбачений узагалі такий крок, як аналіз отриманого завдання, – обмежилися лише його усвідомленням. Натомість в арміях країн – членів НАТО в процесі аналізу отриманого завдання командир має не лише усвідомити вимоги старшого командира на два щаблі вище стосовно виконання основного завдання, а й визначити додаткові (проміжні) і спеціальні завдання, які необхідно виконати для досягнення мети бою (дій).

По-четверте, у процесі роботи командир спільно зі штабом проводить оцінювання ризиків, під час якого встановлює ймовірність їх виникнення, можливі наслідки та визначає рівень прийнятності.

Оцінювання ризиків здійснюється для зменшення ймовірності їх виникнення або послаблення (усунення) наслідків та визначення заходів управління ризиками. У нас у процесі планування бою (дій) не застосовуються такі поняття, як *«ризик»* та *«управління ризиками»*.

Суттєвою від'ємністю є те, що, на відміну від прийнятого стандарту НАТО, в нас не є обов'язковим такий важливий захід, як *«воєнна гра»* чи *«розіграш бою (дій)»*, зазначається лише, що командир повинен винайти можливість для проведення такого заходу. Тоді як в арміях НАТО розіграш бою (дій) – обов'язковий крок, який проводиться з метою візуалізації майбутнього бою (дій); оцінювання розроблених варіантів дій; прогнозування ймовірного розвитку обстановки, визначення необхідних для виконання завдання сил і засобів, розрахункового терміну ведення бою (дій); уточнення завдань з розвідки противника та місцевості; з'ясування, з яких питань у подальшому організувати взаємодію. За результатами розіграшу уточнюється порядок дій підрозділів під час бою (дій), узгоджуються за часом і місцем дії штатних

і доданих підрозділів, готується синхронізаційна матриця, яка є аналогом планової таблиці взаємодії.

По-п'яте, мають певні відмінності й методи роботи, які залежно від конкретних умов підготовки бою командир і штаб можуть використовувати під час підготовки бою (дій). Якщо в штабах українського війська під час роботи з бойового планування використовуються методи послідовної або паралельної роботи (допускається їх сполучення), то в органах управління НАТО вона пріоритетно здійснюється паралельно у вищих штабах та підпорядкованих підрозділах і може проводитися методом роздільної або спільної роботи.

Метод спільної роботи полягає в залученні до роботи з планування бою (дій) командирів підпорядкованих підрозділів. Він застосовується в разі наявності достатнього часу та можливості командирів залишити свої підрозділи і прибути на командно-спостережний пункт старшого командира. Цей метод дає командирам підрозділів змогу безпосередньо взяти участь у роботі з розробки варіанта дій і планування бою (дій), детально вивчити обстановку та особисто надати пропозиції старшому командирі щодо застосування своїх підрозділів.

Метод роздільної роботи полягає у відокремленій роботі старшого штабу та командирів підпорядкованих підрозділів. Він застосовується в разі обмеженого часу й відсутності можливості командирів підрозділів прибути на пункт управління старшого командира. Цей метод дає змогу скоротити час на планування бою (дій), при цьому командири залишаються зі своїми підрозділами та особисто керують їх підготовкою до бою (дій).

Крім зазначених відмінностей, існує чимало інших. Так, в арміях країн – членів НАТО під час планування застосовуються низка нових, але дієвих та ефективних понять і процесів. Наприклад, урахуваючи, що на практиці будь-яке рішення приймається за умов недостатності інформації, в арміях країн – членів НАТО для забезпечення оперативності та безперервності планування окремі дані про противника та місцевість можуть доповнюватися припущеннями, які ґрунтуються на бойовому досвіді командира та офіцерів штабу, їхніх знаннях тактики дій противника. При цьому командир (штаб) у процесі роботи повинен вжити всі можливі заходи для отримання достовірної інформації та замінити припущення на підтвержені факти.

Слід зазначити, що у вітчизняному алгоритмі підготовки бою (дій) досить мало уваги приділяється вимогам до організації та здійснення таких важливих заходів, як проведення занять і тренувань з підрозділами стосовно майбутніх дій. В арміях держав – членів НАТО передбачений цілий комплекс проведення різноманітних тренувань, пов'язаних з відпрацюванням питань не лише безпосереднього ведення бою (дій), а й управління, підтримання взаємодії та реагування на зміни в обстановці, всебічного забезпечення дій підрозділу, звітування й оформлення бойових документів.

Крім того, наприкінці MDMР після завершення планування і виконання заходів підготовки передбачене проведення огляду готовності до дій. Для цього старшим командиром проводяться тактичні навчання із залученням усіх штатних і доданих підрозділів (сил і засобів), у процесі яких практично відпрацьовується весь порядок дії підрозділу під час виконання бойового завдання, оцінюються здатність командирів підрозділів керувати діями підлеглих і вміння особового складу практично виконувати свої обов'язки, перевіряється функціонування озброєння і військової техніки й засобів управління.

Ураховуючи зазначене, з метою інтеграції алгоритмів роботи органів управління (штабів) армій держав – членів НАТО, які використовуються ними під час бойового планування в діяльність військ СВ ЗСУ та приведення їх до сучасних стандартів має бути реалізований комплекс завдань, основними з яких є:

- удосконалити організаційно-штатну структуру органів управління з метою приведення її у відповідність до покладених на них завдань і забезпечення спроможності оперативного складу якісно виконувати свої функціональні обов'язки відповідно до прийнятого алгоритму бойової роботи;

- упровадити в діяльність військ військовий процес прийняття рішення як стандарт, що застосовується в арміях держав – членів НАТО, здійснити уніфікацію та оптимізацію структури та змісту бойових планувальних і директивних документів, використовувати стандартні операційні процедури як засіб спрощення методики виконання окремих управлінських завдань;

- остаточного привести у відповідність до вимог НАТО глосарії військової термінології та графічні знаки й умовні позначки, що використовуються у військових органах управління в процесі планування бою (дій) та оформлення графічних бойових документів;

- у документах, які регламентують процес прийняття рішення під час планування бою (дій) в органах управління ЗСУ, ввести та застосовувати такі поняття, як:

район (зона) бойового впливу – географічний район, у якому командувач (командир) у межах своїх повноважень спроможний безпосередньо впливати на перебіг проведення операції (бою, дій) за допомогою маневру або застосування підпорядкованих вогневих засобів;

основне завдання – завдання, визначене старшим командиром у бойовому наказі, бойовому (попередньому бойовому) розпорядженні;

додаткові (проміжні) завдання – завдання, які визначаються командиром під час планування бою (дій) та які необхідно виконати для досягнення кінцевої мети операції бою (дій), визначеної директивним документом старшого командира;

спеціальні завдання – завдання, які визначаються командиром підрозділу для забезпечення виконання основного і додаткових (проміжних) завдань;

припущення – імовірні дані про противника (місцевість), які зроблені на підставі досвіду відповідних посадових осіб;

точка прийняття рішення – умовна точка (рубіж) на місцевості або часовий показник, по досягненні якого під час ведення операції (бою, дій) командир повинен прийняти (уточнити) рішення на подальші дії;

ризик – подія або умова, яка в разі виникнення матиме негативний вплив на перебіг підготовки й виконання завдання;

тактичний ризик – ризик, імовірність виникнення якого пов'язана із противником;

випадковий ризик – ризик, імовірність виникнення якого не пов'язана із противником (погодні умови, час доби тощо);

прийнятний ризик – ризик, рівень якого допустимо обґрунтований;

первинна розвідка району бойових дій – розвідка, що організовується з отриманням директивного документа від старшого командира (начальника) та здійснюється з метою попереднього одержання необхідних даних про місцевість і противника в районі виконання завдань.

Упровадження вищезазначених пропозицій надасть можливість адаптувати процеси, які застосовуються під час планування бою (дій) посадовими особами органів управління військових частин Збройних Сил України та військових організаційних структурах армій держав – членів НАТО, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності застосування військ під час спільного виконання завдань.

Використання новітніх алгоритмів бойової роботи, котрі пройшли апробацію практичним бойовим досвідом армій провідних країн світу, забезпечить потужний розвиток системи управління військами і досягнення рівня бойової роботи органів управління, який відповідає сучасним вимогам військового менеджменту.

Висновок. Порівняльний аналіз алгоритмів роботи посадових осіб органів управління військових частин СВ ЗСУ під час планування бою (дій) з аналогічними алгоритмами роботи посадових осіб органів управління військових організаційних структур армій країн – членів НАТО свідчить про те, що кожен з них має свої переваги й недоліки та загалом забезпечує ефективну роботу командира і штабу з прийняття рішення на ведення бою (дій). Проте алгоритм, який ґрунтується на оперативних процедурах за стандартами НАТО, має більш змістовний та конкретизований характер, глибше деталізує заходи аналізу одержаного завдання, оцінювання обстановки, визначення, оцінювання та порівняння розроблених варіантів дій, дає командирові змогу не лише оцінити можливі ризики, а й ужити заходів щодо управління ними, завчасно обрати порядок уточнення свого рішення і гнучкого реагування на зміни в обстановці.

Ці переваги можуть і повинні бути використані під час оптимізації роботи органів управління військових

частин і підрозділів СВ ЗСУ. З огляду на перспективний курс на зближення й набуття Україною членства в НАТО, процес переходу роботи військових органів управління на оперативні процедури за стандартами НАТО стає не лише корисним і можливим, а й необхідним. Водночас він не є простим і потребує детального вивчення, системного підходу й чималих зусиль.

Перелік літератури

1. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне керівництво та військове управління : монографія / Ф. В. Саганюк, В. С. Фролов, В. І. Павленко [та ін]; за ред. С. Руснака. – К. : Центр забезпечення Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України, 2018. – 230 с.

2. Біла книга – 2018. Збройні Сили України. – К. : Міністерство оборони України, 2019. – 172 с.

3. Процедури процесу прийняття військового рішення (за стандартами НАТО) / В. В. Швалючинський, Є. В. Філюнкін; за ред. Д. Музиченко. – К. : Національний університет оборони України ім. І. Черняхівського, 2018. – 140 с.

4. Бойовий статут Сухопутних військ. Частина II (батальйон, рота). – К. : Міністерство оборони України, 2016. – 225 с.

5. Wade Norman M. BSS5: The battle staff SMARTbook / Norman M. Wade. – 5th ed. – The Lightning Press, 2015. – 344 p. – ISBN 978-1-935886-63-1.

6. FM 5-0. The Operations Process / Headquarters, Department of the Army. – Military Bookshop, 2010. – 254 p.

7. FM 3-21.20. The Infantry Battalion / Headquarters, Department of the Army. – CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012. – 600 p.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-13-19
УДК 351.863

П. Б. Волотівський,

кандидат військових наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Мобілізаційна підготовка та мобілізація – важливі складові організації оборони України

Для України, як і для будь-якої іншої держави, захист та оборона від зовнішніх і внутрішніх воєнних загроз, пов'язаних із застосуванням воєнної сили або загрози її застосування, та здатність протистояти їм є однією з найважливіших функцій. Першорядне значення для гарантованого забезпечення потреб оборони держави як у мирний, так і у воєнний час має створення технологічно розвиненої економіки. У ситуації поступового зниження загальної чисельності й удосконалення структури Збройних Сил України мирного часу надійне функціонування мобілізаційної системи держави є підставою для підвищення їхнього бойового потенціалу та оперативних спроможностей. Оборонні можливості держави прямо залежать від рівня її мобілізаційних спроможностей та бойової могутності Збройних Сил.

Мобілізаційний план національної економіки України становить воєнно-економічну основу плану оборони України. Метою формування плану є гарантоване забезпечення у воєнний час потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також задоволення інших державних потреб і потреб населення.

Завдячуючи мобілізації здійснюється поповнення Збройних Сил України та інших військових формувань людьми, військовою технікою, матеріальними засобами. Тому мобілізаційна підготовка і мобілізація в Україні в сучасних умовах є найважливішою складовою організації оборони держави.

Ключові слова: оборона держави, обороноздатність держави, план оборони України, оборонне планування, мобілізаційна підготовка та мобілізація, мобілізаційний план України.

1. Значення мобілізаційної підготовки та мобілізації під час здійснення державою оборонної функції

У новому тлумачному словнику української мови наведено визначення терміна «держава». Зазначено, що «*держава – апарат політичної влади в суспільстві*» [1]. В іншому джерелі [2] зазначається, що *держава є основним інститутом політичної системи суспільства, що здійснює управління суспільством, охорону його економічної та соціальної структури; забезпечує державну безпеку і захист кордонів; оборону від зовнішньої агресії, виконує й інші функції. Основні функції сучасної держави прийнято поділяти на внутрішні та зовнішні.*

Примітка. Основні функції може виконувати тільки держава. До основних належать ті функції, за допомогою яких вирішуються головні завдання, що стоять перед державою. Не основні завдання держави вирішуються за допомогою не основних функцій, які є структурними частинами основних.

Ознаками держави є [3]:

- наявність особливої *системи органів і закладів* (механізму держави), які здійснюють функції державної влади;
- право, що закріплює певну систему санкціонованих державою норм;
- певна територія, на яку поширюється юрисдикція даної держави.

Функції держави – це основні напрями її діяльності, які виражають сутність і соціальне призначення, цілі й завдання щодо *управління суспільством у притаманних йому формах і притаманними йому методами*. Завдання – це те, що вимагає вирішення, а функція – вид діяльності, націлений на його вирішення.

Основні функції держави закріплені в Конституції України [4] як прямо, безпосередньо, так і опосередковано, і є змістом практично всіх її розділів.

У Конституції України (ст. 17) зазначається, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, гарантування її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави. Особливо детально в цій статті закріплено оборонні функції. Оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладено на Збройні Сили України [4].

Функція захисту суверенітету і територіальної цілісності будь-якої держави має першорядне значення в усі часи. Ця функція – один з головних напрямів діяльності держави загалом. Вона ґрунтується на принципі підтримання *достатнього рівня обороноздатності суспільства та має відповідати вимогам його національної безпеки, оборони, припинення збройних конфліктів, що загрожують життєво важливим інтересам держави.*

Зважаючи на те, що **метою статті** є визначення місця й ролі мобілізації під час вирішення державою однієї з найважливіших функцій – *оборонної функції*, зосередимося на державноуправлінських аспектах підготовки держави до оборони та місця мобілізації в цій сфері.

Важливо з'ясувати значення понять «державний суверенітет», «територіальна цілісність», «оборона держави», «обороздатність держави», «мобілізаційна підготовка і мобілізація в державі».

Визначення терміна «суверенітет» можна знайти в тлумачних словниках української мови. У новому тлумачному словнику української мови суверенітет – це незалежність і самостійність держави в її зовнішніх і внутрішніх справах; невідчужуваність [1]. О. Ю. Дахно у своїй праці [5] зазначає, що суверенітет характеризує політико-юридичну природу державного владарювання, є тим необхідним критерієм, який дає можливість відмежувати сферу владарювання кожної держави як суб'єкта суверенної влади в межах своєї території від сфери влади інших держав. Цей самий автор дійшов висновку, що «державна територія – це різновид території, що перебуває під суверенітетом певної держави, яка здійснює в її межах своє територіальне верховенство. Суттєвою ознакою територіального верховенства держави є принцип невідчужуваності державної території».

Отже, захист суверенітету й територіальної цілісності України має бути стратегічною метою політики національної безпеки. Держава має створювати умови для захисту свого суверенітету і територіальної цілісності та забезпечувати: верховенство права, порядок, передбачуваність, законність; економічну безпеку як гарантію незалежності країни й одну з умов стабільності та ефективності життєдіяльності держави і суспільства; економічну незалежність, стабільність і стійкість національної економіки; територіальну цілісність і недоторканність держави, повноправну владу держави над усією територією; інші умови.

За сучасних умов суверенітет і територіальна цілісність держави є основними об'єктами діяльності у сфері національної безпеки. Без їх забезпечення неможливе забезпечення й інших головних напрямів її діяльності: політичної, економічної, соціальної, культурної, екологічної.

Із цієї причини за державою закріплюється одна з найважливіших функцій – захист та оборона від зовнішніх і внутрішніх воєнних загроз, пов'язаних із застосуванням воєнної сили або загрози її застосування, здатність їм протистояти [4, ст. 17].

У новому тлумачному словнику української мови наведено визначення терміна «захистити»: захищати – це обороняти, охороняти когось, щось від нападу, замаху, удару ворожих дій тощо [1].

Діяльність держави щодо її захисту в мирний час – це зміцнення економічної могутності та всебічна підготовка держави до відбиття агресії, наполеглива боротьба за мир, недопущення війни. Захист держави від зовнішніх посягань (збройної агресії) набуває форми збройної боротьби з агресором, під час якої здійснюється об'єднання зусиль фронту і тилу, мобілізація всіх сил держави для цілковитого розгрому агресора.

Основи та організацію діяльності держави у сфері оборони визначає Закон України «Про оборону України».

Оборона України, згідно зі статтею 1 цього Закону, – це система забезпечення заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройного конфлікту [6].

Функція оборони, відповідно до Конституції України (ст. 17), випливає з призначення Збройних Сил України виключно для захисту незалежності, територіальної цілісності держави й виконання міжнародних зобов'язань [4].

Функція оборони базується на принципі підтримання достатнього рівня обороноздатності суспільства, що має відповідати вимогам забезпечення його національної безпеки. Завдяки цій функції надійно забезпечується суверенітет держави на міжнародній арені, а також захист її населення й території.

Тому оборонна діяльність держави охоплює систему державних заходів зі зміцнення обороноздатності держави, підтримання бойової могутності Збройних Сил як у мирний, так і у воєнний час та базується на Стратегії воєнної безпеки України (Воєнній доктрині України).

Закон України «Про оборону України» (ст. 1) визначає, що *обороздатність держави* – це здатність держави до захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю військового, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації [6].

У статті 2 цього Закону зазначається, що «*оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони*» [6].

Тобто згідно з положенням статті 2 Закону України «Про оборону України» в разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України передбачається переведення в необхідний стан відповідних структур держави згідно з *мобілізаційним планом*. Такі дії і є *мобілізацією*, що охоплює *проведення комплексу різних заходів*. Адже основна мета мобілізації – з початком війни отримати перевагу над агресором у бойовій готовності військ (сил).

Звідси можна зробити висновок, що *складовою організацією оборони України є мобілізаційна підготовка та мобілізація*.

У «Військовому енциклопедичному словнику» після визначення поняття «обороздатність» надається пояснення, що «*безпосередньо обороноздатність держави виражається в мобілізаційних спроможностях держави, кількості та якості збройних сил, їхніх боєготовності і боєздатності*» [7]. Це важливо взяти до уваги.

У системі підтримання обороноздатності держави мобілізаційній складовій законодавство України надає важливого значення (Закони України «Про оборону

України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про правовий режим воєнного стану» [6, 8, 9]. *Мобілізація та мобілізаційна підготовка, що здійснюється перед мобілізацією, є одним зі способів реалізації функції захисту держави.* Термін «мобілізаційна підготовка» охоплює все, пов'язане з підготовкою та діями держави в мирний і воєнний час, а також з підготовкою населення на випадок війни.

Підтвердження цього знаходимо в статті 3 Закону України «Про оборону України». Тут визначені заходи з підготовки держави до оборони в мирний час. Аналіз змісту цих заходів показує, що більшість із них належить до заходів мобілізаційної підготовки. Це такі основні заходи [6]:

- підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил до оборони держави, планування їх застосування;
- створення сприятливих умов для мобілізаційного розгортання галузей національної економіки з метою виробництва озброєння, військової техніки і майна в необхідних обсягах;
- забезпечення на особливий період Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту підготовленими кадрами, рятувальною та іншою технікою, продовольством, речовим майном, іншими матеріальними та фінансовими ресурсами;
- забезпечення готовності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту до виконання завдань цивільного захисту в особливий період;
- підготовка національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період;
- створення державного матеріального резерву та резервних фондів грошових коштів;
- забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів підготовленими кадрами, озброєнням, військовою та іншою технікою, продовольством, речовим майном, іншими матеріальними та фінансовими ресурсами.

Примітка: Під терміном «захід» потрібно розуміти дії, спрямовані на досягнення будь-яких цілей, котрі, у свою чергу, об'єднані одним суспільно значущим завданням. Стосовно мобілізаційної підготовки та мобілізації конкретний зміст заходів, що проводяться під час переведення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, національної економіки й інших організацій на функціонування в умовах воєнного часу, визначається в мобілізаційних завданнях (замовленнях) або в завданнях з мобілізаційної роботи.

У статтях розділу II цього Закону визначені повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування,

підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони й мобілізаційної підготовки та мобілізації [6].

У чинному Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» зазначено, що «*мобілізаційна підготовка – комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час із метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі – Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період*» [8].

У пункті 1 статті 3 цього Закону зазначається, що «*мобілізаційна підготовка та мобілізація є складовими частинами комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави...*» [8].

У Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначено також, що *мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу* [8].

Аналіз змісту зазначених термінів свідчить, що до мобілізаційної підготовки належать процеси і документи з *підготовки до мобілізації*.

Мобілізаційна підготовка і мобілізація забезпечують насамперед заходи з будівництва, підготовки та підтримання в необхідній готовності Збройних Сил, інших складових сил оборони та органів, планування їх застосування, а також розробки, виробництва й удосконалення систем їх управління, озброєння та військової техніки, створення запасів. Крім того, надзвичайно важливим напрямом мобілізаційної підготовки та мобілізації є планування й організація переведення органів державної влади України, органів місцевого самоврядування та економіки держави на роботу в умовах воєнного часу.

Як бачимо, *законодавець вважає мобілізаційну підготовку та мобілізацію складовою організацій оборони України*.

Таким чином, можна зробити висновок, що *мобілізаційна підготовка в державі є функцією держави, а не окремого державного органу, виконується всіма чи багатьма органами, належить до блоку оборонних функцій, тобто*

функції захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Оборонні можливості держави прямо залежать від рівня її мобілізаційних спроможностей та бойової могутності Збройних Сил.

2. Роль і місце мобілізаційного планування у сфері підготовки держави до оборони

Виконання основної функції держави щодо гарантування захисту її суверенітету і територіальної цілісності, її оборони реалізується через виконання державою та окремими державними органами функції державного управління.

Із цією метою вибудовується система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів, спрямованих на оборону України. Її основи й організацію визначає Закон України «Про оборону України» [6].

Зміст управління як процесу розкривається в його функціях: плануванні, організації, роботі з кадрами, керівництві, координації, контролі, звітності, складанні та виконанні бюджету.

Між процесом управління і плануванням існує жорсткий взаємозв'язок та взаємозалежність. Управління покликане домагатися цілей, поставлених плануванням, має тримати цей процес під постійним контролем.

Відповідно до мети статті розгляньмо мобілізаційне планування як складову планування оборони держави детальніше. Основним документом державного стратегічного планування у сферах безпеки та оборони, відповідно до вимог статті 26 Закону України «Про національну безпеку України», на сьогодні є *Стратегія національної безпеки України, що визначає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки і, крім того, напрями й завдання реформування й розвитку сектору безпеки та оборони*. Вона є основою для підготовки решти документів щодо планування у сферах національної безпеки та оборони: Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії кібербезпеки України, Національної розвідувальної програми й інших документів системи державного стратегічного планування [10].

Цими документами визначаються галузеві (об'єктні) стратегії реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони, а саме: цілі, основні напрями діяльності, пріоритети, завдання державних органів та шляхи їх досягнення у визначених сферах діяльності.

На підставі затверджених галузевих стратегій міністерства та інші центральні органи виконавчої влади розробляють цільові програми, інші програми і плани реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони.

Нині відповідно до вимог Закону України «Про національну безпеку України» [10] у державі здійснюється уточнення (розробка) документів планування у сфері національної безпеки та оборони. Надзвичайно важлива

роль у плануванні забезпечення оборони держави відводиться Стратегії воєнної безпеки України. У цьому документі має бути викладена система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, *цілі та завдання підготовки держави до можливого воєнного конфлікту*, а також застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Завдання щодо розробки цієї Стратегії покладене на Міністерство оборони України. Розроблений проєкт Стратегії міністр оборони України вносить на розгляд Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України за результатами розгляду вносить проєкт цього документа до Ради національної безпеки і оборони для схвалення та подальшого затвердження Указом Президента України.

Важливо зазначити, що Стратегія воєнної безпеки України розробляється та затверджується Президентом України після *затвердження Стратегії національної безпеки України та за результатами оборонного огляду*.

Для досягнення цілей, визначених Стратегією воєнної безпеки України, розробляються стратегічні документи, які належать до документів середньострокового планування, зокрема програми розвитку складових сектору безпеки та оборони, оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів та необхідних для цього потужностей оборонно-промислового комплексу, а також програми і плани, що забезпечують реалізацію інших заходів з посилення обороноздатності держави, у тому числі мобілізаційні плани та програми мобілізаційної підготовки.

Розгляньмо, як співвідносяться такі поняття, як «*планування оборони держави*», «*план оборони держави*», «*оборонне планування*», «*мобілізаційне планування*», «*мобілізаційний план*».

Визначення терміна «*планування оборони держави*» на сьогодні в нормативно-правових актах відсутнє. Але зміст терміна «*планування*» розкривається в багатьох джерелах. Деякі з них наведені нижче.

Планування – це вид діяльності, пов'язаний з постановкою цілей, завдань і дій у майбутньому. Це одна з основних функцій менеджменту. Планування в найзагальнішому вигляді має на увазі виконання таких етапів:

- постановка цілей і завдань на певний період;
- складання програми дій (проєктування);
- варіантне складання програми (варіантне проєктування);
- виявлення необхідних ресурсів та їх джерел, розподіл і перерозподіл ресурсів відповідно до змін ситуації;
- визначення послідовності дій для переведення організації в бажаний стан;
- визначення безпосередніх виконавців та доведення до них планів;

• фіксація результатів планування в матеріальному вигляді (у вигляді проєкту, моделі, плану, карти бойових дій, наказу в письмовій формі тощо) [11, 12].

Планування – орієнтований на майбутнє процес, який здійснюється на основі систематичної підготовки та перероблення інформації, прийняття рішень, регулярно повторюється і здійснюється як на рівні системи загалом, так і її окремих елементів (структурних підрозділів, функціональних підсистем, окремих працівників). Результатом планування є план або система планів, що створюють основу для конкретних дій на всіх рівнях організації [12].

Виходячи з викладеного, пропонуємо таке визначення поняття «планування оборони держави»:

«Планування оборони держави – складова системи державного стратегічного планування, що полягає у визначенні: цілей і завдань держави у сфері оборони; засобів, строків і ресурсів для їх досягнення; послідовності та способів виконання державою, суб'єктами держави заходів, спрямованих на забезпечення державного суверенітету, державної цілісності, недоторканності кордонів, запобігання та відсічі можливій агресії».

Таким чином, *планування оборони України можна вважати основним методом здійснення оборонної функції держави*. Він полягає в розробленні сукупності документів і планів, організації їх реалізації та забезпеченні контролю за виконанням, є основою для конкретних дій на всіх рівнях державного управління.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про оборону України» *«план оборони України – складова частина оборонного планування, що містить сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення політичних, економічних, соціальних, військових, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту»* [6].

Із цього визначення можна дійти висновку, що планування оборони стосується двох складових воєнної політики:

а) *підготовки держави до оборони (у формі повсякденної діяльності держави щодо підтримання обороноздатності та підготовки до відбиття можливої збройної агресії);*

б) *застосування військової сили для відбиття агресії, під час якої об'єднуються всі сили держави для досягнення перемоги.*

Відповідно до положень пункту 2 статті 15 Закону України «Про національну безпеку України» організація в силах оборони заходів *оборонного планування*, визначення засад воєнної, військово-кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони *належать до повноважень Міністерства оборони України* [10].

Якщо виходити з визначення поняття «*план оборони України*» як складової оборонного планування, можна дійти висновку, що відповідальність за розробку цього плану має покладатися на Міністерство оборони України.

Водночас відповідно до пункту 1 статті 11 Закону України «Про оборону України» [6], пункту 4 статті 15 Закону України «Про національну безпеку України» [10] Генеральний штаб Збройних Сил України визначений головним військовим органом з *планування оборони держави*, стратегічного планування застосування Збройних Сил України та визначених сил і засобів інших складових сил оборони, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони в межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

Тобто законодавець вирішив покласти функцію планування оборони держави на Генеральний штаб Збройних Сил України, а це означає, що цей орган військового управління має розробляти і план оборони України.

Отже, план оборони України розробляється Генеральним штабом Збройних Сил України у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки та оборони, і є основним документом, що регламентує завдання й функціональні обов'язки всіх державних установ із забезпечення національної безпеки та оборони держави.

Звісно, в процесі планування оборони держави виявляється стан її обороноздатності, встановлюються існуючі спроможності сил оборони та фінансово-економічні можливості держави щодо забезпечення потреб оборони, визначається нестача тих чи інших спроможностей і, крім того, показники плану оборони держави й результати оборонного огляду безпосередньо впливають на визначення цілей і завдань уже *оборонного планування*. У цьому проявляється взаємозалежність діяльності органів військового управління та органів державного управління в забезпеченні оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності.

У статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» зазначається, що *оборонне планування* є складовою системи державного стратегічного планування та здійснюється з метою забезпечення *обороноздатності* держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, їхніх спроможностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері та фінансово-економічних можливостей держави.

Як бачимо, під поняттям «оборонне планування» як складовою системи державного стратегічного планування слід розуміти *множину взаємопов'язаних процесів роботи* органів управління, результатом якої є комплекс документів із *завчасної підготовки держави до оборони*, до посилення її обороноздатності в прогнозованих умовах безпекового середовища, а не документів щодо *ведення*

оборони в поточних умовах воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки. Адже агресор РФ уже розгорнула в прилеглих до кордонів України районах угруповання військ, здатне проводити широкомасштабні наступальні дії.

Із цієї причини план оборони України було б недоцільно тлумачити як складову оборонного планування. Однак це питання дискусійне.

На підставі аналізу першої частини статті 2 Закону України «Про оборону України» [6] ми дійшли висновку, що найважливішою складовою організації оборони України є *мобілізаційна підготовка і мобілізація*. Сутність мобілізаційної підготовки в державі полягає в завчасній підготовці економіки держави, органів державної влади, місцевого самоврядування, Збройних Сил України та інших військових формувань до забезпечення захисту держави від збройної агресії або збройного конфлікту та задоволення потреб держави та потреб населення у воєнний час.

До заходів мобілізаційної підготовки належить насамперед розробка і регулярна корекція *мобілізаційного плану України*, який являє собою комплекс різноманітних заходів, що проводяться в державі під час миру, в умовах загрози нападу, небезпеки для державної незалежності України та її територіальній цілісності. У ньому визначаються мобілізаційні заходи та порядок їх проведення.

З урахуванням показників *мобілізаційного плану України розробляються: мобілізаційний план Збройних Сил України, мобілізаційний план національної економіки України, план цивільного захисту України*.

Важливо, що *мобілізаційний план України* та розроблені на його основі перелічені плани нерозривно пов'язані з *планом стратегічного розгортання Збройних Сил України*.

На підставі зробленого вище висновку, що складовою організації оборони України є мобілізаційна підготовка та мобілізація, можемо стверджувати, що мобілізаційне планування є *складовою планування у сферах національної безпеки і оборони*.

Згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» *мобілізаційний план України* являє собою «сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення заходів щодо мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, системи забезпечення життєдіяльності населення на функціонування в умовах особливого періоду» [8].

Отже, одним зі способів захисту суверенітету, територіальної цілісності України, недоторканності її кордонів є *мобілізація та мобілізаційна підготовка, що здійснюється перед мобілізацією*.

Основа плану оборони України становлять стратегічний план застосування Збройних Сил та інших сил оборони України, мобілізаційний план України, мобілізаційний план національної економіки України, план цивільного захисту України, план стратегічного розгортання Збройних Сил України та інших військових формувань.

Планування у сфері оборони є функцією державного управління. Важливо, щоб в органах управління на всіх рівнях структури управління були утворені й ефективно функціонували оборонно-мобілізаційні органи (підрозділи, окремі працівники з мобілізаційної роботи). Особливість специфіки діяльності цих підрозділів полягає в необхідності працювати із секретними (для службового користування) документами. Крім того, підготовка рішень та планів у галузі оборони потребує досить громіздких розрахунків і застосування електронно-обчислювальної техніки. Підготовка та підбір кадрів для оборонно-мобілізаційних органів (підрозділів) на даний час є актуальним і невідкладним завданням для всіх органів державної влади.

На нашу думку, давно назріло питання створення на найвищому державному рівні спеціальних органів, що забезпечуватимуть виконання Президентом України, Кабінетом Міністрів України повноважень у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації. Основними завданнями цих органів можуть бути:

- розробка та затвердження основних показників мобілізаційного плану національної економіки для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення на особливий період;
- організація та координація діяльності центральних органів виконавчої влади з питань розробки концепцій, програм і планів у галузі мобілізаційної підготовки;
- забезпечення узгодженого функціонування та взаємодії державних органів, органів виконавчої влади й організацій, які мають мобілізаційні завдання (замовлення);
- підготовка для найвищого керівництва держави України щорічної зведеної доповіді про стан мобілізаційної готовності держави;
- здійснення за погодженням з державними органами, органами виконавчої влади перевірок стану мобілізаційної підготовки зазначених органів та національної економіки;
- підготовка нормативно-правових актів щодо мобілізаційної підготовки Президента України та Кабінету Міністрів України, які видаються відповідно до законів і на їх підставі;
- інші питання.

Висновки

1. Мобілізаційна підготовка держави є функцією держави, а не окремого державного органа, виконується всіма чи багатьма органами, належить до блоку оборонних

функцій, тобто функцій захисту суверенітету й територіальної цілісності України. Оборонні можливості держави прямо залежать від рівня її мобілізаційних спроможностей та бойової могутності Збройних Сил.

2. У Стратегії воєнної безпеки України доцільно передбачити розділ, присвячений мобілізаційній підготовці національної економіки, органів державної влади, органів місцевого самоврядування. До документів системи державного стратегічного планування у воєнній сфері та сфері оборони необхідно також віднести мобілізаційний план держави та мобілізаційний план національної економіки.

3. Планування оборони держави має передбачати насамперед регулярне коригування документів плану оборони з урахуванням внесених змін у мобілізаційний план держави, мобілізаційні плани галузей національної економіки, плани та програми, розроблені під час оборонного планування й ті, що перебувають у процесі виконання.

4. Мобілізаційне планування (вид планування) охоплює розробку мобілізаційного плану України, мобілізаційних планів Збройних Сил, інших військових формувань, мобілізаційного плану національної економіки та її галузей, мобілізаційних планів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, які залучаються до виконання мобілізаційних завдань, розробку інших документів, передбачених нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Законів «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів і директив органів військового управління, органів виконавчої влади всіх рівнів.

5. Для організації та координації діяльності центральних органів виконавчої влади з питань розробки концепцій, програм і планів у галузі мобілізаційної підготовки держави, забезпечення узгодженого функціонування і взаємодії державних органів, органів виконавчої влади та організацій, які мають мобілізаційні завдання (замовлення), необхідно на найвищому державному рівні (при Кабінеті Міністрів України, при Президентові України) створити спеціальні органи.

6. Для організації та забезпечення виконання законодавства у сфері оборони, розробки мобілізаційних планів, документів мобілізаційного планування, планів забезпечення Збройних Сил України за напрямками діяльності, контролю за їх виконанням у центральних та інших органах виконавчої влади, місцевих державних адміністраціях, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях мають бути

створені повноцінні мобілізаційні органи (підрозділи). Їх структура і штати визначаються, виходячи з характеру та обсягу мобілізаційних завдань (замовлень) або завдань з мобілізаційної роботи.

7. В умовах ринкових відносин витрати виробників на підготовку до реалізації мобілізаційних завдань (замовлень) мають компенсуватись у повному обсязі з державного бюджету. Для цього необхідно розробити та прийняти постановою уряду правила фінансування заходів з мобілізаційної підготовки в Україні.

8. Потрібно домогтися усвідомлення керівниками органів державної влади всіх рівнів важливості мобілізаційної підготовки та мобілізації як найважливішої складової підготовки держави до оборони.

Перелік літератури

1. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т., 42 000 слів / [уклали: В. Яременко, О. Сліпущко]. – Вид. 2-ге, виправлене. – К. : Аконіт, 2005. – Т. 1 : А–К. – 928 с.; Т. 2 : К–П. – 928 с.; Т. 3 : П–Я. – 864 с.
2. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
3. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с.
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Дахно О. Ю. Територіальна цілісність держави як об'єкт національної безпеки / О. Ю. Дахно // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. – 2015. – № 3/4 (27/28). – С. 17–22.
6. Про оборону України : Закон України № 1932-ХІІ від 6 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
7. Военный энциклопедический словарь / пред. гл. ред. комиссии Н. В. Огарков. – М. : Воениздат, 1983. – 863 с.
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України № 3543-ХІІ від 21 жовтня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
10. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
11. Планирование [Електронний ресурс] / Бизнес-википедия. – Режим доступу: e-xecutive.ru/wiki/index.php/планирование.
12. Планирование : материал из Википедии – свободной энциклопедии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Планирование>.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-20-26

УДК 351.37.046.16

В. В. Тюрін,*кандидат військових наук, доцент, начальник інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник,***А. Г. Салій,***кандидат військових наук, доцент, заступник начальника інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник,***М. В. Кас'яненко,***кандидат військових наук, заступник начальника кафедри радіотехнічних та спеціальних військ інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник,***П. В. Опенько,***кандидат технічних наук, начальник науково-дослідного відділу інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник,***О. Р. Мартинюк,***кандидат технічних наук, доцент кафедри авіації інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник*

Обґрунтування моделі підготовки фахівців Повітряних Сил у сучасних умовах

У статті викладені погляди авторів на формування перспективної моделі підготовки офіцерів Повітряних Сил, запропонованої в процесі реформування системи військової освіти та підготовки військовослужбовців Збройних Сил України. Враховуючи особливості системи вищої освіти України для розробки перспективної системи освіти та підготовки фахівців Повітряних Сил запропоновано використовувати комплексну систему освіти і підготовки у складі навчальних закладів НАТО і національних навчальних закладів держав – членів НАТО, що містить три функціональні складові: академічну освіту, професійну підготовку та вдосконалення фахової компетентності. Проведені дослідження дали змогу визначити переваги й недоліки запропонованої системи освіти і підготовки, визначити завдання, які потребують вирішення для успішної реалізації запропонованої моделі. **Ключові слова:** система вищої військової освіти, якість підготовки військових фахівців, система військової освіти та підготовки військовослужбовців Збройних Сил України.

© В. В. Тюрін, А. Г. Салій, М. В. Кас'яненко, П. В. Опенько, О. Р. Мартинюк, 2019

Центральне завдання освіти – виховати волю та вміння навчатися; навчальні заклади повинні випускати не людей, які вже вивчилися, а людей, які постійно навчаються.

Ерік Хоффер

Постановка проблеми в загальному вигляді. Після опублікування у 2016 р. нової стратегії об'єднаних повітряних сил НАТО «Спільна авіація після Варшавського саміту 2016 року – невідкладні пріоритети», однією з ключових тез якої є інтеграція повітряних сил з іншими родами військ із метою набуття спроможностей для проведення операцій «об'єднаних сил», яка проходить в кількох операційних середовищах: на суші, на морі, в повітрі, в космосі та в кіберпросторі, відбулися суттєві зміни в системі освіти і підготовки, особливо офіцерів повітряних сил, як навчальних закладів НАТО, так і країн – членів Альянсу [1].

Вище керівництво нашої держави задекларувало набуття Збройними Силами України повної взаємосумісності зі збройними силами держав – членів НАТО, що означає необхідність проведення реформування системи військової освіти і підготовки військовослужбовців, у тому числі в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сторінках фахових видань раніше висвітлювалися питання щодо можливих напрямів та варіантів реформування системи військової освіти і підготовки військовослужбовців [3–9]. Так, у роботі [3] викладені погляди авторів на характерні риси формування нової парадигми військової освіти, яка відповідає потребам Збройних Сил України та міжнародним стандартам якості підготовки військовослужбовців, зумовлює реалізацію в контексті військової реформи таких із них: забезпечення її правових основ; визначення та усунення сукупності чинників, що зумовлюють проблеми вдосконалення військової освіти; визначення цілей, принципів і завдань формування нової системи військової освіти; окреслення структури підготовки військових фахівців, системи підготовки офіцерських кадрів, її наукове та високотехнологічне забезпечення; побудова системи забезпечення якості військової освіти.

У роботі [4] військова освіта представлена як важлива складова забезпечення національних інтересів і національної безпеки провідних країн світу, обґрунтовані її цілі, закономірності, принципи, визначені інфраструктура, структура та зміст військової освіти, організаційно-методичні засади й основні домінанти підготовки військових фахівців, загальні тенденції розвитку національних військових освітніх систем.

Автори [5] навели сучасні підходи, форми і способи здійснення провідними країнами світу політики безпеки та оборони, захисту своїх національних інтересів, ведення збройної боротьби, показавши при цьому роль і значення

Збройних Сил України, системи військової освіти як важливих інтелектуальних складових системи безпеки та оборони держави, з обґрунтуванням основних напрямів і шляхів подальшого розвитку системи військової освіти.

У роботах [6–8] розглянуто вищу освіту, у тому числі військову, як історично сформований соціальний інститут, відповідальний за спадковість, накопичення й відтворення наукових знань. За результатами розгляду визначено, що збереженню освітнього, наукового потенціалу та зміцненню основних науково-педагогічних шкіл належить особлива роль, визначені завдання, котрі мають вирішуватися силами вчених вищих військових навчальних закладів, щодо створення інноваційних технологій, які органічно поєднують глибокі наукові дослідження з освітнім процесом та забезпечують розвиток людського капіталу сектору безпеки та оборони України.

Автори [9] сформулювали мету проекту та базові компоненти, визначили основні завдання й етапи реалізації проекту управління змінами щодо розвитку системи військової освіти на засадах програмно-проектного менеджменту.

Автори цих статей зробили значний концептуальний внесок і заклали теоретичні основи майбутньої системи військової освіти та підготовки військовослужбовців. Проте, як уже зазначалося, запропоновані напрями й варіанти реформування мають переважно концептуальний характер і можуть бути лише частково реалізовані на теперішній час.

Саме тому питання реформування системи військової освіти і підготовки військовослужбовців з метою набуття Збройними Силами України повної взаємосумісності зі збройними силами держав – членів НАТО є актуальним.

Метою статті є формування перспективної моделі підготовки фахівців Повітряних Сил в процесі реформування системи військової освіти і підготовки військовослужбовців Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Ретельне вивчення та глибокий аналіз освітніх програм системи освіти і підготовки фахівців Повітряних Сил навчальних закладів НАТО, а саме Римського оборонного коледжу [10], Балтійського оборонного коледжу [11], Школи НАТО в Обераммергау [12] і національних закладів освіти: Королівського військового коледжу Канади [13], Академії управління Бундесверу [14], Академії воєнного мистецтва Республіки Польща [15], Коледжу об'єднаних штабів Національного університету оборони США [16], показав, що підготовка в навчальних закладах НАТО дещо відрізняється від підготовки в національних навчальних закладах країн – членів Альянсу.

Так, підготовка в навчальних закладах НАТО зосереджена виключно на професійній підготовці, тобто проходженні L-курсів. Така підготовка спрямована на набуття офіцерами виключно військово-професійних компетентностей без прив'язки до конкретної посади, тобто підготовка прив'язана до військових звань. Після проходження курсу L-2 офіцер повітряних сил набуває компетентнос-

тей, які дають йому право обіймати посади офіцера органу військового управління на рівні командування компоненти (Component command), після проходження курсу L-3 – обіймати керівну посаду органу військового управління на рівні командування компоненти (Component command) або офіцера органу військового управління на рівні Об'єднаного міжвидового штабу (Joint Headquarters), після проходження курсу L-4 – обіймати керівну посаду органу військового управління на рівні Об'єднаного міжвидового штабу (Joint Headquarters) або офіцера органу військового управління на рівні Вищого штабу союзницьких сил (SHAPE).

Водночас підготовка в навчальних закладах країн – членів Альянсу охоплює як освіту, так і підготовку. В одних країнах передбачене набуття офіцерами ступеня магістра у військовій галузі (США, Велика Британія), в інших – ступеня магістра в цивільних галузях (ФРН, Франція). Професійна підготовка поділяється на дві підсистеми: професійна підготовка й удосконалення фахової компетентності. Професійна підготовка має таку саму структуру, що й у навчальних закладах НАТО, за винятком того, що в одних країнах, наприклад у Канаді, підготовка здійснюється без прив'язки до виду збройних сил, в інших – з такою прив'язкою (США, ФРН).

Аналіз цих варіантів показав, що військово-навчальні заклади повітряних сил для професійної підготовки офіцерів у Великій Британії, Франції та ФРН підпорядковані командуванням підготовки кадрів, а у військово-повітряних силах США вони об'єднані в Університет військово-повітряних сил, який за своїм значенням прирівнюється до командування. Ці навчальні заклади дають професійну освіту молодшим і старшим офіцерам (крім офіцерів у званні полковника), які можуть бути використані на командних, штабних та рівних їм посадах у підрозділах і частинах, у штабах з'єднань, об'єднань, командувань військово-повітряних сил, а також в управліннях військових міністерств і відомств.

Об'єднані військово-навчальні заклади збройних сил призначаються для підготовки офіцерів (генералів), які займають керівні та відповідальні посади в міністерствах оборони, інших військових установах, головних штабах, а також вищі командні посади.

У системі отримання офіцерами вищої професійної освіти можна умовно виокремити підготовку тактичного, оперативного і стратегічного рівнів, кожен з яких у різних країнах має свої специфічні особливості, котрі полягають у методиці викладання, термінах навчання тощо. Підготовку тактичного рівня одержують молодші офіцери, які мають військові звання до капітана. Ця найчисленніша категорія офіцерського складу навчається в школах, коледжах і курсах підвищення кваліфікації. Випускники займають командні і штабні посади в авіаескадрильї, служать у штабах частин і відповідних їм військових організаціях. До навчальних закладів підготовки першого ступеня у військово-повітряних силах США належить, наприклад, школа офіцерів, яку щорічно закінчують близько 2400

осіб, у Великій Британії – авіаційний коледж, у Франції – штабна школа, у ФРН – курси підвищення кваліфікації.

Підготовку оперативного рівня проходять старші офіцери у званнях до підполковників. Вона відрізняється більш об'єднаними спеціалізаціями порівняно з підготовкою першого ступеня, адже її проходить офіцерський склад, тісно пов'язаний з безпосереднім плануванням і проведенням операцій і бойових дій, організацією взаємодії з іншими родами військ, а також всебічного забезпечення. Тому в деяких країнах (США і Велика Британія) існують кілька навчальних закладів підготовки оперативного рівня, які належать повітряним силам або є спільними для всіх видів збройних сил. Такими навчальними закладами є: у США – Військово-повітряний коледж і Командно-штабний коледж; у Великій Британії – Військова академія міністерства оборони Великої Британії (загальна для всіх видів збройних сил; курси підготовки середнього командно-штабного складу призначені для навчання офіцерів у званнях майора і підполковника; при цьому представники окремих видів збройних сил проходять підготовку окремо; підготовка представників усіх родів повітряних сил здійснюється за індивідуальними програмами для кожної військово-облікової спеціальності); у Франції – Вища школа повітряних сил; у ФРН – Академія управління Бундесверу, де навчання проводиться у спільних групах за видовим принципом. Важливе місце в освітньому процесі цих навчальних закладів відводиться практичним тренуванням спільно зі слухачами навчальних закладів сухопутних військ і військово-морських сил. На тренуваннях відпрацьовуються планування та організація взаємодії авіації із сухопутними військами і військово-морськими силами, вивчається порядок застосування бойової техніки та озброєння.

Підготовка третього ступеня поширюється на старших офіцерів і генералів віком до 50 років. Вона організовується: у США – в Національному військовому коледжі, штабному коледжі та промисловому коледжі; у Великій Британії – в Королівському коледжі оборони; у Франції – в Інституті вищих досліджень національної оборони, Центрі вищих військових досліджень; у ФРН – в Академії управління Бундесверу. У програмах об'єднаних військово-навчальних закладів передбачається вивчення: економіки та політики основних країн світу; військової стратегії; структури й озброєння військово-повітряних сил та їхніх завдань в операціях; способи ведення авіацією самостійних бойових дій, взаємодія її із сухопутними військами й військово-морськими силами; управління у воєнний час авіаційними з'єднаннями та об'єднаннями; матеріально-технічне забезпечення військ та інші питання. Програма навчання у військово-навчальних закладах складена так, щоб слухачі вивчали лише дисципліни, засвоєння яких допоможе їм кваліфіковано виконувати службові обов'язки. Крім того, в усіх країнах існує ціла низка центрів перепідготовки та підвищення кваліфікацій. Так, у ФРН сухопутні війська мають 16 центрів, повітряні сили – 9, військово-морські

сили – 4, де здійснюється безпосередня підготовка офіцерів до виконання обов'язків за посадою, тобто офіцер набуває професійно-спеціальних компетентностей.

На прикладі країн Балтійського регіону розгляньмо структуру національної системи професійної військової підготовки. Курс L-2 представлений командно-штабним курсом повітряних сил. Підготовка офіцерів штабу повітряної компоненти здійснюється у Військовій академії Литви протягом 17 тижнів, які охоплюють 600 годин під керівництвом викладача та 250 годин самопідготовки. Курс L-3 представлений об'єднаним командно-штабним курсом Генерального штабу, що проводиться в Балтійському оборонному коледжі, обсягом 60 ЄКТС. При цьому на курсі L-2 здійснюється підготовка офіцерів у військових званнях до капітана для штабів тактичної компоненти, а на курсі L-3 проходять підготовку офіцери у військовому званні майор-підполковник для призначення в об'єднані штаби.

Крім того, слухачі можуть отримати магістерській ступінь за спеціальністю «Військове лідерство та безпека». Відповідно до правил вступу слухач приймає рішення щодо проходження магістерської підготовки одразу після вступу на курс L-3. Магістерська підготовка має обсяг 90 ЄКТС і триває впродовж трьох семестрів, з яких два семестри (60 ЄКТС) – це підготовка на курсі L-3 у Балтійському оборонному коледжі, а третій семестр (додатково 30 ЄКТС), разом з написанням магістерської роботи, проходить у Латвійській національній академії оборони.

Слід зазначити, що система підготовки та освіти НАТО охоплює індивідуальну й колективну підготовку (рис. 1). Ця система регламентується ієрархією керівних документів – від «Політика: освіта, підготовка, навчання та оцінювання», яка видається Військовим комітетом НАТО, до директив, котрі видаються спільно двома стратегічними командуваннями [17–20]. Наведені керівні документи становлять базу для організації та провадження освітньої діяльності як у навчальних закладах НАТО, так і в національних закладах держав – членів Альянсу (Центрів удосконалення / Centers Of Excellence) і партнерів НАТО.

При цьому всі навчальні заклади, котрі здійснюють підготовку фахівців для збройних сил Альянсу, мають проходити акредитацію, що висуває низку вимог щодо відповідності закладу освіти певним критеріям, алгоритм проведення якої визначається Директивою з освіти та індивідуальної підготовки. Крім того, визначені керівними документами НАТО освітні та підготовчі курси підлягають сертифікації відповідно до трьох категорій: «включені до списку», «вибрані» та «затверджені» [17].

Слід відмітити, що «затверджені» курси проводяться лише акредитованими в НАТО навчальними закладами, задовольняють потреби НАТО і відповідають вимогам Директиви з освіти та індивідуальної підготовки, а курси, які мають категорію «включені до списку» в основному знайомлять з національними можливостями і мають широкий спектр навчальних цілей.

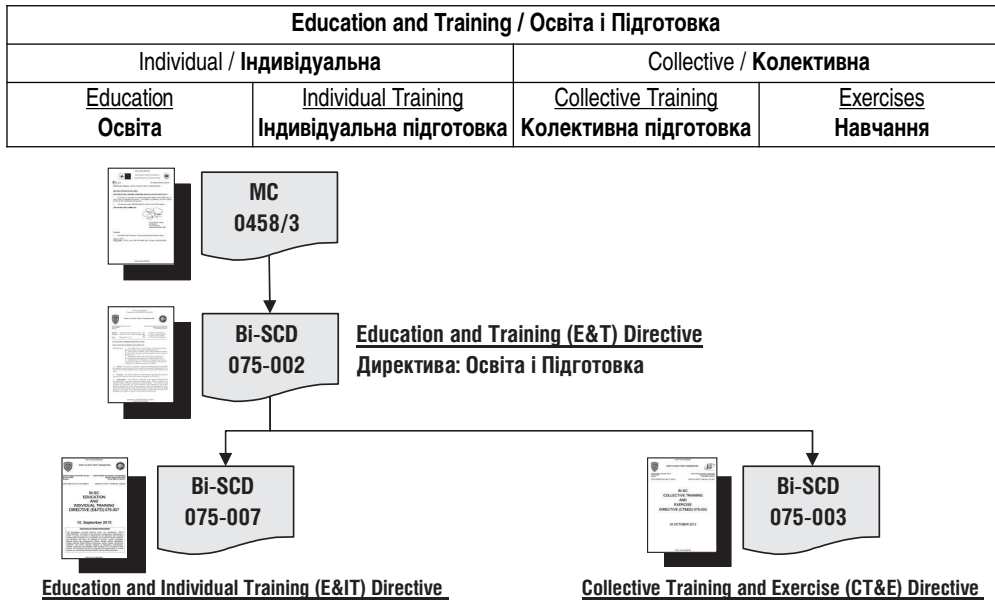

Рис. 1. Структурна схема системи підготовки й освіти НАТО

Водночас керівництво нашої держави ухвалило рішення та вживає заходів щодо імплементації національного освітнього середовища до європейського [21]. Цей процес також передбачає процес проведення акредитації, але, на відміну від підходів НАТО, не навчального закладу, а освітніх програм, які реалізуються закладом вищої освіти. Міністерство освіти і науки України затвердило низку стандартів вищої освіти 25-ї галузі

знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та Положення про акредитацію освітніх програм [22]. Вивчення й аналіз цих документів показав, що вони висувають низку вимог, не ідентичних тим, що висуваються документами НАТО.

Таким чином, під час розробки перспективної моделі підготовки офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України були визначені вказані вище вимоги (рис. 2).

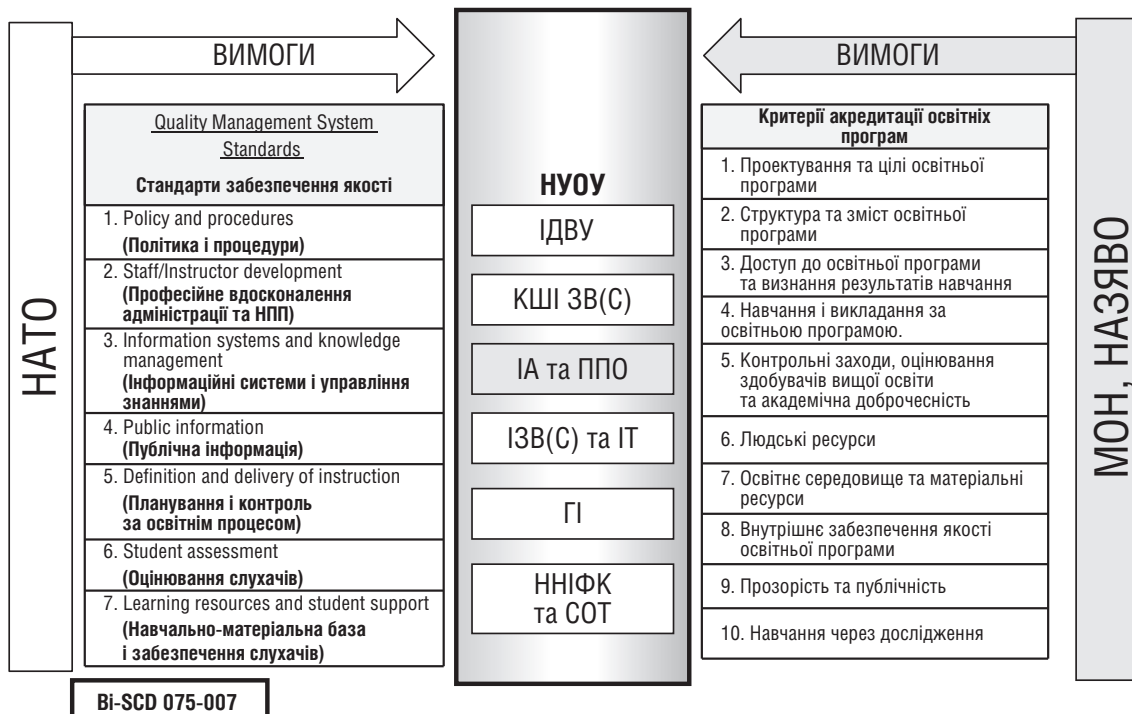

Рис. 2. Вимоги, що висуваються до перспективної моделі підготовки фахівців Повітряних Сил Збройних Сил України

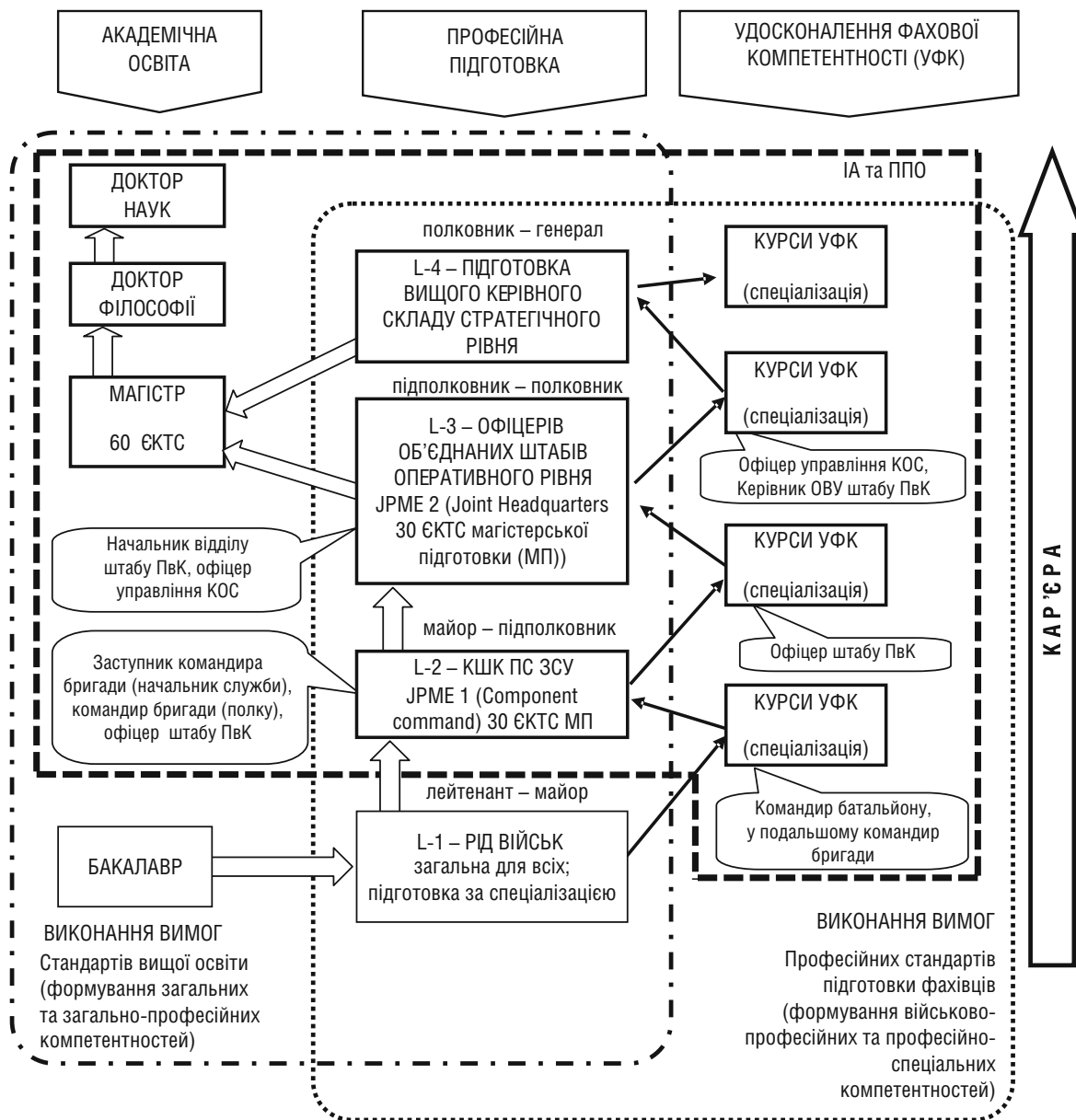

Рис. 3. Перспективна модель системи освіти і підготовки фахівців Повітряних Сил Збройних Сил України

Для того, щоб бути одним з провідних вищих військових навчальних закладів України, національному закладу вищої освіти необхідно виконати вимоги Стандартів вищої освіти України, а для того, щоб співпрацювати з навчальними закладами НАТО і бути взаємосумісними з ними – вимоги керівних документів НАТО.

Виходячи з викладеного, для розробки перспективної системи освіти і підготовки фахівців Повітряних Сил пропонується взяти за основу систему освіти й підготовки в комплексі як навчальних закладів НАТО, так і національних навчальних закладів держав – членів НАТО, яка наведена на *рисунку 3* і складається з трьох функціональних складових: академічної освіти, професійної підготовки та вдосконалення фахової компетентності.

Для розробки змісту підготовки на курсі L-2 було проаналізовано та порівняно склад і функціональні завдання повітряних командувань (ПвК) та Командування об'єднаних сил (КОС) із аналогічними структурами НАТО. Це дало змогу стверджувати, що ПвК може бути прирівняне до командування авіаційної компоненти (Air Component command), а КОС – до об'єданого штабу (Joint Headquarters). Виходячи із цього, пропонується на курсі L-2 здійснювати підготовку офіцерів органу військового управління на рівні командування авіаційної компоненти (ПвК), а на L-3 – керівника органу військового управління на рівні командування авіаційної компоненти або офіцера органу військового управління на рівні КОС. При цьому вважається за доцільне підготовку на курсі L-2

проводити за видовою належністю, а на L-3 та L-4 – об'єднану. Проте, зважаючи на перехідний період реформування Повітряних Сил, на курсі L-2 на даний час необхідно залишити підготовку офіцерів рівня командира бригади з подальшою поступовою відмовою від неї.

Перш ніж офіцер прибуде до університету на навчання на курс L-2, він має пройти курси вдосконалення фахової компетентності рівня командира батальйону (начальника служби штабу бригади), а надалі – командира бригади, які пропонується організувати на базі кафедр інституту авіації та протиповітряної оборони. Після закінчення курсу L-2 офіцери проходять курси вдосконалення фахової компетентності, де набуватимуть професійно-спеціальних компетентностей, необхідних їм для призначення на певні посади. Пропонується, що кафедри всіх інститутів братимуть участь у курсах L-3 та L-4 у межах виділеного навчального навантаження.

Крім того, пропонується в сертифікатах про закінчення Командно-штабних курсів Повітряних Сил L-2, а також курсів підвищення фахової компетентності вказувати обсяг навчального навантаження в ЄКТС з метою подальшого врахування їх у магістерській підготовці як освітніх компонентів, котрі сприятимуть набуттю здобувачем вищої освіти військово-професійних і професійно-спеціальних компетентностей і досягненню програмних результатів навчання.

Проведені дослідження дали змогу визначити переваги й недоліки запропонованої системи освіти та підготовки.

Так, до переваг цієї системи можна віднести:

- адаптованість до системи освіти та підготовки як держав – членів НАТО, так і країн Європейського Союзу;
- система повною мірою відповідає вимогам керівних документів щодо забезпечення кар'єрного росту військово-вслужбовців;
- дає змогу визнавати документи закладів освіти НАТО без додаткової нострифікації;
- забезпечується дуальна система освіти, студентоцентричність, академічна мобільність;
- створюється можливість сертифікації як за стандартами НАТО, так і акредитації за вимогами Міністерства освіти і науки України;
- гнучкість системи.

До недоліків у перехідний період можна віднести:

- невідповідність існуючих державних нормативних документів, що регламентують систему військової освіти та підготовки, нормативним документам системи освіти країн Європи й НАТО;
- складність підготовки навчально-методичних матеріалів у зв'язку з відсутністю нових доктринальних документів;
- надмірне навантаження на науково-педагогічних та наукових працівників під час перехідного періоду;
- тривалий термін впровадження наведеної системи (три-п'ять років);

- відсутність нострифікованих дипломів для забезпечення академічної мобільності науково-педагогічних та наукових працівників.

Завданнями для побудови даної системи та усунення наведених недоліків у перехідний період були визначені:

- термінове внесення змін до нормативних документів, які регламентують систему військової освіти та підготовки;
- своєчасне впровадження доктринальних документів з метою якісної підготовки навчально-методичних матеріалів;
- якісне планування рівномірного навантаження на науково-педагогічних та наукових працівників під час перехідного періоду;
- обов'язкове оволодіння науково-педагогічними та науковими працівниками іноземною мовою (на рівні не нижче СМР-3);
- переведення видових вищих військових навчальних закладів на підготовку виключно бакалаврів;
- проведення процедури нострифікації дипломів для забезпечення академічної мобільності науково-педагогічних та наукових працівників за стандартами Європейського Союзу (НАТО).

Запровадження зазначеної системи освіти та підготовки дасть змогу створити умови для набуття професійних компетентностей випускниками – офіцерами Повітряних Сил і брати активну участь у проведенні спільних навчань і заходів колективної підготовки як Збройних Сил України, так і країн – членів НАТО.

Перспективи подальших досліджень. Напрямом подальших досліджень є створення внутрішньої системи оцінювання якості освіти і підготовки, подальша взаємодія зі стейкхолдерами як під час підготовки нормативних документів, так і в освітньому процесі.

Перелік літератури

1. Joint Air Power Following the 2016 Warsaw Summit. Urgent Priorities / Joint Air Power Competence Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.japcc.org/portfolio/airpowerafterwarsaw/>.
2. Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років / Міністерство оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/news/2020/01/11/viziya-generalnogo-shtabu-zs-ukraini-shhodo-rozvitku-zbrojnih-sil-ukraini-na-najblizhchi-10-rokiv/>.
3. Щипанський П. В. Формування нової парадигми військової освіти / П. В. Щипанський, Р. І. Тимошенко, С. М. Салкудан // Наука і оборона. – 2017. – № 2. – С. 37–42.
4. Приходько Ю. І. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції / Ю. І. Приходько // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – № 3 (67). – С. 285–299.
5. Телелим В. М. Військова освіта в системі безпеки та оборони держави / В. М. Телелим, Р. І. Тимошенко, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – 2013. – № 4. – С. 21–28.

6. Полторак С. Т. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО / С. Т. Полторак // Наука і оборона. – 2018. – №2. – С. 3–10.

7. Пунда Ю. В. Освіта – головна інвестиція в розвиток людського капіталу сектору безпеки і оборони України / Ю. В. Пунда // Наука і оборона. – 2018. – №1. – С. 34–40.

8. Сиротенко А. М. Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість / А. М. Сиротенко, С. О. Богунов, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – 2018. – № 3. – С. 38–46.

9. Артамощенко В. С. Управління змінами щодо розвитку системи військової освіти на засадах програмно-проектного менеджменту / В. С. Артамощенко, О. Ю. Фаворська // Наука і оборона. – 2019. – № 3. – С. 40–44.

10. NATO Defense Colledge [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ndc.nato.int>.

11. Baltic Defence College [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.baltdefcol.org>.

12. NATO School Oberammergau [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.natoschool.nato.int>.

13. Royal Military College of Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rmc.ca/index-eng.asp>.

14. Führungsakademie der Bundeswehr [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fueakbw.de>.

15. Akademia Sztuki Wojennej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.akademia.mil.pl>.

16. Joint Forces Staff College [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.au.af.mil/au/awc>.

17. MC 0458/3 (Final), NATO Education, Training, Exercise and Evaluation (ETEE) Policy, dated 03 September 2014.

18. BI-SC Education and Training Directive (E&TD) 075-002. September 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ciedcoe.org/index.php/docman/ptf-reference-docs/377-bi-sc-directive-075-002-education-and-training-directive-nu0709-inv/file>.

19. BI-Strategic Command Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007. 10 September 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/ptecs/etd-075-007.pdf>.

20. BI-SC Collective Training and Exercise Directive (CT&ED) 075-003. 02 October 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/bi-sc-75-3_final.pdf.

21. Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. [Електронний ресурс] / Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. – Режим доступу : <https://naqa.gov.ua/місія-та-стратегія-агентства>.

22. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України № 977 від 11 липня 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19>.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-27-33

УДК 355.233

В. І. Алещенко,*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри морально-психологічного забезпечення
діяльності військ (сил) Національного університету
оборони України імені Івана Черняхівського*

Роль гуманітарної освіти у формуванні професійної компетентності офіцера

У статті розглядаються проблеми вищої військової освіти, з'ясовуються роль і місце гуманітарної освіти та її значення для формування національної ідентичності в контексті сучасного наукового дискурсу. Висвітлено основні принципи гуманітарної освіти та її ключові аспекти. Розкриті поняття «hardskills» і «softskills» як основні компетентності, які формують заклади вищої освіти. Зазначається, що у військових навчальних закладах армій провідних країн світу значна увага приділяється викладанню суспільних наук, які сприяють визначенню національної безпеки. Сформовано основні шляхи підвищення ефективності системи вищої військової освіти України відповідно до європейських стандартів.

Ключові слова: освіта, військова освіта, гуманітарна освіта, суспільні науки, компетентність, національна ідентичність.

Вища військова освіта є складовою загальнодержавної системи освіти в Україні. За роки незалежності військова освіта пройшла нелегкий шлях становлення й реформування, й нині триває пошук кращих освітянських та наукових практик, інноваційних технологій з метою вироблення політики стратегічного управління розвитком системи освіти у Збройних Силах України (ЗСУ). На сьогодні більшість офіцерів науково-педагогічного складу вищих військових навчальних закладів мають бойовий досвід, який упроваджується в освітній процес. Активно розвивається співпраця з освітніми закладами країн – членів НАТО, досліджуються нові освітні програми. Вища військова освіта модернізується, набуває нових спроможностей. Випускники вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) після завершення навчання одержують дипломи державного зразка освітніх ступенів «бакалавр», «магістр», «доктор філософії». У цьому контексті ґрунтовного осмислення потребує гуманітарна складова вищої військової освіти як важливого чинника ефективних перетворень у війську.

Постановка проблеми. Підготовка військових фахівців для ЗСУ та сил оборони держави здійснюється за повним переліком напрямів та спеціальностей (спеціалізацій) підготовки військових фахівців та охоплює 70 спеціальностей і понад 150 спеціалізацій. Можна констатувати, що стан вищої військової освіти, темпи й ефективність перетворень, що в ній відбуваються, не повною мірою задовольняють вимоги національної безпеки держави, ЗСУ. Розв'язання цих проблем, шляхи досягнення майбутнього обрису вищої військової освіти, підготовки кадрів викладені в положеннях Стратегічного оборонного бюлетеня України, введеного в дію Указом Президента України № 240/2016 від 6 червня 2016 р., який визначає оперативну ціль 5.2 – удосконалення системи вищої військової освіти та підготовки кадрів. Вимоги, відображені в ньому, реалізуються у відповідних нормативно-правових документах.

Наприклад, Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 253 – Військове управління (за видами збройних сил), затверджений і введений у дію наказом Міністерства освіти і науки України № 724 від 24 травня 2019 р., у змісті результатів навчання визначає важливим уміння військового керівника організувати військово-педагогічний і соціально-психологічний процес у військовій частині (органі військового управління) та управляти ним; володіти сучасними знаннями з філософської методології воєнної теорії та практики, основами наукового пізнання й уміти застосовувати їх у професійній діяльності.

У Стандарті також визначено, що інтегральною компетентністю випускника є здатність вирішувати складні завдання та практичні проблеми в галузі військових наук, у питаннях управління військовими частинами

родів військ, видів збройних сил та інших військових формувань і правоохоронних органів у повсякденній діяльності та під час спільного виконання ними завдань в операціях угруповань військ (сил) і роботи у складі міжвидових органів військового управління із застосуванням теорії та методів військової науки, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов та вимог.

Водночас у переліку компетентностей випускника цей Стандарт не передбачає здатність підтримувати належний рівень військової дисципліни та правопорядку у військових частинах, вирішувати складні завдання в навчанні та вихованні підлеглих. Крім того, модель підготовки, закладена в зазначеному Стандарті, спрямована на підготовку військового фахівця як члена команди, а не як офіцера-лідера, котрий повинен ухвалювати одноосібне рішення за умов невизначеності, нести персональну відповідальність за виконання наказу, збереження життя і здоров'я підлеглих, їхнього навчання та виховання, бути справжнім патріотом своєї держави [1]. В обсягу освітньої програми мінімум 35% має бути спрямовано на забезпечення визначених загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю. На жаль, цього не передбачено.

Можна також констатувати невідповідність між обсягом гуманітарних знань (гуманітарні, соціально-економічні дисципліни) та можливістю їх засвоєння у відведені для цього терміни; формування різних гуманітарних педагогічних практик; продовження відтворення традиційних форм викладання, що значною мірою вичерпали себе; недостатньо оперативне реагування гуманітарної складової освіти на проблеми й запити сучасності.

Важливим завданням для вищої військової освіти як складової загальнодержавної освіти є докорінне реформування освітнього процесу, спрямоване на збереження кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду, підготовка офіцера «нового типу», який має ключові компетентності професіонала-лідера, вміє працювати в колективі, цінує свого підлеглого, володіє іноземними мовами, спроможного взяти участь у захисті національних інтересів держави. Це дасть змогу пришвидшити впровадження євроатлантичних стандартів і досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн – членів і партнерів НАТО.

Отже, на цей час в освіті офіцерів необхідно досягти певного балансу в природничо-науковій та гуманітарній галузях знань. На запитання «чому вчити?» і «як учить?» курсантів (слухачів) у ВВНЗ адекватну відповідь повинні дати вчені. Вища військова освіта має відповідати сучасному етапу розвитку ЗСУ та потребам військ (сил). Питання формування світогляду, української ідентичності, громадянської позиції, військової культури, патріотизму належать до найактуальніших проблем відродження та розвитку українського війська.

Запорукою правильності вибору курсу реформ у системі освіти, зокрема й військової, є застосування практи-

ки формування освітніх цілей відповідними органами, в тому числі експертним середовищем, для запобігання можливих негативних наслідків відсутності плановості освітанських реформ, передусім скорочення блоку соціогуманітарних дисциплін у вищій військовій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням понять «освіта», «розвиток освіти» займалися В. Андрущенко, В. Берека, С. Гончаренко, Л. Гриневич, В. Журавський, В. Кремень, О. Ковальчук, Т. Лукіна, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, С. Сисоєва та інші українські науковці, які здійснили розвідки створення дієвого механізму підготовки і становлення в системі вищої освіти високоінтелектуальних фахівців, здатних забезпечити поступальний суспільний розвиток України.

З'ясування змістовного наповнення понять «вища військова освіта», «гуманітарна освіта» стало предметом наукових досліджень військових учених А. Вітченка, М. Нещадима, В. Осьодла, С. Полторака, В. Радецького, С. Салкуцана, В. Стасюка, В. Телелима, О. Хміляра, В. Чорного, В. Ягупова та ін.

Зважаючи на проведені наукові розвідки в цій галузі, слід наголосити, що більшість дослідників розглядає ці поняття в загальному контексті та не визначає роль гуманітарної освіти у військовій справі.

Сучасна гуманітарна освіта регламентована положеннями Законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014 р., у редакції від 16 січня 2020 р.), Проєкту Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012), Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 р. (2013), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017–2020 рр., листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-120 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін» від 11 березня 2015 р.

Основи державної політики в галузі вищої військової освіти визначені в законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, наказах і директивах Міністра оборони України, Головнокомандувача ЗСУ та начальника Генерального штабу ЗСУ. Обсяги державного замовлення повністю забезпечують потреби ЗСУ у військових фахівцях тактичного, оперативно та стратегічного рівнів підготовки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що в середовищі фахівців необхідність гуманітаризації знання для потреб ефективного розвитку сучасної освіти і суспільства є предметом консенсусу. Втім, змістовно-функціональні аспекти гуманітаризації військової освіти все ще залишаються нез'ясованими, суперечливими та двозначними. Одноставних рішень щодо визначення гуманітарної освіти як додатку до технічних і природничих знань недостатньо. Слід констатувати, що, на думку багатьох науковців, актуальною є проблема поєднання гуманітарних, соціальних, поведінкових і «технократичних» галузей знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, надання їм світоглядної виразності,

чітких структурних та ієрархічних пріоритетів. На нашу думку, в наведених дослідженнях недостатньо уваги приділено питанням розвитку гуманітарної освіти у формуванні професійної компетентності офіцера у ВВНЗ.

Метою статті є здійснення цілісного, системного аналізу змісту сучасного стану гуманітарної освіти у ВВНЗ та окреслення основних напрямів її реалізації в контексті європейських вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд ролі й місця освіти у формуванні професійної компетентності офіцера слід почати з визначення основних підходів до розуміння поняття «освіта», яке в загальному значенні трактують як сукупність знань, здобутих у процесі навчання, освіченість як результат процесу засвоєння знань, а також як систему закладів і установ, через які здійснюються ці заходи [2, с. 755].

Енциклопедія освіти визначає її як процес та результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальний вигляд та індивідуальну своєрідність цієї особистості [3]. Також під освітою розуміють духовний вигляд людини, який складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування вигляду людини [4].

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [5].

Водночас вища військова освіта, яка являє собою соціальний інститут і є складовою державної системи освіти, має свою специфіку та повинна відповідати європейським стандартам забезпечення якості вищої освіти, котрі є багатоплановими й охоплюють:

- наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо);
- організацію навчального процесу, що адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки й освіти;
- контроль освітньої діяльності у ВВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах і рівнях навчання – від рівня вишу до європейського рівня.

Це дасть змогу гарантувати ефективну підготовку офіцерських кадрів, наукових, науково-педагогічних працівників, зорієнтовану на набутий бойовий досвід під

час проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на сході України, міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки [6].

Вища військова освіта має містити гуманітарну складову, метою якої є формування гуманітарних знань, що визначаються реаліями сучасної геополітичної та соціально-політичної обстановки, і яка задана культурним та цивілізаційним розвитком людства. На наш погляд, мова повинна йти не про недооцінку ролі й місця гуманітарних знань у системі професійно орієнтованих дисциплін, а про новітні підходи до їх засвоєння, наповнення змісту гуманітарних знань, орієнтуючись на реалії сучасності.

Слід нагадати, що в історії були періоди, коли гуманітарні знання були домінуючим чинником формування інтелектуальної культури воєначальників (Давні Греція та Рим). Наприклад, у Західній Європі філософія завжди була одним із чинників, які формували інтелектуальну атмосферу, що охоплювала й військовий істеблішмент та військові навчальні заклади. Хоча із часом ці зв'язки втратили свою системність, проблема зв'язків гуманітарних і військових наук у наш час стала навіть більш фундаментальною, ніж це було в минулому. Академічна спільнота сучасних закладів вищої освіти традиційно визнає важливість вивчення таких дисциплін, як філософія, логіка, психологія, соціологія, педагогіка тощо для інтенсивнішого інтелектуального збагачення майбутніх офіцерів збройних сил, проте ґрунтовних спеціальних досліджень на цю тему досі немає [7].

У змісті вищої військової освіти тільки цикл соціально-гуманітарних дисциплін реалізує завдання формування системи філософських, соціально-політичних, психолого-педагогічних, правових знань слухачів, які закладають людиноцентричне підґрунтя у структурі професійної діяльності.

Сутність вищої військової освіти, яка водночас є інструментом та об'єктом реформування Збройних Сил, передбачає: пріоритет національних інтересів і національної безпеки при визначенні її змісту; відсутність жорсткої стандартизації змісту навчання; орієнтацію на базову теоретичну підготовку з гуманітарних, соціально-економічних, природничих та інженерних дисциплін з обмеженою вузькою спеціалізацією (у вищих навчальних закладах); психолого-фізіологічну виваженість обсягу та змісту навчальних програм; престижність навчання, повагу до історії, традицій і ритуалів; напруженість та інтенсивність навчання, особливо з фізичної підготовки; високу вимогливість до військової дисципліни та виконання розпорядку дня; пріоритет практичних видів занять; невелику питому вагу в навчальних планах лекційних форм занять; спрямованість на самостійне оволодіння знаннями [8].

Спираючись на основні підходи до дослідження освітнього процесу, висвітлені в науковій літературі й керівних документах, визначимо основні принципи гуманітарної освіти:

- пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- національно-патріотична спрямованість;
- взаємозв'язок із зарубіжною освітою;
- гнучкість і прогностичність;
- єдність і наступність;
- безперервність і різноманітність;
- зв'язок із життям;
- урахування набутого бойового досвіду у формуванні духовного потенціалу суспільства та належного морально-психологічного стану особового складу.

Слід зазначити, що ВВНЗ мають забезпечити підготовку національно свідомих фахівців з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, високоморальних; здатних творчо мислити й відповідально діяти згідно з принципами добросовісності офіцерських кадрів; здатних до наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень у нестандартних умовах за всіма спеціальностями та спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності і боєготовності ЗСУ [8].

Ключовими аспектами гуманітарної освіти у ВВНЗ є:

- визначення моделі військової професії, яка відповідала б очікуванням суспільства, перспективам розвитку сектору безпеки та оборони і глобальним технологічним змінам;
- модернізація вищої та базової освіти за військовими спеціальностями;
- сприяння безперервному професійному розвитку та підвищенню кваліфікації військовослужбовців.

Особливу роль у цій царині освіти відіграють такі дисципліни, як філософія, історія, культурологія, політологія та соціологія, психологія і педагогіка, етика та естетика, правознавство, мовна підготовка тощо.

Ретельний аналіз змісту документів, що стосуються стратегії розвитку держави, її Збройних Сил, на заняттях з гуманітарних дисциплін, національно-патріотичної підготовки допомагає майбутнім офіцерам усвідомити військову безпеку як один з елементів структури національної безпеки поряд з безпекою соціальної, політичної, економічної, духовної, екологічної та інформаційної сфер.

Як показала практика, війну необхідно вивчати з філософської, політичної та історичної позицій. Дослідження сутності війни й миру ґрунтуються на знанні природи людини та особистості, законів розвитку суспільства, пізнанні «сплаву» випадкового й необхідного, раціонального й ірраціонального, служіння і свободи. Оскільки війна – породження політики та має політичні наслідки, то, природно, що це вимагає знань сучасного періоду, усвідомлення місця України у світовому співтоваристві, курсу на євроатлантичну інтеграцію, її перспектив за умов глобалізму і завдань внутрішнього розвитку. Курсанти і слухачі, вивчаючи дисципліни, що формують компетентності з історії та культури України, філософії, української та англійської мови, зможуть ознайомитися

з різноманітними ідеологіями, отримати уявлення про демократію як взаємодію (боротьбу) ідеологій, які виражають інтереси окремих соціальних верств, про відмінності держави та громадянського суспільства, розуміти сутність теоретико-методологічних і практичних основ державного та військово-соціального управління, що дасть основу для формування позиції щодо ролі армії як сили, котра не бере участі у внутрішньопартійній боротьбі.

Її кінцева мета полягає в тому, що кожен може реалізувати свої таланти і здібності, володітиме сучасними знаннями з філософської методології військової теорії та практики, засад державницької ідеології, основи якої закладені у статті 1 Конституції України, та їхнього місця в діяльності військового керівника і вмітиме застосовувати їх у професійній діяльності.

Отже, підвищення питомої ваги соціально-економічних та інших гуманітарних знань, удосконалення їхнього змісту й методики викладання сприятимуть формуванню та забезпеченню розвитку високих моральних якостей випускників ВВНЗ як громадян України і захисників Батьківщини [9].

Реформа вищої військової освіти, яка здійснюється сьогодні, ставить запитання: чи достатня в ній гуманітарна складова. Окремі керівники вважають, що гуманітарні науки є обтяжливим «додатком» до професійної освіти. Військово-технічна освіта, безумовно, повинна мати професійну спрямованість, але професійні знання, вміння, навички формуються, зокрема, й гуманітарними, соціально-економічними дисциплінами, і не можна недооцінювати значущості гуманітарних знань.

Виокремимо напрями розвитку компетенцій тих, хто навчається в системі вищої військової освіти, з погляду ціннісно-компетентнісного підходу:

- 1) усвідомлення курсантами (слухачами) гуманістичної стратегії військової реформи, провідної ролі збройних сил у суспільстві;
- 2) розуміння сутності війни як соціально-політичного явища, характеристик сучасного періоду з погляду світової політики та міжнародних відносин, відносин у структурі українського суспільства;
- 3) розробка та освоєння етичних стандартів військового фахівця;
- 4) усвідомлення ролі техніки на сучасному етапі (період переходу розвинених країн до інформаційного суспільства);
- 5) розвиток інструментальних, міжособистісних та системних компетенцій;
- 6) розвиток методологічного інструментарію наукових досліджень тощо.

Аналіз наукових статей з педагогіки та профорієнтації показує, що важливого значення набувають такі поняття, як «hardskills» і «softskills». Вони посіли почесне місце в переліку компетентностей найкращих університетів світу.

Hard skills («хардскілз», з англ. – «тверді навички») – це технічні навички, пов’язані з діяльністю в галузі формалізованих технологій. Цим навичкам притаманні статичні властивості, вони мають вимір та ототожнюються з певними конструкціями; входять до переліку вимог у посадових інструкціях, легко розкладаються на ряд простих та скінченних операцій. Hard skills корелюють із професійними компетенціями [10].

Soft skills («софтскілз», з англ. – «м’які навички») – це особистісні якості, які дають змогу ефективно й гармонійно взаємодіяти з іншими людьми. Набір умінь, навичок і якостей працівника, котрі входять до групи «soft skills», безпосередньо відображає рівень соціально-психологічного розвитку людини, який можна охарактеризувати за допомогою таких навичок: вміння переконувати, знаходити підхід до людей, лідирувати, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів, робота в команді, особистісний розвиток (здатність до навчання), управління часом, ефективне планування своєї діяльності, ерудованість, креативність, вміння працювати з інформацією, стресостійкість тощо [10].

Наприклад, у новій моделі функціонування Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського перелічені засадничі цінності навчального закладу: лідерство-служіння, сміливість, комунікація, різноманітність, відповідальність, професіоналізм, духовність, інноваційність, широта залучення, прагнення до досконалості, інтелектуальне лідерство.

Доцільно до цього переліку додати ще одну цінність: «здатність розв’язувати проблеми». Замовники та роботодавці високо цінують людей, які можуть швидко й ефективно розв’язувати проблеми. Ця навичка може охоплювати звернення до галузевих знань для негайного розв’язання проблеми в міру її виникнення або надання часу на дослідження й консультації з колегами. До навички розв’язання проблем також належать: творчий підхід, вміння проводити дослідження, управління ризиками, робота в команді та управління конфліктами. Цей перелік майже повністю відповідає комплексу компетентностей, що стосуються поняття «soft skills». Як показує досвід, зазначений перелік цінностей формують саме гуманітарні дисципліни.

Практика свідчить, що необґрунтоване скорочення гуманітарних дисциплін у ВНЗ призводить до негативних наслідків: частина курсантів (слухачів) погано орієнтується в системі людських відносин та інтересів, не підготовлена до сприйняття засадничих світоглядних орієнтацій та цінностей. Тому необхідно радикально переломити таке ставлення до гуманітарних дисциплін і стверджувати їхній імідж як провідної галузі знань. Про це переконливо свідчить передовий досвід провідних держав світу [9].

Наприклад, у США постулюється, що значна увага має приділятися викладанню суспільних наук як основи розуміння проблем національної безпеки, підкреслюється, що «розуміння історії, політики, культури і традицій

є важливим для громадянської позиції та критично значущим для усвідомлення того, хто є союзником, а хто противником США». Так, на гуманітарні дисципліни у військових закладах США відводиться до 50% навчального часу на першому курсі, до 30% – на другому, до 60% – на третьому і до 70% – на четвертому. Курсанти поглиблено вивчають політику, історію, психологію, право, соціологію, світову культуру, логіку, філософію, теорію лідерства, літературу, іноземні мови. У результаті випускник військового навчального закладу є високоінтелектуальним, високоосвіченим офіцером, здатним швидко освоїти обраний військовий фах у військах [9].

На всесвітній гуманітарній конференції у Льежі (Бельгія, 2017 р.) було визначено відповідальність гуманітарних наук у просуванні ідеалів свободи, розумінні довгострокових суспільних процесів, формуванні критичного мислення, їхнє історичне завдання в боротьбі із ксенофобією, нетерпимістю та фундаменталізмом [11].

Знання основ філософії війни, логіки, психології особистості визнається обов’язковим для офіцерів оперативного-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів підготовки. Вони мають навчитися мислити вільно, попри межі спеціальних дисциплін, критично сприймати інформацію, розуміти свою роль і місце в суспільстві, у Збройних Силах, захисті України. Знання в галузі гуманітарних, соціальних та поведінкових наук, соціальної роботи дають можливість якісно оцінювати воєнно-політичну обстановку, впевнено будувати роботу з підлеглими у їх вихованні, підтриманні військової дисципліни та морально-психологічного стану, додержанні принципів соціальної справедливості. Це засвідчується практикою військової служби, самими офіцерами.

Орієнтуючись на кращі західні освітні моделі, слід не забувати про особливості становища сучасної України. Гуманітарна освіта не існує окремо від політичної та суспільно-історичної реальностей. Специфіка української ситуації за умов гібридної війни не дозволяє механічно та беззастережно переносити на її систему освіти всі принципи західного освітнього процесу, а вимагає посилення громадянської та патріотичної складових з урахуванням національних особливостей. Тому гуманітарне знання є важливою складовою системи вищої освіти, що дає можливість сформувати не вузько підготовленого професіонала, а особистість, громадянина й патріота з національною ідентичністю [12].

Ураховуючи події останніх років, коли внаслідок проведених інформаційних та психологічних операцій РФ удалося нав’язати частині населення України сепаратистські та антиукраїнські настрої, подаючи викривлені факти історичного минулого щодо необхідності захисту російськомовного населення, актуальним питанням постає посилення гуманітарної складової в підготовці офіцера. Вона повинна забезпечувати підготовку фахівців з високим рівнем інтелектуального розвитку, професіоналізму, культури, повагою до вітчизняної історії та військових

традицій, які вмюють працювати з людьми, приймати нестандартні рішення в нестандартних умовах.

Розглядаючи сучасного офіцера з позицій усебічного розвитку його особистості, можна стверджувати, що саме гуманітарна освіта виконує ключову роль у вирішенні цього завдання. Сучасні модульні освітні технології, реалізовані у вищій військовій школі, орієнтовані на нову систему знань і дають змогу здійснювати їх поповнення та відновлення за умов безперервної освіти під час усієї служби офіцера. При цьому у ВВНЗ робиться наголос на освоєнні форм і методів отримання знань, на оволодінні ними, оволодінні методологією пізнавальної діяльності, що має яскраво виражену професійну спрямованість. За сучасних умов вища школа України інтегрується до світового та європейського освітнього просторів. Прагнення сучасних функціонерів від освіти привести нашу освіту у відповідність зі світовими та європейськими стандартами не повинне нівелювати безсумнівні переваги вітчизняної системи освіти і насамперед її фундаментальний характер.

При цьому необхідно враховувати, що за умов нових інформаційних технологій знання застарівають з величезною швидкістю. Ці обставини припускають реалізацію ідеї безперервності освіти і пошук нових педагогічних технологій. Сьогодні цілком явно можна простежити тенденцію відставання педагогіки від рівня й технічних можливостей належним чином організованого знання. За цих умов, на наш погляд, для досягнення необхідного рівня кваліфікації та певної компетентності курсантів (слухачів), необхідна постійна педагогічна підтримка викладачів (командирів (начальників)), що мають, зокрема, і бойовий досвід. У військах (силах) потрібен військовий професіонал, який зміг би досягати й підтримувати необхідний рівень кваліфікації та компетентності під час усієї своєї службової кар'єри через систему безперервної освіти.

Підґрунтям процесу оволодіння військовослужбовцями знаннями є застосування знань на практиці, лише в результаті цього вони повністю опанують їх. Зважаючи на це, офіцерам необхідні педагогічні навички, щоб у системі підготовки підлеглих застосовувати знання на практиці, формувати в них прийоми, комбінації розумових і практичних дій. На кожному занятті військовослужбовці повинні переконуватися в тому, що теоретичні знання, які вони засвоюють, – це базис їхньої практичної діяльності, а практична діяльність надає їм конкретний матеріал для свідомого засвоєння теоретичних знань і є обов'язковою умовою оволодіння ними.

Гуманістична стратегія в роботі з персоналом виражається в значущості особистості як офіцера, так і солдата. Шанобливе ставлення до особистості виробляється не під час хаотичних моралізаторських заходів, а під час планомірного формування світоглядної системи, в якій людина є найвищою цінністю. Етичні проблеми, категорії та стандарти поведінки ще потребують теоретичного усвідомлення в межах етики військовослужбовця. Гли-

бока теоретична підготовленість і розвиток професійних навичок сприяє прагненню до особистісного зростання та зацікавленості в знанні, яке формує військовослужбовця збройних сил XXI ст.

Під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного циклу освоюються такі компетенції:

- інструментальні (робота з поняттями, формування навичок вирішення завдання, навички аналізу документів, розвиток професійного мовлення);
- міжособистісні (розвиток здатності формулювати свою позицію, здатності працювати в команді, навички спілкування за умов надзвичайних ситуацій);
- системні (навчитися застосовувати навички володіння прийомами доведення та аргументації, навички дослідницької діяльності тощо) [13].

Водночас необхідно звернути серйозну увагу на «безпеку» вищої військової освіти в Україні, оскільки, втрапивши «пріоритети» – її гуманітарну складову, ми зруйнуємо засади взаємодії збройних сил і суспільства.

На сьогодні вища військова освіта має подолати суперечність між освітньою моделлю, притаманною західним соціально та політично стабільним державам, і реаліями України, котрі визначаються значною відмінністю в соціокультурних цінностях та політикою Російської Федерації, яка їх використовує в так званій гібридній війні [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дав можливість дослідити поняття «гуманітарна освіта» у військовій справі, провідним компонентом якого є концепт («стрижень») – «розвиток вищої освіти в Україні в контексті європейських інтеграційних процесів».

За умов гібридної війни Російської Федерації проти України одним з головних завдань військової освітньої політики має стати формування у військовослужбовців ЗСУ, сил оборони національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності. Це сприятиме сталому розвитку та зміцненню обороноздатності нашої держави.

Важливим завданням є поглиблення інтеграції гуманітарних аспектів вищої військової освіти у формуванні світоглядних та громадянських якостей, морально-етичних цінностей, загальнокультурної підготовки, патріотизму. Сучасна концепція гуманітаризації вищої військової освіти повинна спиратися як на набутий національний та іноземний досвід навчання військових фахівців, які мають широку теоретичну та гуманітарну підготовку, розвинене почуття громадянської відповідальності й патріотизму. Слід ураховувати, що до основних світових тенденцій інноваційного розвитку освіти та освітянської системи, поміж інших, належить гуманізація освіти. У цьому контексті доцільно вдосконалити сучасні підходи до побудови системи вищої військової освіти, а саме:

- прискорити опрацювання змін до нормативно-правової бази системи вищої військової освіти;

- формування і становлення військових педагогів нової формації;
- збереження та зміцнення основних науково-педагогічних шкіл за ключовими напрямками підготовки військових фахівців;
- змінити підхід до розроблення професійних стандартів для вищої військової освіти; засадничим наповненням системи загальних, професійних та фахових компетентностей необхідно вважати гуманітарний напрям;
- під час розробки навчальних планів, робочих навчальних планів на навчальний рік забезпечити викладання дисциплін, що формують компетентності з історії та культури України, історії українського війська, філософії, української мови, а також англійської мови як мови міжнародного академічного спілкування (досягнення випускниками ВВНЗ рівня B2 відповідно до загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти);
- основною моделлю військового фахівця має бути модель офіцера-лідера, патріота;
- визначати компетентності, які зможуть забезпечити ефективне функціонування спеціалістів протягом усієї військової служби;
- запровадити до освітнього процесу сучасні технології навчання (за підходами «hardskills» і «softskills»), кейс-технології, кредитно-модульну систему організації навчального процесу тощо);
- удосконалення матеріально-технічної бази ВВНЗ.

Будь-які реформи в освіті, зокрема у військовій, завжди супроводжуються певними загрозами та ризиками для інституційної системи держави загалом і для її Збройних Сил зокрема. Тому вони повинні ретельно плануватися на основі наукових підходів, мають опрацьовуватися стратегії, концепції та здійснюватися контроль за перебігом реформ.

Слід розвивати в курсантів і слухачів уміння усвідомлено використовувати потенціал гуманітарних і технічних дисциплін для цілісного й комплексного вирішення професійних завдань військової служби, формування своєї особистості як офіцера-лідера. Це можливо лише на основі міждисциплінарної інтеграції, нової концепції цілісної освітньої програми вищого закладу військової освіти.

Перспективами подальших розвідок у зазначеному напрямі вважаємо подальший моніторинг, оцінювання й удосконалення освітніх програм, розвиток гуманістичної стратегії у військовій справі. Людина була і залишатиметься головним чинником на війні. Світогляд, система цінностей, освіченість, моральність – усе це складові духовного потенціалу й загалом військової могутності Української держави.

Перелік літератури

1. Вітченко А. О. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін / А. О. Вітченко, В. І. Осьодло // Наука і оборона. – 2019. – № 2. – С. 44–50.
2. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – Т. 5 : Н–О / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. – К. : Наукова думка, 1974. – 840 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2, допов. й виправ. – Рівне : Волинські береги, 2011. – 552 с.
5. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Державна програма розвитку Збройних Сил на період до 2020 року : затверджена Указом Президента України № 73/2017 від 22 березня 2017 р.
7. Лобода Ю. О. Філософія в системі воєнної освіти / Ю. О. Лобода // Дні науки філософського факультету – 2017 : матеріали доповідей та виступів Міжн. наук. конф. 25–26 квіт. 2017 р. Ч. 9 / КНУ ім. Тараса Шевченка. – К. : Київський університет, 2017. – С. 45–47.
8. Полторак С. Т. Перспективні напрями розвитку державного управління системою вищої військової освіти України / С. Т. Полторак // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. – 2017. – Вип. – 2. – С. 309–315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2017_2_40.
9. Стасюк В. В. Гуманізація та гуманітаризація системи військової освіти: вимоги сьогодення / В. В. Стасюк // Вісник Національного університету оборони України. – 2013. – № 1 (32). – С. 155–160.
10. Федорова Ю. В. Проблеми підготовки керівників у сфері публічного управління та адміністрування в умовах цифрової економіки [Електронний ресурс] / Ю. В. Федорова, К. Є. Бабенко, Я. А. Малихіна та ін. // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2019. – № 3 (30). – С. 501–509 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i30.179926>.
11. Лозовий В. С. Суспільні науки в контексті модернізації освітньої системи в Україні. Аналітична записка / В. С. Лозовий. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/suspilni-nauki-v-konteksti-modernizacii-osvitnoi-sistemi-v>.
12. Лозовий В. С. Роль гуманітарної освіти у формуванні національної ідентичності та консолідації суспільства в умовах суспільно-політичної кризи в Україні / В. С. Лозовий // Гуманітарна освіта у вищій школі: історичний досвід, проблеми та перспективи : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2018. – С. 3–8.
13. Андрущенко В. П. Метаморфози освітнього планування (огляд концептуального дискурсу передсьогоднішнього дня) / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв // Вища освіта України. – 2010. – № 3. – С. 5–14.
14. Суспільно-комунікативні процеси у Збройних Силах України : підручник / за заг. ред. В. С. Чорного. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 372 с.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-34-37
УДК 325.1

M. A. Semenkova,

*Lecturer of the Department of Foreign Languages,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy*

Cross-border migration of Ukrainians and COVID 19: consequences for the national security of Ukraine

The spread of coronavirus disease in the world and the unprecedented measures taken by many countries to prevent its transmission and to overcome its negative consequences caused the changes of the number of migrants and the changes of the both international migration patterns and the cross-border labour migration of Ukrainians.

The influence of the above-mentioned changes on the demographic and economic dimensions of national security of Ukraine was investigated in the article; the mechanism of the increase of conflictogenity level of Ukrainian society due to the linking in the mass consciousness the Ukrainian labour migrants return and the problems the Ukrainian society faced because of the spread of coronavirus disease was examined. The peculiarities of the development of Ukraine acted as the preconditions of the national security system vulnerability to the migration processes in case they are affected by the unpredictable factor as well as by the factors that cannot be influenced by the state were revealed on the example of the coronavirus transmission context.

Key words: national security, cross-border migration, coronavirus disease, conflictogenity.

© M. A. Semenkova, 2019

The considerable number of international migrants and the patterns of their transboundary movement turn international migration into the influential security factor on the national, regional and international levels. However, the relevance of international migration to the national security issues has been recognized fairly recently as scholars stopped considering migration to be the internal affair of the state and, on the other hand, started considering security in a broad sense [1–5]. At the same time on the example of Ukrainian transboundary migration we can observe the COVID 19 can play the same role for the international migration, the September, 11, 2001 played for the international security system when it became clear that the security architecture and the measures to provide security had not been sufficient in a case of unpredictable asymmetric threat.

In order to prevent the transmission of the coronavirus disease the countries, including the ones that are popular among the Ukrainian labour migrants, implemented the number of measures, such as the suspension of economic activity in the number of spheres and the restrictions on entering the country for foreign citizens for the unspecified period of time. Ukraine also appealed to its citizens staying abroad to return to the country, then Ukraine stopped the transboundary regular passenger service. According to calculations based on the data from the daily reports from the State Border Guard Service of Ukraine, only from March, 15 to April, 9 approximately 420 thousand Ukrainian citizens entered the country [6]. The labour migrants accounted for approximately 300 thousand of them. It should be stated that more than 90% of Ukrainian labour migrants, mostly with the legal labour status, did not leave the host countries, as they concerned they would not be able to enter the host country again during the long and indefinite period of time [7].

The objective of the article is to examine the impact the COVID19-influenced migration flows and migration patterns on the national security of Ukraine. To our mind the demographic and socio-economic dimensions of national security will be the most affected ones, but taking into consideration the interconnection and interdependence of the security dimensions we can assume that the national security of Ukraine as a whole is going to be affected. Given that, to achieve the objective the following tasks should be done:

- To investigate the influence of the above-mentioned changes on the demographic and economic dimensions of national security, to analyze the peculiarities of the development of Ukraine that enabled such influence;
- To research the increase of the conflictogenity level of the Ukrainian society entailed by the COVID19-caused return of migrants.

The migration-related issues are intensively studied and there are a number of scientific papers devoted to the analysis of positive and negative consequences for the development of the country of migrants' origin as well as the host country. Bearing in mind the tasks that should be done we

used the scientific works of scholars who had examined the dependence of the national security on the public health [8–10], migration and demographic development nexus [11, 12], migration and social conflicts, migration and economic development or economic security, migration and national security nexus [1–5], etc.

The topicality of the migration processes issues even before the beginning of the COVID 19 pandemic is explained by their intensity and multi-vectoral nature. It is possible to identify three main peculiarities of migration in Ukraine – mass emigration of Ukrainians abroad, the internal migration of Ukrainians to Kyiv and other big cities, and the internal displacement of people caused by the conflict in Donbass. As for the cross-border migration the scientists stated its negative impact on the demographic development both because the permanent exodus of citizens whose average age is less and the average health status is better than the average for Ukraine [13], and because of the possibility of traditional and exotic infectious diseases to be brought to Ukraine [8, p. 7]. The scholars also emphasized the ambiguous impact of migration on the economic development of the country [14–18]. Inter alia, as the migrants' remittances contribute to the increase of the money supply in the country, they are usually spent on the current consumption by their families. So the remittances mostly tend to support the development of the commerce and services. In general, many researchers share the view that in spite of the positive consequences of migration the loss of the social capital caused by the mass emigration of the working-age citizens usually leads to the economic slowdown of the country of origin.

At the same time the mass emigration of Ukrainians as labour migrants, that increased after the establishing of visa-free regime between Ukraine and the European Union member-countries, supported the economic activity in Ukraine in difficult economic circumstances. Besides, the labour migration lessened the unemployment rate and gave the opportunity to leave the country for those who were not satisfied with the socio-economic and political situation in Ukraine. So the above-mentioned factors were reducing the social tension.

Measures taken by Ukraine in March 2020 with the aim to prevent the transmission of coronavirus disease, such as the suspension of the regular passenger service and the reduction in the number of the border-crossing points together with the quarantine measures taken by the most of the Ukrainian labour migrants' host countries caused the mass return of the Ukrainian migrants from the epidemiologically insecure countries and regions. Just among these people during their stay in Ukraine the first ones with the coronavirus syndrome were identified, and the coronavirus infection was laboratory-confirmed. Besides, some oblasts that border with the European countries, have the biggest number of infected people. The great number of people, that entered Ukraine during the above-mentioned period, made it impossible to test all of them for COVID 19 and control their self-isolation.

Looking at the public health situation as at the element of the national security of the country [8, p.7], we can state that the huge amounts of cross-border labour migration of Ukrainian citizens, the circular nature of migration and its geographic diversification acted as one of the factors of the coronavirus infection transmission and, respectively, as a threat to the national security of the state. Besides, we can assume that it is young people who do not have their own families in Ukraine and can more easily integrate into the new society who will more likely stay in the host country and will even try to obtain the host country citizenship as they are afraid in case they leave the host country they will not be able to enter again for the indefinite period of time. It will also deteriorate the demographic development of Ukraine. Unfortunately, the absence of information about the age of those who returned during the period mentioned above and of those who stayed does not give us the opportunity to prove or refute this assumption. By the way, we can provide one more consequence of migration that played its indirect part in the context – the loss of medical specialists as a result of a long-time labour migration.

The economic aspect of the research issue is no less important. The economy of Ukraine significantly depended on the labour migrants' remittances, meanwhile the migrants themselves did not benefit from the state welfare system. According to the official data only, that is provided by the Ukrainian National Bank, the total remittances from abroad constituted 180,386,351 thousand hryvnas in 2019. Right away we can observe the reducing of remittances – in March 2020 the total amount of remittances was 13,331,392 thousand hryvnas comparing to 15,012,423 thousand hryvnas in March 2019. The massive return of the labour migrants to Ukraine and the loss of opportunity for them and for the Ukrainian citizens who were in Ukraine during the implementation of the restrictive measures to migrate again during the indefinitely long period of time is happening during the suspension of enterprises and organizations of some economic spheres in Ukraine in the context of COVID 19 transmission prevention and the dismissal of employees. In its turn it is going to lead to the income loss by the households, high unemployment rate and the increasing pressure on the state welfare system.

Given that, the prevalence of the commerce and services in the structure of Ukrainian economy that were nourished by the migrants' remittances preserved its dependence on the Ukrainian labour migration. As a result of the policy that encouraged and contributed the Ukrainians labour emigration now in the conditions of the unpredictable border closures and return of migrants the increasing economic problems are observed and, respectively, the threat to the economic security is emerging. According to art. 3.4 of the Strategy of National Security of Ukraine the economic crisis, exhausting of the resources of the state, the deterioration of the living standards of population are determined as the ones that threaten the national security [19].

Taking the above-mentioned into account, we can state that the peculiarities of the transboundary migration processes on the one hand and the factors that cannot be influenced by the Ukrainian state, for example the spread of the coronavirus disease in the world and the closing of borders for foreign citizens by the other countries on the other hand, enabled the changes in the migration processes. These changes in turn posed the threat to the demographic and economic security of the state.

The linking of labour migrants and the spread of COVID 19 in the mass consciousness can become the precondition for the increase of the conflictogenity level and for the internal destabilization of the country. The evidences of the latent conflict can be found in the social network posts and in the comments under the news about the COVID19-related issues in Youtube and so on. The latent conflict can turn into the real one provided that the triggers or contributing factors take place. It actually happened on February, 20, 2020 in Novi Sanzhary, where the evacuees from Wuhan had been taken.

As we analyze the social networks we can infer people link not only the spread of coronavirus disease but also the economic problems with the return of labour migrants. That is due to the preventing measures, such as the suspension of a number of economic areas, the income loss, the necessity to follow the quarantine regime, etc. In particular, even now in social networks posts and comments it is possible to find the accusation of the authorities that at a time when the strict restrictive measures are being implemented inside Ukraine, Ukrainians continue entering the country from the epidemiologically insecure countries. There are the statements that these people had been working for another country and paying taxes there, but as soon as they lost their income because of the quarantine measures in the host country they decided to return to Ukraine.

In the conditions when many of the countries popular among Ukrainian labour migrants closed their borders for foreign citizens for the unspecified period of time, many of those labour migrants who returned will face the necessity to be employed in Ukraine. It is the matter for concern that taking into account the current economic recession and the suspension of some economic spheres, the labour migrants who returned might be accused in the expected increase of the unemployment rate.

Therefore, in the current circumstances the increase of the conflictogenity level of Ukrainian society as a consequence of the COVID19-caused changes of the migration processes is supposed to turn into the additional challenge for the demographic and economic development of Ukraine and, respectively, for the national security of Ukraine as a whole.

One more aspect that is related to the psychological well-being of the part of Ukrainian society and that is connected

with the staying of the majority of Ukrainian labour migrants abroad should be mentioned. On the one hand the inability for them to come to Ukraine because of the indefinite period of time the host countries will keep their borders closed and, respectively, the fear to lose the source of income and, on the other hand, the inability of their family members to come to see them in the host countries are able to cause the frustration among both migrants staying abroad and their family members in Ukraine. It will be able to strengthen the state of anxiety and psychological stress arising from the spread of coronavirus disease and from the financial and economic problems that caused by the COVID 19 preventing measures.

Under the prevailing circumstances additionally to the measures that are already taken in Ukraine in order to overcome and to prevent the negative consequences of the COVID 19 transmission, the following ones should be taken: the hate speech towards the citizens that returned should be avoided and must not be tolerated, as well as the accusation of migrants in the problems Ukraine has faced; the government programme to provide the employment of citizens should be developed and implemented. Account must be taken of the fact that in the conditions of the joblessness the different levels of employment between labour migrants who returned from abroad and people who stayed in Ukraine will become the complementary precondition of the increase of conflictogenity level.

The influence of the spread of coronavirus disease has proved to be more substantial for Ukraine and for its national security as a significant number of Ukrainian citizens work abroad and the labour migration of Ukrainians has circular nature and is geographically diversified. In particular, the great number of labour migrants that returned from the epidemiologically insecure countries contributed to the spread of coronavirus disease. The dependence of Ukrainian economy on the remittances became the prerequisite of its vulnerability to the changes of the international migration processes. The linking in the mass consciousness the labour migrants and the problems that Ukraine and Ukrainians faced threatens by the destruction of social cohesion and the increase of conflictogenity inside the Ukrainian society.

Therefore, in spite of the ad hoc nature of such impact on international migration and on the national security, it should be thoroughly studied both to predict the development of the migration processes and their consequences in case of the unforeseeable and unregulated factor and to react on them in a timely manner. Moreover, the impact of such factors can encourage the awareness of the need of implementation the measures for creation the satisfactory employment conditions and the decent standards of living for Ukrainian citizens inside the country.

Literature

1. *Adamson F.* Crossing borders: International Migration and National Security / F. Adamson // *International Security*. – 2006. – № 31 (1). – P. 165–199.
2. *Dancygier R.* Immigration and Conflict in Europe / R. Dancygier. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – xvi, 351 p.
3. *Faist T.* The migration-security nexus: international migration and security before and after 9/11 : working paper / T. Faist. – Bielefeld : Center on Migration, Citizenship and Development, 2005. – 19 p.
4. *Huysmans J.* The Migrant as a Security Problem: Dangers of «Securitizing» Societal Issues / J. Huysmans // *Migration and European Integration: the Dynamics of Inclusion and Exclusion* / edited by R. Miles and D. Thøgers. – London, 1995. – P. 53–72.
5. *Choucri N.* Migration and Security: Some Key Linkages / N. Choucri // *Journal of International Affairs*. – 2002. – № 1 (56). – P. 97–122.
6. Новини [Електронний ресурс] / Державна Прикордонна Служба України. – Режим доступу : <https://dpsu.gov.ua/ua/news/>.
7. *Бердник М.* Чи повернуться заробітчани з ЄС в Україну через коронавірус? [Електронний ресурс] / М. Бердник // Deutsche Welle (DW). – Режим доступу : <https://p.dw.com/p/3aMkR>.
8. *Рингач Н. О.* Громадське здоров'я як чинник національної безпеки : монографія / Н. О. Рингач. – Київ : НАДУ, 2009. – 294 с.
9. *Понякіна С. А.* Тривалість життя населення – критерій суспільного розвитку / С. А. Понякіна // *Охорона здоров'я в Україні*. – 2008. – № 1 (29). – С. 211–212.
10. Демографічна криза загрожує національній безпеці / Інформуправління ВР // *Голос України*. – 2003. – № 86. – С. 19.
11. *Пирожков С. І.* Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України / С. І. Пирожков // *Демографія та соціальна політика*. – 2004. – № 1–2. – С. 5–20.
12. *Позняк О. В.* Міграція населення як чинник соціально-демографічного та економічного розвитку / О. В. Позняк // *Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції* : зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (16 жовтня 2007 р., м. Київ) / за заг. ред. О. С. Власюка. – К. : Фоліант, 2008. – С. 14–15.
13. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку : експертна доповідь [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2006-03/Expert-Book14-02-8f9cd.pdf>.
14. *Пирожков С.* Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект / С. Пирожков, Е. Малиновская, А. Хомра. – Киев : Нац. ин-т проблем междунар. безопасности. – 2003. – 134 с.
15. *Лібанова Е. М.* Міграційні трансферти. Бідність і нерівність в Україні / Е. М. Лібанова // *Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – С. 15–25.
16. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток України / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – К., 2016. – 116 с.
17. *Skeldon R.* Migration and Development. A Global Perspective / R. Skeldon. – Harlow : Addison Wesley Longman, 1997. – 264 p.
18. *Castles S.* The age of migration: international population movements in the modern world / S. Castles, H. de Haas, M. Miller. – 5th ed. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2014. – XVII, 401 p.
19. Стратегія національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-38-43

УДК 355.5

В. В. Тюрін,

кандидат військових наук, доцент,
начальник інституту авіації та протиповітряної оборони
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, полковник,

А. Г. Салій,

кандидат військових наук, доцент, заступник начальника
інституту авіації та протиповітряної оборони
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, полковник,

С. М. Коротін,

кандидат технічних наук, доцент, заступник начальника
кафедри авіації інституту авіації та протиповітряної
оборони Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, полковник

Методика проведення багатонаціональних командно-штабних навчань за процедурами НАТО

У статті розкрито зміст методики з планування та проведення командно-штабних навчань, яка реалізована в країнах – членах НАТО. Розглянуто п'ять фаз циклу планування та проведення навчань. Особливу увагу приділено сценарію проведення навчань, який повинен забезпечувати певне середовище для здійснення реалістичного тренування та має ґрунтуватися на реальних подіях. Розглядаються порядок проведення та зміст конференцій з планування навчання. У статті наведені форми таких документів, як план нарощування обстановки, розклад проведення навчання та матриця контролю навчання. Розкрито зміст плану проведення навчання. Автори статті, спираючись на досвід, отриманий під час участі в багатонаціональних авіаційних навчаннях, пропонують підходи, які дають можливість привести до єдиного стандарту процес планування багатонаціональних командно-штабних навчань, поліпшити взаємодію та спільну роботу між органами військового управління Збройних Сил України і штабами Альянсу, й у подальшому досягти повної взаємосумісності у виконанні спільних завдань у мирний та воєнний час.

Ключові слова: командно-штабні навчання, військова освіта, процедури НАТО, взаємосумісність.

© В. В. Тюрін, А. Г. Салій, С. М. Коротін, 2019

Актуальність теми. Відповідно до Воєнної доктрини України одним з основних завдань воєнної політики нашої держави на даний час є реформування Збройних Сил України (ЗСУ) з метою досягнення оперативної й технічної сумісності з об'єднаними збройними силами НАТО, запровадження прийнятих у них процедур (стандартів) щодо діяльності і розподілу функцій та основних завдань між органами військового управління різних рівнів [1]. Шляхи її реалізації викладені в Державній програмі розвитку ЗСУ на період до 2020 року [2]. Процес планування операцій, прийнятий у НАТО, спирається на головний принцип – максимально ефективно використання всіх наявних ресурсів [3–5]. Це може бути досягнуто через грамотно організоване планування з урахуванням наявних вимог і ресурсів.

Аналіз існуючих підходів до планування і проведення національних командно-штабних навчань (КШН) та підготовки офіцерів, які працювали у спільних міжнародних місіях під егідою ООН, підтверджує той факт, що певна категорія офіцерів ЗСУ не повною мірою усвідомлює специфічні штабні процедури, що використовуються в процесі планування операцій підрозділами НАТО. Розв'язання цієї проблеми можливе, зокрема, через реалізацію заходів Дорожньої карти Програми НАТО «Удосконалення військової освіти» (DEEP – Україна) [6].

Певну проблему створює існуюча нормативна база керівних документів Генерального штабу ЗСУ, яка поки що не дає можливості командирам усіх ланок органів військового управління організувати роботу штабу та приймати рішення, покладаючись лише на стандарти і процедури НАТО.

Тож автори пропонують розглянути відому методику планування і проведення багатонаціональних КШН, запроваджену в країнах – членах НАТО, яка дасть змогу скоригувати національні підходи до процесу планування та проведення КШН, удосконалити етапи (фази) проведення навчань і надалі досягти повної взаємосумісності у виконанні спільних завдань у мирний та воєнний час.

Метою статті є розкриття змісту відомої методики з планування та проведення багатонаціональних КШН, реалізованої в країнах – членах НАТО, виробити єдині підходи до процесу планування КШН, що дасть змогу поліпшити взаємодію та спільну роботу між органами військового управління ЗСУ і штабами Альянсу.

Виклад основного матеріалу. Процес проведення командно-штабного навчання за процедурами НАТО є логічним засобом для розроблення, планування і проведення багатонаціонального навчання (далі – навчання). Цикл планування та проведення навчання складається з п'яти фаз, зображених на *рисунку 1* [5, 7].

Фаза 1. Розробка – узгодження, визначення та затвердження загальних питань і положень для проведення навчання. Ці пункти складають основний зміст Специфікацій навчання (Exercise Specifications – EXSPEC).

Рис. 1. Цикл проведення багатонаціонального навчання

Фаза 2. *Планування* – забезпечення ефективного процесу планування. Робота з Планом навчання (Exercise Plan – EXPLAN): складання попереднього варіанта, його доопрацювання, затвердження і доведення до виконавців.

Фаза 3. *Проведення* – забезпечення проведення навчання відповідно до його мети, концепції та цілей, відображених у специфікації (EXSPEC) та Плані навчання (EXPLAN).

Фаза 4. *Оцінювання*, яке здійснюється на кожній фазі навчання: розробки, планування та проведення. Висвітлюються способи проведення аналізу результатів навчання. Обґрунтовуються рекомендації щодо вдосконалення роботи.

Фаза 5. *Аналіз* – сутність цієї фази полягає в необхідності складання і втілення плану з удосконалення результатів навчання. Основою цього плану є рекомендації, розроблені в попередній фазі.

Фаза 1. «Розробка»

На цьому етапі офіцер, який призначає проведення навчання (OSE – Officer Scheduling the Exercise), ініціює проведення навчання, підписує відповідний наказ та замисел, визначає основні цілі та доводить специфікації навчання, розроблені групою планування навчання (EPG – Exercise Planning Group).

Склад основної групи планування (CPT – Core Planning Team) визначає офіцер, який проводить навчання (OCE – Officer Conducting the Exercise). OCE також призначає керівника навчання EXDIR (Exercise Director). Безпосередньо навчання розробляє основна група планування (CPT). У свою чергу, роботу та дії CPT координує керівник навчання (EXDIR) [5, 8]. Типова структура групи CPT зображена на *рисунок 2*.

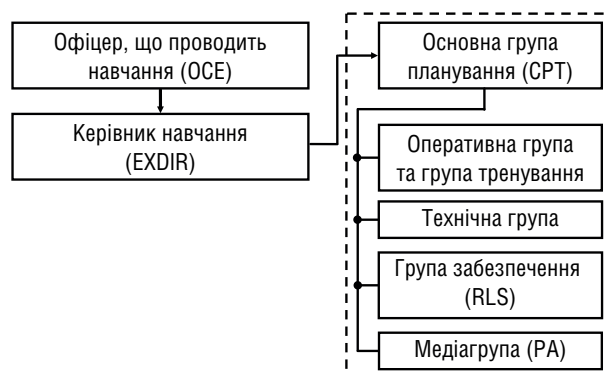

Рис. 2. Типова структура основної групи планування (CPT)

Основні завдання, які виконує група CPT [5, 8]:

1. Організація процесу планування: проведення всіх конференцій з планування навчань, а також інших незапланованих нарад і зустрічей.
2. Установлення вимог щодо підбору засобів контролю за проведенням навчання.
3. Управління процесом складання сценарію навчання, основного переліку подій (MEL – Master Events List), основного переліку інцидентів (MIL – Master Incidents List) відповідно до вказівок OSE чи OCE.
4. Розроблення поетапного графіка планування.
5. Моніторинг витрат у межах бюджету навчання.
6. Розроблення плану навчання (EXPLAN).
7. Розроблення вимог та рекомендацій для OCE щодо структури робочих груп.
8. Спостереження за всією діяльністю персоналу робочих груп для надання підтримки у процесі планування навчання та оптимізації роботи на кожному рівні.
9. Здійснення огляду проведених дій (AAR – After Action Review).
10. Складання звіту про проведення навчання (PXR – Post Exercise Report).

Одним з основних документів з планування навчання є сценарій. Реалістичний сценарій проведення навчання забезпечує середовище (контекст) для реалістичного тренування та має ґрунтуватися на реальних подіях (на реальних історичних подіях), але бути узагальненим для забезпечення потрібного ступеня гнучкості з огляду на його використання і забезпечення достатнього рівня анонімності.

До початку навчання необхідно розробити такі основні документи: передумову кризи; поточні розвідувальні дані; оперативне оцінювання ситуації; розподіл зон відповідальності (визначення бойового порядку); передавання повноважень; розташування підрозділів станом на початок навчання (STARTEX – Start of Exercise); рапорти про поточну ситуацію.

При цьому необхідно враховувати надходження зовнішньої інформації (даних), необхідних для того, щоб завершити розроблення плану проведення навчання. У деяких випадках під час розроблення навчань вважають за доцільне використання певних сценаріїв, зокрема [5]:

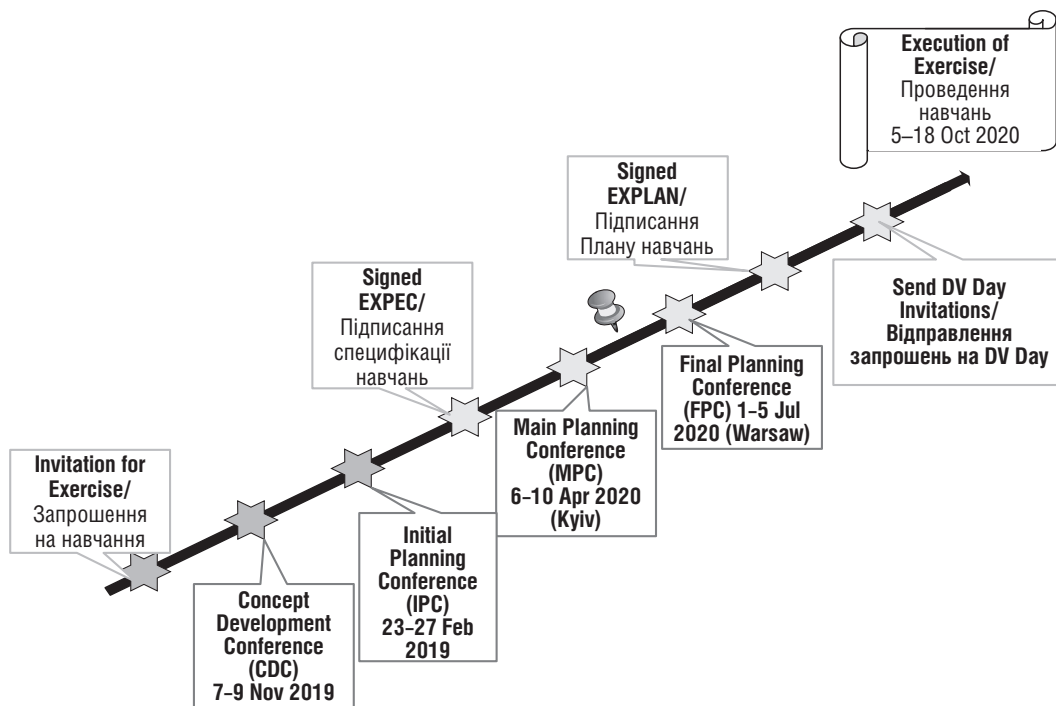

Рис. 3. Типовий графік розроблення, планування та проведення навчання

1) CERASIA – навчальний сценарій, який використовують для проведення тренувань країн – членів НАТО;

2) SKOLKAN (NATO – додатковий сценарій до CERASIA, що базується на особливостях (потребах) країн балтійського регіону);

3) SARANA (версія ООН) – сценарій тренувань, розроблений ООН;

4) CCTS (типовий сучасний сценарій тренувань) – сценарій, який використовують збройні сили Канади й деякі країни – члени програми «Партнерство заради миру» (PfP).

Після розроблення сценарію тренувань проводять імітаційне моделювання [5]. При цьому застосовують, як правило, конструктивне моделювання, де використовуються підрозділи й оснащення у змодельованому середовищі.

Перед початком навчання проводять конференцію (CDC – Concept Development Conference), метою якої є розроблення концепції навчання. При цьому розроблення CDC має на меті виявити загальні потреби для проведення навчання; установити мету, цілі та кінцевий результат навчання; розробити життєздатну концепцію навчання; визначити (підготувати) всю документацію, яку учасники використовуватимуть у процесі планування і проведення навчання.

За результатами проведення конференції навчання мають бути розроблені: *специфікації навчання* (EXSPEC – Exercise Specifications), підписані OSE, де визначається: тип навчання, учасники навчання, перелік підрозділів, місце проведення навчання, мета й цілі навчання, поря-

док відпрацювання методів досягнення цілей та умов проведення навчання. Визначені вимоги, структура та загальний сценарій проведення навчання. Указуються етапи навчання, основні дати проведення конференцій, вимоги до порядку звітування, порядок організації підтримки від країн-партнерів і залучення спостерігачів, інструкторів та іноземних учасників. Визначені день високоповажних гостей (DV Day – Distinguish Visitors Day), потреби в забезпеченні навчань та розподіл фінансових ресурсів, план пересування представників країн-партнерів. Указані: ключові особи, які здійснюють управління і контроль (OSE, OCE, EXDIR); *замисел*, у якому визначені рівень навчання, його мета і масштаб; цілі навчання; можливі *навчальні цілі*; список *первинної* (PTA – Primary Training Audience) та *другорядної* (STA – Secondary Training Audience) навчальної аудиторії; *попередній перелік учасників* початкової конференції з планування навчання; питання до запрошених *міжнародних партнерів* тощо.

Фаза 2. «Планування навчання»

Розподіл часу на планування навчання такий (рис. 3):

1. На рівні однієї країни (без залучення іноземних учасників) для планування навчання надається шість-сім місяців.
2. На рівні міжнародних навчань надається десять-дванадцять місяців або більше.
3. Інтервал між конференціями з планування навчання має становити щонайменше два місяці.
4. Запрошення для учасників навчання надсилають за чотири-шість тижнів до початку навчання.

На другій фазі розробляються, як правило, такі документи: план навчання, концепція навчання, навчальні цілі країн-партнерів, структури національних контингентів та озброєння, система управління та контролю навчання, загальна кількість учасників і штатно-посадовий перелік (JMD – Joint Manning Document), РТА, СТА. Здійснюється розподіл часу. Затверджується сценарій, перелік інцидентів, план рекогносцирування. Визначаються робочі групи: зі зв'язків з громадськістю (РА – Public Affairs), з організації зв'язку (CIS – Communication and Information System) та інформаційних технологій (IT – Information Technology), з організації забезпечення навчань (RLS – Real-Life Support).

Сценарій позначається у вигляді MEL (Master Events List) та переліку інцидентів MIL (Master Incidents List) [5, 8]. Цей документ складається з подій, інцидентів і ввідних, відповідно до яких діють та на які реагують РТА і СТА. Планування цього пункту базується на навчальних цілях.

Така структура дає змогу досягти визначених цілей навчання (у тому числі навчальних цілей) за такими критеріями ефективності (SMART) [5]:

1. *Specific* – конкретність.
 2. *Measurable* – наголос на прогресі та досягнутих результатах.
 3. *Attainable* – досяжні цілі.
 4. *Relevant* – здобуття реального досвіду, який можна використати на практиці.
 5. *Timely* – обмеження в часі.
- Варто розглянути елементи MEL/MIL на прикладі плану нарощування обстановки (табл. 1).

Таблиця 1

План нарощування обстановки (варіант)

Матриця контролю за навчанням (ECM – Exercise Control Matrix)		Стандарти бойових завдань (BTS – Battle Task Standard)		Дата, час доведення (Data)	
Хто видає:					
До кого доводиться:					
У ролі кого доводиться:	Телефон	Факс	Електронна пошта	Усне повідомлення	
Зміст ввідної: ...					
Очікувана реакція (результат): ...					
Указівки щодо здійснення контролю: ...					
Призначення документа: ...					

Після плану нарощування обстановки розробляють матрицю контролю за навчанням ECM (Exercise Control Matrix) або SynchMatrix (Matrix Synchronization). Приклад матриці синхронізації MEL/MIL наведено в таблиці 2 [9].

На етапі планування навчання проводять три конференції [5, 8].

Таблиця 2

Матриця синхронізації MEL/MIL (приклад)

Основні події та перелік ввідних / Main event and inject list		
<p>Тема 1 Сприяння взаємодії між підрозділами Збройних Сил України та Польщі під час підготовки та виконання багатонаціональних місій</p> <p>Theme 1 Foster interoperability between AF units of Ukraine and Poland in the preparation and execution of multi-national missions</p>	<p>Подія 1.1 Пасажирський літак виконує регулярний рейс</p> <p>Event 1.1 Airline passenger aircraft executing regular flight</p>	<p>Ввідна 1.1.1 / Inject 1.1.1 Головна проблема SQ 7700 / General problem SQ 7700</p> <p>Перетин повітряного простору / Cross Border flight</p> <p>Ввідна 1.1.2 / Inject 1.1.2 Дії противника SQ 7500 / Hostile act SQ 7500</p> <p>Перетин повітряного простору / Cross Border flight</p> <p>Ввідна 1.1.3 / Inject 1.1.3 Проблема зі зв'язком / Communication problem SQ 7600</p> <p>Перетин повітряного простору / Cross Border flight</p>
<p>Тема 2 Навчання підрозділів Повітряних Сил практичним навичкам, необхідним для виконання багатонаціональних місій з протиповітряної оборони</p> <p>Theme 2 Train units Air Forces in the practical skills required to execute Air Defense missions</p>	<p>Подія 2.1 Літак цивільної авіації змінив маршрут руху та несанкціоновано перетнув повітряний простір</p> <p>Event 2.1 Airline passenger aircraft changed route and tried attempt to non-authorization cross border</p>	<p>Ввідна 2.1.1 / Inject 2.1.1 Спроба перетину повітряного простору з боку України / Attempt from UKR side</p> <p>Ввідна 2.1.1 / Inject 2.1.2 Спроба перетину повітряного простору з боку Республіки Польща / Attempt from POL side</p>

1. *Початкова конференція* з планування – IPC (Initial Planning Conference) – початковий обмін інформацією допоможе головній групі планування та учасникам розпочати роботу з єдиної вихідної точки.

2. *Головна конференція* з планування – MPC (Main Planning Conference) – розроблення і затвердження структури навчання.

3. *Заклучна конференція* з планування – FPC (Final Planning Conference) – виявлення та узгодження всіх питань і деталей до початку фази проведення навчання.

Початкову, головну та заклучну конференції з планування навчання, а також на день запрошених високоповажних гостей (DV Day) організують за вказівкою OSE. Доступ до конференцій надається за наявності запрошення (виклику). Запрошення на конференції розсилають також за чотири-шість тижнів до початку їх проведення. Усі конференції організуються за вказівкою OSE, а їх проведення здійснюється під керівництвом OCE/EXDIR.

Зазвичай до IPC, крім самих учасників навчання, залучають і певну кількість нових членів. Кількість учасників під час MPC обов'язково буде більшою, ніж під час IPC. Зазвичай склад MPC не відрізняється від складу IPC.

Одним з основних документів вважається *План навчання (EXPLAN)*.

План навчання містить: номер документа, дату, перелік розсилки, назву EXPLAN, загальний огляд навчання, місію та мету проведення навчання.

Зміст EXPLAN складається із: замислу командира; напрямів зосередження основних зусиль; кінцевого результату; цілей навчання; навчальних цілей; шляхів досягнення (перед навчаннями потрібно провести тренування); умов, які необхідно виконати для успішного проведення навчання; концепції операцій тощо. Визначаються договір про залучення до навчання представників країн-учасниць та місце проведення навчань. Доводиться детальний графік проведення навчань, структура та сценарій навчань, обстановка на момент початку навчань, правила застосування сили (ROE – Rules of Engagement), порядок взаємодії з підрозділами інших видів та родів збройних сил, порядок звітування про проведення навчань (PXR – Post Exercise Report), організація забезпечення, управління та зв'язку під час проведення навчань. Також до EXPLAN як окремі розділи входять:

вимоги щодо забезпечення тренувань країни-організатора і країн-учасниць; фінансування навчання; план прибуття та вибуття; план розміщення особового складу; план організації роботи медіа-групи та проведення візитів; медичне забезпечення; заходи безпеки під час навчання і захист навколишнього середовища; порядок організації управління та зв'язку; додатки.

Фаза 3. «Проведення навчання»

Ця фаза є фактичним проведенням навчання, зосередженим на досягненні мети, концепції, цілей та здійсненні підтвердження проведених заходів. Під час третьої фази здійснюються заходи, спрямовані на досягнення мети, концепції та цілей навчання, на досягнення навчальних цілей, затверджених OSE. Здійснюється спостереження, оцінювання дій тих, хто навчається, та огляд проведених дій. Під час проведення фази 3 група планування СРТ має скоординувати і забезпечити реалізацію розкладу проведення навчання. Варіант типового розкладу проведення навчання наведений на *рисунку 4* [5, 9].

Цей розклад необхідно довести всім учасникам, щоб їм були відомі дії та час їх проведення. З метою контролю проведення навчання складають матрицю контролю (Exercise Control Matrix), наведену в *таблиці 3* [5, 9].

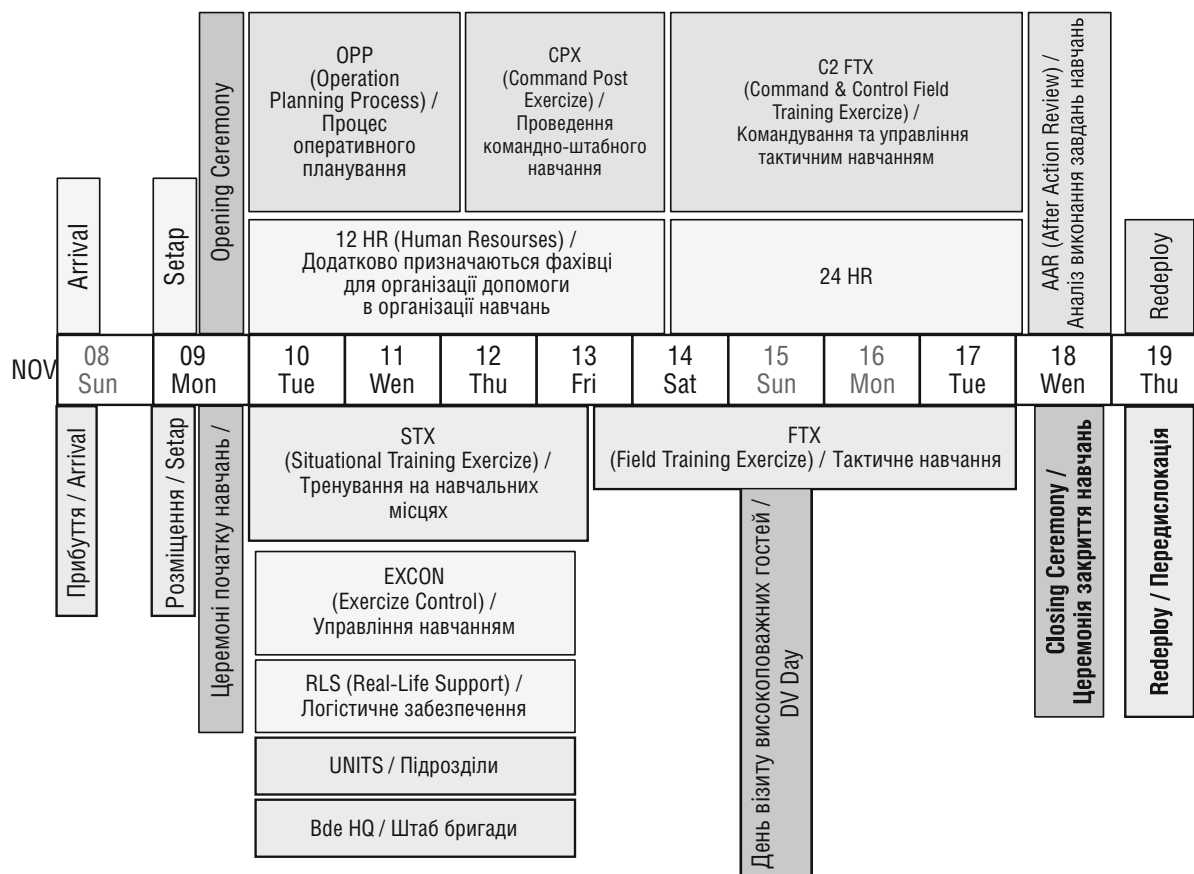

Рис. 4. Варіант типового розкладу проведення навчання

Таблиця 3

Матриця контролю навчання (приклад)

Час / Time	День 1 / Day 1	День 2 / Day 2	День 3 / Day 3	День 4 / Day 4	День 5 / Day 5
AM	An-26 Маршрут / Route: Lviv–Minsk Maz.	An-26 Маршрут / Route: Minsk Maz. – Lviv – Iv. Frankivsk	Подія / Event 1.1; Ввідна / Inject 1.1.1	Подія / Event 2.1; Ввідна / Inject 2.1.1	Подія / Event 2.1; Ввідна / Inject 2.1.3
PM	Альтернативний час / Alternative Time	Альтернативний час / Alternative Time	Подія / Event 1.1; Ввідна / Inject 1.1.2	Подія / Event 2.1; Ввідна / Inject 2.1.2	Альтернативний час / Alternative Time

Фаза 4. «Оцінювання»

Під час проведення фази 4 здійснюється огляд проведених дій (AAR – After Action Review) та їх оцінювання, професійне обговорення навчальних або оперативних подій, де зосереджуються на такому: що відбулося, чому це відбулося, як поліпшити свої результати. Крім AAR, можуть використовуватися інші засоби оцінювання проведених дій [5, 8]:

1. *Критичний відгук*. Здебільшого характеризується одностороннім оцінюванням дій одного або групи учасників.

2. *Де-брифінг*. Відбувається процес вилучення (подання) інформації після проведення дій. Використовують також для оцінювання діяльності одного або групи учасників. Поняття критичного відгуку і де-брифінгу – взаємозамінні.

3. *Негайний аналіз*. Проводять швидко. Сутність аналізу полягає в узагальненні досвіду одразу після навчальних заходів.

Організація обговорення трьох зазначених пунктів не потребує великих витрат часу й зусиль. Вважається, що під час здійснення AAR необхідно дотримуватися визначення навчальних цілей та знання сфери оперування.

Фаза 5. «Аналіз навчання»

Під час проведення аналізу навчання необхідно:

1) визначити інформацію, яку виносять на довгостроковий аналіз;

2) організувати зворотній зв'язок, щоб знати, що відбувається;

3) здійснити вибір навчальних засобів.

Порядок здійснення аналізу навчання. Визначаються: сильні сторони – щоб не згубити їх; слабкі сторони – щоб поліпшити їх; прогалини – щоб працювати над ними. Для проведення аналізу залучають інструкторів, які визначають способи, час і засоби усунення недоліків відповідно до спостережень і рекомендацій. Інструктори усувають недоліки, наприклад змінюють цілі навчання і навчальних цілей, на яких будуть зосереджені повторні дії.

Висновки

Таким чином, автори статті розкривають зміст відомої методики з планування та проведення багатонаціональних КШН. Дана методика апробована та вже певний час застосовується органами військового управління Збройних Сил України під час проведення багатонаціо-

нальних командно-штабних навчань спільно з країнами Альянсу. Спираючись на отриманий досвід і методичні матеріали, надані інструкторами збройних сил Канади, в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського розроблені навчальні заняття та включені в навчальну програму. Керівництво інституту авіації та протиповітряної оборони сподівається, що знання, отримані слухачами Національного університету оборони України, дадуть змогу виробити єдині підходи і привести до єдиного стандарту процес планування КШН, що уможливило поліпшення взаємодії та спільну роботу між органами військового управління Збройними Силами України та штабами Альянсу.

Перелік літератури

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України № 555/2015 від 24 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.
2. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року : затв. Указом Президента України № 73/2017 від 22 липня 2017 р. – К., 2017. – 48 с.
3. Доктрина об'єднаних сил НАТО АJP-01(D) : довідкові матеріали / [перекл. В. М. Костяний, М. В. Гребенюк]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 130 с.
4. Staff guide to the operational planning process : Operational Planning Course 2002-1 (OPC 02-1) [Електронний ресурс] / Supreme Headquarters Allied Powers Europe. – Режим доступу : <https://pdfslide.net/documents/staff-guide-to-the-operational-planning-process-staff-guide-to-the-operational.html>.
5. The exercise planning process / Directorate of military training and cooperation. Canadian Department of National Defence, 2013. – 47 р.
6. Полторак С. Т. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО України / С. Т. Полторак // Наука і оборона. – 2018. – № 2. – С. 3–10.
7. BI-Strategic Command Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007. 10 September 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/ptecs/etd-075-007.pdf>.
8. BI-SC Collective Training and Exercise Directive (CT&ED) 075-003. 02 October 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/bi-sc-75-3_final.pdf.
9. Курс дистанційного навчання кафедри авіації: Процес планування командно-штабних (багатонаціональних) навчань за стандартами НАТО [Електронний ресурс] – К. : НУОУ імені І. Черняхівського, 2018. – Режим доступу : <http://adl.mil.gov.ua/course/index.php?categoryid=79>.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-44-47

УДК 355.233

П. В. Щипанський,

*кандидат військових наук, професор,
заступник начальника Національного університету
оборони України імені Івана Черняхівського
з наукової роботи, генерал-майор,*

В. І. Колесник,

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-методичного
центру організації наукової та науково-технічної діяльності
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського*

Особливості проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

У статті окреслено особливості проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для забезпечення потреб вищих військових навчальних закладів (науково-дослідних установ) висококваліфікованими науково-педагогічними та науковими кадрами. Обґрунтовані пропозиції щодо зменшення ризиків невиконання індивідуального плану роботи ад'юнктом щодо захисту дисертації протягом періоду підготовки в ад'юнктурі з незалежних від нього причин.

Ключові слова: підготовка здобувачів вищої освіти, ад'юнкт, спеціалізована вчена рада, голова спеціалізованої вченої ради, рецензент, опонент, атестація здобувача, доктор філософії.

© П. В. Щипанський, В. І. Колесник, 2019

Постановка проблеми. Від вересня 2016 р. в ад'юнктурах вищих військових навчальних закладів, науково-дослідних установ розпочата підготовка здобувачів вищої освіти доктора філософії (далі – здобувачів) на третьому (освітньо-науковому) рівні за новими галузями знань, спеціальностями та освітньо-науковими програмами.

Атестація здобувачів здійснюється відповідно до вимог «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (далі – Порядок). Час проведення експерименту – до 31 грудня 2020 р.

З досвіду підготовки випускників 2020 року, проведення процедури атестації потрібно розпочинати вже в середині третього року навчання (за 16–18 місяців до завершення підготовки здобувачів в ад'юнктурі), що може призвести до втрати правоможності спеціалізованої вченої ради в разі неможливості одного з рецензентів взяти участь у засіданні ради. У свою чергу, це може призвести до невиконання індивідуального плану роботи ад'юнкта щодо захисту дисертації впродовж періоду підготовки в ад'юнктурі з незалежних від нього причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі набула значної актуальності, про що свідчать праці як зарубіжних, так і вітчизняних учених у площині реформування та нормативно-правового регулювання освіти – А. Бітусікової, Дж. Еггермонта, Дж. Чамбаза, Л. Лисенка, Б. Пережняка, В. Чмиги та ін.

Проведений аналіз останніх наукових досліджень підтверджує необхідність удосконалення підходів до підготовки докторів філософії в ад'юнктурі, уміння працювати в групі, здатності до інноваційної діяльності та зменшення ризиків непроведення захисту дисертації у визначені терміни.

Мета статті полягає у висвітленні проблемних питань проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для забезпечення потреб вищих військових навчальних закладів (науково-дослідних установ) висококваліфікованими науково-педагогічними та науковими кадрами під час реалізації освітньо-наукових програм.

Виклад основного матеріалу. Підготовка здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії здійснюється для заміщення посад науково-педагогічних і наукових кадрів (НПНК) з науковим ступенем.

Організація та проведення підготовки НПНК у Міністерстві оборони України здійснюється з урахуванням специфіки проходження військової служби у Збройних Силах України на підставі Законів України [1–3], актів Кабінету Міністрів України [4, 5], нормативно-правових актів Міністерства оборони України [6].

У 2020 р. атестація здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, які вступили до ад'юнктури у 2016 р., здійснюється відповідно до вимог Порядку, який регулює питання проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії спеціалізованими вченими радами закладів вищої освіти (наукових установ) (далі – рада), встановлення вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, утворення рад і скасування їхніх рішень.

Ступінь доктора філософії присуджується радою в результаті успішного виконання здобувачем відповідної освітньо-наукової програми та за результатами публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації [5].

Ураховуючи, що експеримент з присудження ступеня доктора філософії містить нові процедури, котрі не були передбачені нормативними документами, що регламентують присудження наукового ступеня кандидата наук, це призвело до збільшення терміну атестації здобувача, розпочинати яку для успішного виконання індивідуального плану роботи потрібно вже в середині третього року навчання.

У свою чергу, атестація здобувача передбачає комплекс послідовних експертних дій щодо оцінювання нау-

кового рівня дисертації, одним з етапів якої є проведення попередньої експертизи. Алгоритм проведення попередньої експертизи дисертації наведений у таблиці 1.

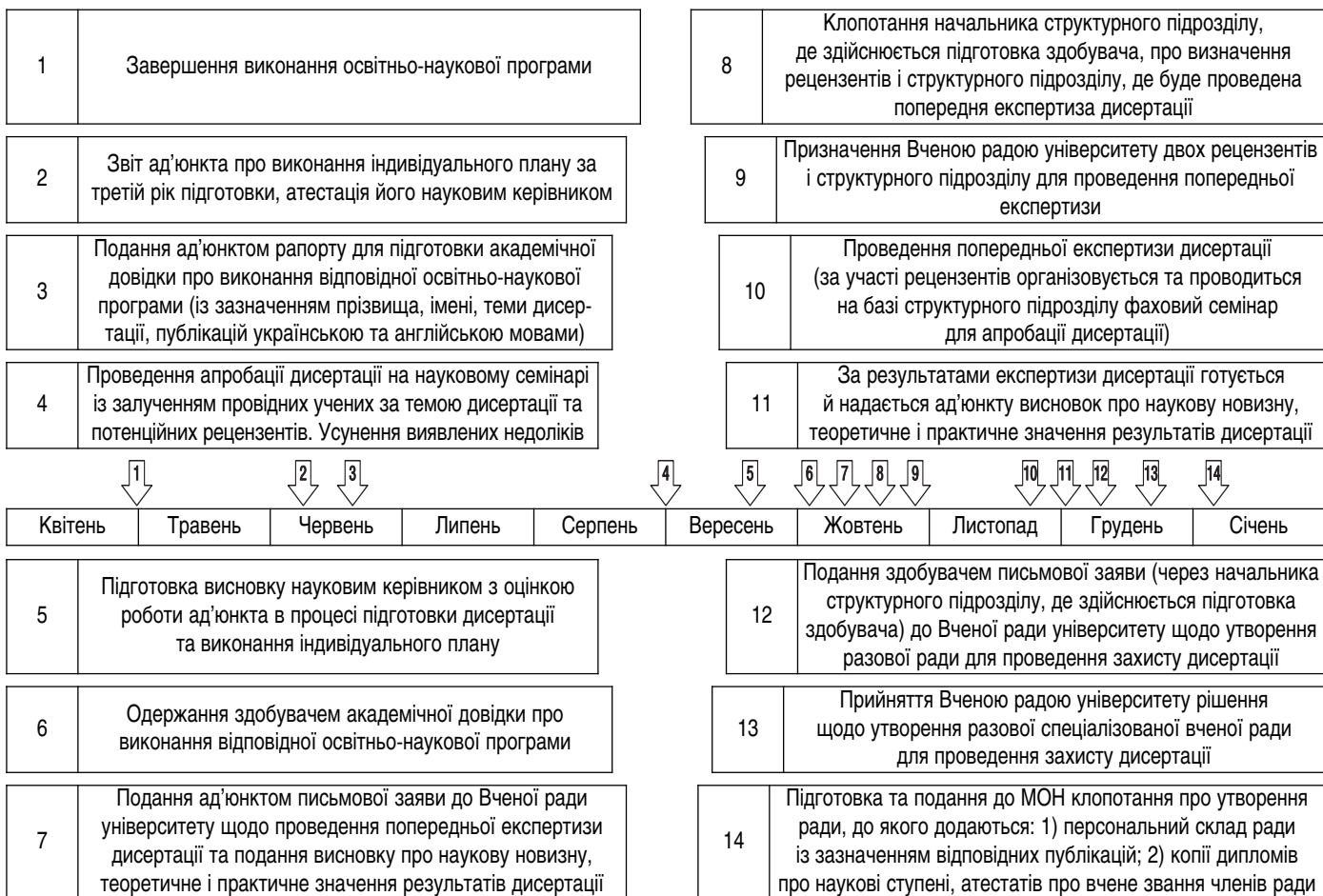
Важливим етапом підготовки до проведення попередньої експертизи дисертації є опрацювання пропозицій до складу рад з таким розрахунком, щоб на звітуванні ад'юнктів за підсумками підготовки за три роки (у травні–червні), крім членів кафедри, були присутні й потенційні рецензенти, які згодом будуть включені до складу ради, та уповноважений для забезпечення діяльності спеціалізованих вчених рад університету за відповідною спеціальністю.

Підбір майбутніх членів спеціалізованих вчених рад за 16–18 місяців до завершення підготовки здобувачів в ад'юнктурі зумовлений низкою особливостей, а саме:

- рада утворюється у складі голови та членів ради – двох рецензентів і двох опонентів;
- голова спеціалізованої вченої ради – штатний науково-педагогічний (науковий) працівник закладу вищої освіти, де утворюється рада, який має науковий ступінь доктора наук;
- у складі ради не менше трьох учених повинні мати ступінь доктора наук (голова ради, один з рецензентів, один з опонентів);

Таблиця 1

Алгоритм проведення попередньої експертизи дисертації

- учений, який пропонується до складу ради, повинен мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих упродовж останніх п'яти років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача, з них не менше однієї публікації у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection;

- рецензентом чи опонентом не можуть бути призначені близькі особи здобувача, його науковий керівник і співавтор будь-якої наукової публікації здобувача.

Разом з тим, головою ради не може бути призначений:

- науковий керівник здобувача;
- керівник (заступник керівника) закладу вищої освіти (наукової установи), в якій утворюється рада;
- співавтор наукових публікацій здобувача;
- рецензент монографії здобувача;
- близькі особи здобувача [5].

Звідси виникає окреме завдання керівникам структурних підрозділів, де здійснюється підготовка здобувачів, – активізувати роботу науково-педагогічних та наукових працівників, які не мають достатньої кількості публікацій у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. Оскільки відсутність у структурному підрозділі докторів та кандидатів наук, які відповідають зазначеним вимогам, може призвести до необхідності звернення до інших закладів вищої освіти щодо створення спеціалізованої вченої ради для захисту дисертації свого випускника.

Для успішного завершення підготовки здобувача в ад'юнктурі, враховуючи процедури й терміни їх проведення, передбачені Порядком, офіційний етап формування ради має бути розпочатий не пізніше першої половини жовтня, що передує року випуску. Починається він зі звернення здобувача з письмовою заявою на ім'я голови Вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) щодо проведення попередньої експертизи дисертації та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Для підготовки висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) призначає двох рецензентів, кандидатури яких пропонується до складу ради, та визначає структурний підрозділ, де проводитиметься попередня експертиза дисертації.

Керівник структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), де проводиться попередня експертиза дисертації, за участю рецензентів організовує та проводить на базі такого структурного підрозділу фаховий семінар для апробації дисертації [5].

За результатами фахового семінару рецензенти готують висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, що є завершенням попередньої експертизи дисертації.

Разом з тим, Порядок потребує доопрацювання.

Метою внесення змін є зменшення ризиків втрати правочинності спеціалізованої вченої ради в разі неможливості одного з рецензентів взяти участь у засіданні ра-

ди (термінове відраджання на тривалий час, звільнення з роботи (військової служби) з об'єктивних причин, позбавлення допуску до державної таємниці (для дисертаційних робіт, що містять інформацію, віднесена до державної таємниці) тощо.

Адже зміна рецензента на етапі атестації здобувача, коли склад ради вже затверджений наказом Міністерства освіти і науки України, призведе до повторення всіх попередніх процедур передбачених Порядком, а саме:

- призначення Вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи) нового рецензента (рецензентів);
- проведення всіх етапів попередньої експертизи за участі нового рецензента (рецензентів);
- підготовка та затвердження нового висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації;
- підготовка та подання до Міністерства освіти і науки України клопотання про внесення змін до складу ради;
- видання наказу Міністерства освіти і науки України про внесення змін до складу ради.

Зазначені процедури можуть бути розтягнуті в часі на термін від трьох до п'яти місяців. У цьому випадку здобувач вищої освіти доктора філософії, який виконав усі вимоги для захисту своєї дисертації, потрапляє в ситуацію, коли успішне завершення його навчання в ад'юнктурі залежить від суб'єктивних факторів.

Проведений аналіз виданих наказів Міністерства освіти і науки України «Про утворення спеціалізованих вчених рад з метою присудження ступеня доктора філософії» за період з липня 2019 р. по березень 2020 р. (накази № 1309 від 18 жовтня 2019 р., № 1619 від 24 грудня 2019 р., № 104 від 29 січня 2020 р., № 387 від 4 березня 2020 р.) свідчить, що зміни членів ради мають місце, а отже, були незаплановані затримки в термінах захисту відповідних здобувачів.

Зважаючи на те, що рецензент, відсутній на засіданні ради, брав участь у проведенні попередньої експертизи і підготовці висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, а сам висновок затверджений керівником (заступником керівника) закладу вищої освіти (наукової установи), пропонується абзац 3 пункту 21 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. викласти в такій редакції:

«Засідання ради вважається правоможним у разі участі в ньому та голосуванні не менше чотирьох членів ради (голова ради, один рецензент та два опоненти)».

Це дасть змогу провести правочинне засідання спеціалізованої вченої ради, створеної відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, в разі відсутності одного з рецензентів ради та зменшити ризики затримки в роботі разових спеціалізованих вчених рад, утворених відповідно до Порядку.

При цьому зміна голови ради та опонентів, якщо вони не можуть виконувати покладені на них обов'язки, має

бути обов'язковою. Для цього абзац 15 пункту 6 пропонується викласти в редакції:

«Якщо Голова ради, один з опонентів або два рецензенти не можуть взяти участь у засіданні ради, заклад вищої освіти (наукова установа) надсилає МОН клопотання про зміну складу ради. МОН протягом місяця з дати надходження клопотання ухвалює рішення про зміну складу ради, про що видається відповідний наказ».

З метою завершення повного циклу експерименту з присудження ступеня доктора філософії та отримання достовірніших результатів його проведення доцільно продовжити його проведення до кінця 2021 р. Для цього пропонується в пункті 1 постанови Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. змінити рік «2020» на «2021».

Висновки. Очевидно, що нагальною проблемою, яка впливає на терміни успішного завершення підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, є правочинність разової спеціалізованої вченої ради, створеної відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, в разі відсутності одного з рецензентів ради.

Запропоновані зміни до Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р., зменшать ризики невиконання індивідуального плану роботи ад'юнктом щодо захисту

дисертації протягом періоду підготовки в ад'юнктурі з незалежних від нього причин.

Перелік літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» № 261 від 23 березня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» № 167 від 6 березня 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-п>.
6. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України» № 115 від 24 лютого 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0383-17>.

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-48-51

Важливі заходи наукової та науково-технічної діяльності, які відбулись у 2019 році. Анонси подій на 2020 рік

Редакція журналу «Наука і оборона» пропонує ознайомитися з основними результатами науково-практичних конференцій, які відбулися в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського у 2019 р. До уваги читачів також анонси заходів, запланованих в університеті на 2020 рік.

Крім того, у цій добірці науково-технічної інформації – перелік заходів Міжнародного виставкового центру, які стосуються широкого кола питань безпеки й технологій захисту. Ці питання входять до тематичної проблематики журналу і регулярно висвітлюються на його сторінках. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського вже кілька років поспіль бере участь у щорічній міжнародній спеціалізованій виставці «Зброя та безпека», представляючи свої досягнення у сфері випробувань засобів індивідуального та колективного захисту.

Ключові слова: наукова і науково-технічна діяльність, конференція, семінар, виставка.

Науково-практичні конференції, присвячені актуальним питанням національної безпеки та оборони, організовані Національним університетом оборони України імені Івана Черняховського у 2019 році

Міжнародна науково-практична конференція «Застосування космічних систем та геоінформаційного забезпечення в інтересах національної безпеки і оборони»

10 квітня 2019 р. відбулася міжнародна конференція, присвячена актуальним питанням застосування космічних систем і геоінформаційного забезпечення в інтересах національної безпеки та оборони. Метою заходу було визначення основних напрямів застосування космічних систем та геоінформаційного забезпечення з подальшим упровадженням досвіду, набутого під час операції Об'єднаних сил, в освітній процес і наукову діяльність закладів вищої освіти держави.

Геоінформаційні та космічні системи відіграють важливу роль у забезпеченні обороноздатності держави, а в низці випадків – визначальну. На сучасному етапі розвитку сектору безпеки та оборони України використання геоінформаційних та космічних систем потребує розв'язання деяких нагальних проблем з інтенсифікації їх застосування шляхом упровадження сучасних спеціалізованих програмних продуктів у системах управління сектору безпеки та оборони України із забезпеченням підготовки необхідної кількості висококваліфікованих фахівців, упровадження принципово нових підходів до використання інформації від космічних систем для забезпечення функціонування сектору безпеки та оборони України.

Важливим напрямом розвитку систем управління в секторі безпеки та оборони України є створення єдиного геоінформаційного простору в системах управління на базі спеціалізованих геопорталів для забезпечення якісною інформацією всіх зацікавлених інституцій.

Міжнародний науковий форум «Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України»

22–23 травня 2019 р. на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняховського відбувся міжнародний захід, присвячений актуальним питанням захисту національних інтересів у Чорному та Азовському морях, пріоритетам розвитку морської стратегії держав у сучасних умовах, зокрема заходів колективного стримування та оборони в умовах агресивних дій Російської Федерації в Азовсько-Чорноморському регіоні, системи військово-морської освіти, науки та підготовки Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

До участі у форумі долучилися представники Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Міністерства оборони України, Генерального штабу

Збройних Сил України, підприємств оборонно-промислового комплексу держави, наукових установ, громадських організацій, які діють у сфері національної безпеки та оборони.

Під час роботи форуму визначені основні проблеми розвитку морського потенціалу України та вироблені рекомендації щодо шляхів їх розв'язання з урахуванням досвіду, набутого Україною під час боротьби з гібридними загрозами.

**Міжгалузева науково-практична конференція
«Проблеми якості оборонної продукції:
організаційні, технічні та фінансово-економічні
аспекти»**

22–23 травня 2019 р. на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського на виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО спільно з Проектним офісом реформ Міністерства оборони України проведено дводенний науковий захід, присвячений проблемним питанням управління якістю продукції оборонного призначення.

Під час конференції розглянуто стан і перспективи розвитку національної системи випробувань озброєння та військової техніки в умовах упровадження в Україні технічних стандартів НАТО, політику Міністерства оборони України у сфері забезпечення якості продукції оборонного призначення, сучасного обладнання та приладів для контролю якості матеріалів і виробів, експертної системи прогнозування й діагностики дефектів.

**Всеукраїнська науково-практична конференція
«Українське військо: сучасність та історична
ретроспектива»**

29 листопада 2019 р. у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського спільно з Національним музеєм історії України у Другій світовій війні, Меморіальним комплексом, Національним військово-історичним музеєм України, Національним музеєм історії України, Державним музеєм авіації України імені О. К. Антонова, Київською православною богословською академією відбувся науковий захід, присвячений висвітленню боротьби Українського війська за державну незалежність України, обговоренню та апробації результатів військово-історичних досліджень вітчизняних науковців, науково-дослідних робіт військово-історичної проблематики, виконаних у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського.

До початку конференції було оглянуто експозиції виставок, присвячених антитерористичній операції та операції Об'єднаних сил – «Український Схід», «Сильні духом. Мамаї»; національно-визвольним змаганням – «100-річчя Української революції 1917–1921 років».

У роботі конференції взяли участь представники вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та наукових установ Міністерства оборони України, Генерального

штабу Збройних Сил України, Міністерства освіти і науки України, Інституту історії України Національної академії наук України, Офісу Президента України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, апарату Ради національної безпеки і оборони України, Служби безпеки України, Управління державної охорони України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, духовних закладів, фахівці музейної та архівної справи.

З привітальними словами до учасників конференції звернулися заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України, доктор військових наук, старший науковий співробітник генерал-лейтенант Радіон Тимошенко та начальник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, доктор військових наук генерал-лейтенант Анатолій Сиротенко.

З доповіддю «Сучасні військово-історичні студії науковців Національної академії наук України: здобутки, тенденції та перспективи» виступив завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, професор Олександр Лисенко.

Проблемним питанням розвитку військово-історичної науки в секторі безпеки та оборони України в умовах протистояння агресії Російської Федерації була присвячена доповідь начальника науково-дослідного центру військової історії доктора історичних наук, доцента полковника Сергія Сегеди.

Про новітні підходи у викладанні військово-історичних дисциплін у процесі навчання фахівців Українського війська розповідав начальник кафедри історії війн і воєнного мистецтва інституту державного військового управління університету, доктор історичних наук, доцент полковник Ігор Фурман.

**Анонси заходів Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського на 2020 рік**

Квітень. Міжнародна науково-практична конференція «*Впровадження активних методів навчання в процес підготовки фахівців стратегічного рівня для Збройних Сил України*».

Організатор – кафедра стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління.

Квітень. Міжнародна науково-практична конференція «*Застосування космічних систем та геоінформаційного забезпечення в інтересах національної безпеки та оборони*».

Організатор – кафедра застосування космічних систем та геоінформаційних технологій інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій.

Травень. Міжнародний науковий форум «*Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України*».

Організатор – кафедра Військово-Морських Сил командно-штабного інституту застосування військ (сил).

Травень. Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми якості оборонної продукції: організаційні, технічні та фінансово-економічні аспекти».

Організатор – навчально-науковий центр оборонного менеджменту.

Жовтень. Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація системи підготовки фахівців стратегічного рівня для сектору безпеки і оборони України».

Організатор – кафедра стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління.

Жовтень. Науково-практична конференція «Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах».

Організатор – кафедра суспільних наук гуманітарного інституту.

Листопад. Всеукраїнська науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива».

Організатор – науково-дослідний центр воєнної історії.

Листопад. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення».

Організатор – науковий центр дистанційного навчання.

Листопад. Науково-практична конференція «Забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: проблеми та шляхи їх вирішення».

Організатор – кафедра застосування інформаційних технологій та інформаційної безпеки інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій.

Листопад. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України».

Організатор – навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій.

У розкладі заходів можливі зміни.
Актуальну інформацію можна знайти на сайті університету: <https://nuou.org.ua/>

Заходи Міжнародного виставкового центру, присвячені питанням безпеки й технологіям захисту

XVII Міжнародна спеціалізована виставка «Зброя та безпека – 2020».
13–16 жовтня 2020 р.

Виставка проводиться згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 753-р від 19 вересня 2007 р. «Про підготовку та проведення щорічної Міжнародної спеціалізованої виставки засобів захисту, озброєння, військової та спеціальної техніки, технологій і товарів подвійного використання «Зброя та безпека».

Проведення виставки напередодні Дня захисника України матиме не лише велике практичне, а й суспільне значення, адже виставка «Зброя та безпека» є унікальним інструментом для поглиблення військової та військово-технічної співпраці із зарубіжними країнами-партнерами, для посилення вітчизняного економічного потенціалу. Для будь-якої країни можливість проведення масштабного збройового форуму визначається позицією на світовому ринку озброєнь, рівнем розвитку її науково-технічної бази та оборонної промисловості. З 2004 року успішне проведення виставки «Зброя та безпека» стало свідченням високого авторитету вітчизняного науково-промислового комплексу в проектуванні й виробництві нових видів зброї, військової та спеціальної техніки, якість яких неодноразово була перевірена в реальних умовах, та утвердило право України мати масштабний міжнародний форум зброярів.

Використовуючи досвід провідних збройових салонів зарубіжних країн, виставка «Зброя та безпека» проводиться у форматі двох основних розділів – «Озброєння та техніка для армії і правоохоронних органів» і «Зброя для цивільного населення».

У рамках військової частини виставки будуть представлені такі сегменти:

- озброєння і засоби індивідуальної екіпіровки солдата на полі бою;
- техніка та озброєння Сухопутних військ;
- озброєння та екіпірування правоохоронних органів;
- засоби забезпечення прикордонного контролю;
- військова авіація.

Цивільна частина експозиції традиційно буде представлена найрізноманітнішим асортиментом мисливської, спортивної, історичної та холодної зброї, товарів тактичного призначення, для полювання й активного відпочинку.

Ураховуючи величезну потребу в переозброєнні національних Збройних Сил та інших військових формувань, наша країна поступово перетворюється на потужний ринок озброєнь і військової техніки, одночасно залишаючись експортно-орієнтованою країною. У цьому контексті українські оборонні підприємства потребують отримання новітніх технологій та взаємного обміну

технологічними і технічними ідеями із зарубіжними компаніями. Україна готова до розвитку військово-технічного співробітництва в тісній зв'язці з іноземними компаніями як в інтересах забезпечення національної безпеки та оборони, так і в інтересах третіх країн.

З огляду на це, виставка «Зброя та безпека» демонструє також процес імплементації стандартів НАТО у виробництві військової продукції.

У павільйонах та на відкритих майданчиках Міжнародного виставкового центру є можливість забезпечити демонстрацію натурних зразків великогабаритної військової техніки.

Деталі за тел.: +38 (044) 201-11-63,
e-mail: zbroya@iec-expo.com.ua.

**Міжнародна виставка «Expert Security» – новий формат виставки індустрії безпеки в Україні
13–16 жовтня 2020 р.**

Стрімкий розвиток виставки «Зброя та безпека» з її широкою міжнародною аудиторією з кожним роком приваблює дедалі більше учасників, які пропонують не лише продукцію для активної оборони, а й системи оборони територій, будівель, засоби забезпечення громадської безпеки, захисту інформації тощо.

З метою запровадження комплексного підходу до висвітлення всіх аспектів безпеки було вирішено організувати водночас із виставкою «Зброя та безпека» окрему експозицію «Expert Security».

Переваги організації експозиції «Expert Security» в єдиному форматі з виставкою «Зброя та безпека» – присутність перших осіб держави, відповідальних за сектор безпеки та оборони, візити офіційних делегацій іноземних відомчих підприємств сектору безпеки та оборони (17 країн у 2019 р.), найбільших промислових та експортно-імпортних підприємств, а також понад 27 тис. відвідувачів з України й із 61 країни світу.

Цей комплекс виставок з безпеки став наймасштабнішим в Україні та одним з найбільших у Східній Європі. Формат спільного проведення перетворив виставки на значний міжнародний науковий і бізнес-форум, присвячений повному комплексу питань безпеки держави та суспільства

Цільова аудиторія виставки:

- представники державних структур, профільних підприємств та відомств;
- керівники підприємств та спеціалісти, відповідальні за безпеку:
 - об'єктів транспортної інфраструктури;
 - інформаційно-комунікаційної інфраструктури;
 - підприємств енергетичної галузі;

– інших режимних стратегічно важливих об'єктів (складів боєприпасів, підприємств оборонно-промислового комплексу тощо);

– об'єктів масового скупчення людей (торговельно-розважальних комплексів, виставкових центрів, стадіонів, театрів тощо);

- компанії, що займаються проектуванням, монтажем та інтеграцією систем безпеки;
 - спеціалісти з інформаційної та кібербезпеки;
 - приватні особи, зацікавлені у безпеці своєї власності.
- Деталі за тел.: +38 (044) 201-11-63,
e-mail: expert@iec-expo.com.ua.

**XIX Міжнародна спеціалізована виставка «Технології захисту/ПожТех – 2020».
13–16 жовтня 2020 р.**

Основна мета виставки – забезпечити можливість спілкування, обміну ідеями та думками в неформальній обстановці з експертами з усіх областей України, продемонструвати переваги обладнання не лише в статистиці, а й у дії під час демонстраційних показів на відкритому майданчику.

Основні напрями виставки:

- пожежна безпека будівель, споруд і територій (системи охоронно-пожежної сигналізації та оповіщення, автоматичні установки пожежогасіння, вогнезахисні фарби, покриття, облицювання, вогнегасники, пожежні гідранти);
- технічне оснащення рятувально-пожежних служб, спеціальних транспортних засобів (засоби пошуку постраждалих, тепловізори, прилади нічного бачення, засоби надання першої медичної допомоги і транспортування постраждалих, тренажери та манекени для відпрацювання дій під час рятування й надання екстреної медичної допомоги, спорядження для евакуації людей з місця надзвичайної ситуації);
- техногенна та промислова безпека;
- засоби індивідуального та колективного захисту персоналу (захисний одяг, засоби захисту органів дихання, зору та слуху, обладнання радіаційного захисту, засоби захисту для проведення робіт на висоті);
- охорона праці, ліквідація наслідків катастроф природного характеру.

Деталі за тел.: +38 (044) 201-11-64,
e-mail: protech@iec-expo.com.ua,
<https://www.facebook.com/expo.fire>.

*Міжнародний виставковий центр,
Україна, м. Київ, Броварський проспект, 15,
станція метро «Лівобережна»,
www.iec-expo.com.ua*

Zabrodskiy M. V., People's Deputy of Ukraine, First Deputy Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on National Security, Defence and Intelligence, Lieutenant General,
Kryvenko O. V., Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Legal Support at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Lieutenant General (ret.),
Krymets L. V., Doctor of Philosophy, Senior Researcher, Leading Researcher at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Advisor to the Commandant (for gender issues)

Scientific and practical approaches used in the draft Law of Ukraine «On the Internal Service Statute (Military Statute) of the Armed Forces of Ukraine»

The purpose of the article is to outline the basic principles and conceptual views on the development of a new version of the all-military statutes of the Armed Forces of Ukraine. The revision process is conducted by a working group of the Committee on National Security, Defence and Intelligence of the Verkhovna Rada of Ukraine consisting of representatives of the Ministry of Defence, the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine and the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi. Given the need to intensify the process that aim for the Armed Forces of Ukraine to achieve compliance with the criteria for NATO membership by accelerating internal reforms, transferring the security and defence sector of Ukraine to NATO standards, and improving the interoperability of the Armed Forces of Ukraine with the armies of NATO member states, the working group, when considers the structure and content of the draft general military statutes of the Armed Forces of Ukraine, takes into account the general principles and provisions that determine the basics of military service in the armed forces of NATO member countries.

Key words: military statute, Internal Service Statute of the Armed Forces of Ukraine, principles of military service, rights and obligations of personnel, gender equality, NATO, armies of NATO member states, the Armed Forces of Ukraine.

Nazarkin V. M., First Deputy Commander of the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine, Lieutenant General,
Mokoivets V. I., Leading Researcher at the Research Centre for Land Forces of the Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Colonel (ret.)

Comparative analysis of combat (combat actions) planning by staff personnel in the Armed Forces of Ukraine and the armies of NATO countries

The article analyses operations (combat) planning in the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine and the armies of NATO countries, comparing the corresponding working algorithms of military unit commanders. The analysis of the algorithms has led to the conclusion that the structural and logical nature of each of the planning processes, their content and focus have much in common. The essence of both algorithms is that they make it possible, in accordance with the operational environment and tasks of the senior commander, to timely determine the conception of the combat (combat actions) – the Concept of Operation in NATO

terminology, formulate and deliver combat missions to subordinate military units, organize interaction, comprehensive combat support along with command and control. The authors give recommendations concerning the adaptation of staff procedures of the military units of the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine to the combat planning algorithms by NATO standards.
 Key words: decision-making process, military authority, combat planning process.

Volotivskiy P. B., Candidate of Military Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher at the Centre for Military and Strategic Studies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

Mobilization preparation and mobilization as important components of organization of defence of Ukraine

For Ukraine, as for any other country, the protection and defence against external or internal military threats, as the use of military force or the threat of its use, together with the ability to withstand them is one of the most important functions. The development of a technologically advanced economy is of paramount importance for guaranteeing the defence needs of the state, both in peacetime and in wartime. In the situation when the total number of personnel of the Armed Forces of Ukraine gradually decreases while the peacetime force structure is improving, the reliable functioning of the mobilization system of the state is the basis for enhancing their combat potential and operational capabilities. The defence capabilities of the state depend directly on the level of its mobilization capabilities and the combat power of the Armed Forces.

The mobilization plan of the national economy of Ukraine is the military-economic basis of the defence plan of Ukraine. The purpose of the plan is to meet, in war time, the needs of the Armed Forces of Ukraine, other military formations established in accordance with the laws of Ukraine, as well as the satisfaction of other needs of the state and its population.

Due to mobilization, the Armed Forces of Ukraine and other military formations are replenished with people, military equipment, material resources. That is why mobilization preparation and mobilization in Ukraine in the present conditions are the most important components of organization of defence of the state.

Key words: defence of the state, defence capabilities, defence plan of Ukraine, defence planning, mobilization preparation and mobilization, mobilization plan of Ukraine.

Tiurin V. V., Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Head of the Aviation and Air Defence School at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel,
Salii A. H., Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Deputy Head of the Aviation and Air Defence School at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel,
Kasianenko M. V., Candidate of Military Sciences, Deputy Head of the Department of Radio Engineering and Special Troops at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel,

Openko P. V., Candidate of Technical Sciences, Head of the Research Department of the Aviation and Air Defence School at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel,

Martyniuk O. R., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of Aviation Department at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel

Justification of a model of training of Air Force specialists in modern conditions

The article presents the views of the authors on the formation of a future model of training of the Air Force officers, which is proposed during the reform of the system of military education and training of military personnel of the Armed Forces of Ukraine. Considering the peculiarities of the higher education system of Ukraine, for the development of the future system of education and training of Air Force specialists it is proposed to adopt the comprehensive system of education and training that is employed in NATO educational institutions and national educational institutions of NATO member states, which contains three functional components: academic education, professional training and advanced training for competence enhancement. The conducted research made it possible to identify the advantages and disadvantages of the proposed education and training system as well as to identify the tasks that need to be solved for the successful implementation of the proposed model.

Key words: system of higher military education, quality of training of military specialists, system of military education and training of military personnel of the Armed Forces of Ukraine.

Aleshchenko V. I., Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Moral and Psychological Support at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

The role of liberal arts education in shaping the professional competence of an officer

The article deals with the issues of higher military education, clarifies the role and place of liberal arts education and its importance for the formation of national identity in the context of modern scientific discourse. The basic principles of liberal arts education and its key aspects are covered. The terms «hardskills» and «softskills» have been disclosed as the core competencies that are shaped by higher education institutions. It is noted that in military education institutions of the world leading countries considerable attention is paid to the teaching of social sciences, which contribute to the comprehension of national security. The main ways to increase the effectiveness of the higher military education system of Ukraine in accordance with European standards have been elaborated.

Key words: education, military education, liberal arts education, social sciences, competence, national identity.

M. A. Semenkova, Lecturer of the Department of Foreign Languages at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

Cross-border migration of Ukrainians and COVID 19: consequences for the national security of Ukraine

The spread of coronavirus disease in the world and the unprecedented measures taken by many countries to prevent its transmission and to overcome its negative consequences caused the changes of the number of migrants and the changes of the both international migration patterns and the cross-border labour migration of Ukrainians. The influence of the above-mentioned changes on the demographic and economic dimensions of national security of Ukraine was investigated in the article; the mechanism of the increase of conflictogenity level of Ukrainian society due to the linking in the mass consciousness the Ukrainian labour migrants return and the problems the Ukrainian society faced because of the spread of coronavirus disease was examined. The peculiarities of the development of Ukraine acted as the preconditions of the national security system vulnerability to the migration processes in case they are affected by the unpredictable factor as well as by the factors that cannot be influenced by the state were revealed on the example of the coronavirus transmission context.

Key words: national security, cross-border migration, coronavirus disease, conflictogenity

Tiurin V. V., Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Head of the Aviation and Air Defence School at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel,

Salii A. H., Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Deputy Head of the Aviation and Air Defence School at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel,

Korotin S. M., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Deputy Head of Aviation Department at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Colonel

A methodical approach to conducting multinational command post exercises based on NATO procedures

The article describes the essence of the methodology for planning and conducting command post exercises that is implemented in NATO member countries. The five stages of the planning and training cycle are considered. Particular attention is given to the exercise scenario, which should provide a real environment for realistic training and be based on real events. The content and procedures of the exercise planning conferences are discussed. The paper describes document templates for Main Events List (MEL)/Main Incidents List (MIL) injections, Exercise Schedule and Exercise Control Matrix. The content of Exercise Plan is disclosed. The authors of the article, based on the experience gained from participating in multinational air force training, propose approaches that bring to a unified standard the process of multinational

command post exercise planning, improve the interaction and collaboration between the Armed Forces of Ukraine and the Alliance headquarters, and later on will allow to achieve full interoperability in performing peacetime and wartime joint tasks.

Key words: command post exercises, military education, NATO procedures, interoperability.

Shchypanskyi P. V., Candidate of Military Sciences, Professor, Deputy Commandant for Research Affairs at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Major General,

Kolesnyk V. I., Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher at the Science and Technology Management Centre of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

Specificities of providing PhD postgraduate students' theses preliminary examination

The article explains the characteristics of carrying out PhD postgraduate students' theses preliminary examination. It considers the students who are expected to be highly qualified research and teaching personnel of higher military education institutions (research establishments). Reasonable suggestions for reducing the risk of failure to fulfil an individual adjunct work plan (regardless of the cause) concerning the thesis defence were justified.

Key words: postgraduate studying, adjunct, specialized academic council, chairman of specialized academic council, reviewer, opponent, postgraduate student certification, PhD.

Editorial

Major science and technology activities that took place in 2019. Announcements of events for 2020

The editorial of «Science and Defence» offers to get acquainted with the main results of scientific conferences held at the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi in 2019. Also, the readers are aware of the announcements of the university's activities for 2020.

In addition, this digest of scientific and technical information contains a list of activities of the International Exhibition Centre that address a wide range of issues concerning defence and security. The issues are included in the journal subjects and are regularly covered in the journal publications. The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi has been participating in the annual international specialized exhibition «ARMS AND SECURITY» for several years presenting its achievements in testing the personal and collective protective equipment.

Keywords: science and technology, conference, seminar, exhibition.

Основні вимоги до оформлення статей, які подаються до журналу «Наука і оборона»

Журнал видається державною мовою. Допускається публікація статей англійською та російською мовами. Анотації статей наводяться також англійською мовою.

Подані авторами статті повинні за змістом відповідати тематиці журналу та вимогам щодо опублікування наукових статей. Передусім приймаються матеріали, в яких викладені результати наукових досліджень, спрямованих на розв'язання проблем, що мають важливе оборонне значення, статті, які містять нові теоретичні ідеї, принципи, концепції, моделі, спрямовані на пояснення певних явищ і процесів у галузі національної безпеки і оборони та прогнозування їх розвитку. Також приймаються до опублікування статті практичного змісту, які висвітлюють актуальні питання національної безпеки і оборони, науково-методичні та оглядові статті, інформаційні повідомлення про наукові новини і події.

Рукопис статті повинен бути підготовлений з використанням комп'ютера і подається до редакції в електронному вигляді. Для цього автори можуть скористатися своїми обліковими записами, попередньо зареєструвавшись на сайті журналу (<http://nio.nuou.org.ua>), або надіслати статтю на електронну пошту редакції журналу (nio2017@ukr.net).

Загальний обсяг рукопису разом з графічними матеріалами не повинен перевищувати 20 сторінок у форматі паперу А4. Поля сторінок, мм: зліва – 30, справа – 10, зверху та знизу – 20. Сторінки мають бути пронумеровані.

Основний текст статті друкується шрифтом Times New Roman чорного кольору прямого накреслення через півтора міжрядкові інтервали кеглем 14. Допускається авторські акценти виділяти напівжирним шрифтом або курсивом.

На першій сторінці рукопису розміщуються індекс УДК, назва статті, анотація, перелік ключових слів і далі текст статті. Обсяг анотації – у межах 1800–2000 знаків, включаючи ключові слова.

У кінці статті наводиться перелік джерел, на які є посилання у тексті статті. Бібліографічні описи джерел у переліку оформлюються згідно з ГОСТ 7.1:2006. Нумерація джерел – відповідно до порядку появи їх у тексті статті.

Рисунки, таблиці, формули, посилання оформлюються відповідно до ДСТУ 3008:2015.

Ілюстрації, виконані в окремих графічних редакторах, подаються як у середині тексту, так і в окремих файлах, створених цими редакторами.

Для забезпечення гарантій сліпого рецензування відомості про авторів у файлі статті не наводяться. У разі подання статті на сайті журналу ці відомості необхідно занести у відповідні поля форми подання. Якщо стаття надсилається до редакції електронною поштою, їх необхідно розмістити в окремому файлі. Відомості про авторів надаються за формою: прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та вчене звання, найменування посади та місце роботи, військове звання, почесні звання, ідентифікатор ORCID, інформація для зворотного зв'язку (телефонні номери, адреса електронної пошти).

Електронні версії попередніх випусків журналу «Наука і оборона»
можна знайти на веб-сторінці журналу: <http://nio.nuou.org.ua>,
а також на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: www.nbuv.gov.ua

Усі права застережені.

Переклад і передрук – лише за згодою
авторів і редакції.

Адреса редакції:

03049 Київ, Повітрофлотський проспект, 28.

Тел.: (044) 271-08-91, (067) 790-23-22, (066) 362-79-50.

E-mail: nio2017@ukr.net.

<http://nio.nuou.org.ua>.

Свідоцтво про державну реєстрацію
серії КВ № 22942-12842ПР від 15.09.2017 р.

© Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, 2018

Підп. до друку 21.04.2020 р.

Формат 60x90/8. Папір офс. Друк офсет.

Ум. друк. арк. 7,0. Обл.-вид. арк. 7,0.

Наклад 842 прим. Зам. № 0421-20.

Видавничий дім «Стилос».

04071, Київ, вул. Набережно-Лугова, 5, к. 30.

Тел.: (044) 227-27-50, 227-27-05.

E-mail: stylos.publish@gmail.com.

<http://www.stylos.com.ua>.

Свідоцтво про внесення

до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
України ДК № 1465 від 13.08.2003 р.